

udenrigs

Vestbalkan og EU

EU er træt af Vestbalkan

*Myten om Balkan som for
barbarisk til Europa*

Apartheid lever

*Krigens efterladenskaber
blokerer vejen til EU*

Fra orange til gråt i Ukraine *Henrik Kaufholz*

Kina og COP15

Spaniens EU-formandskab

Det armenske folkemord

Nyt:

Bognoter

1 · 2010

Noter i marginen: Iranske kernevåben? *Klaus Carsten Pedersen* 2

TEMA

EU mister interesse og indflydelse i Vestbalkan *Daniel Korski* 5

Balkan fra substantiv til verbum – og tilbage igen

Slavenka Drakulic 22

Tyrkiet og Grækenland er integrerede dele af Balkan

Uffe Østergård 29

Kroatien lider under lidenhedens forbandelse *Richard Swartz* 51

Apartheid lever i Bosnien *Tihomir Loza* 57

Serbien skuer mod EU, men belastes konstant af fortiden

Vibeke Sperling 62

Kosovo er stadig et internationalt protektorat *Vibeke Sperling* 69

Albanien: Behov for EU imod korrump system *Visar Rexhepi* 74

BAGGRUND

Fra den orange til den grå Viktor *Henrik Kaufholz* 82

Kina og COP15: Da dragen spyede ild *Ole Odgaard* 90

Spanien: Hvad indad tabes skal udad vindes *John Schmidt* 107

Danmarks stemme: Første kvartal 2010 *Brita Vibeke Andersen* 112

LITTERATUR

Et folkemord som verden helst vender ryggen til

Vibeke Sperling 116

Bognoter 120

EU's træthed af succes

Det er sjældent, at lande eller grupper af lande bliver trætte af egne succeser. Men det er faktisk tilfældet med EU, når det gælder unionens uomtvistelige succeser med at genforene kontinentet efter kommunismens sammenbrud gennem udvidelse østover.

Der har også været tale om en række delsucceser for EU's bløde magt, når det gælder det tidligere Jugoslavien og Kosovo, efter at NATO havde sat sin hårde magt ind i 1999.

I begyndelsen af 1990'erne tog ulykkerne i regionen avisforsiderne dagligt, og tv-aviserne startede som regel med krigen på Balkan. Men da de sydslaviske folk holdt op med at skære halsen over på hinanden, forsvandt interessen i internationale medierne, der kom til at dele politikernes træthed over regionen.

Mæthedsfornemmelsen i EU for ikke at sige den fornemmelse af forstoppelse, der kom i takt med forøgelsen af EU-landenes antal, kommer nu den næste runde af lande ved EU's dør til skade. Det handler om Vestbalkan, de tidligere jugoslaviske republikker og Albanien.

Da Lissabon-traktaten endelig var i hus, var vi mange, som regnede med, at nu måtte der da blive rum for debat om næste EU-udvidelse, hvor Vestbalkan står først for. Men endnu skuer vi forgæves efter tegn

på, at EU tager initiativer til at følge sine egne succeser op.

Vi har netop valgt Vestbalkan som tema for dette nummer for at give et bidrag til at genoplive debatten om EU-perspektivet for regionen. Daniel Korski skriver, at EU ikke alene har mistet interesse for Balkan, men at unionen også er i færd med at miste indflydelse der. Andre artikler handler om enkelte af landene og de lange linjer i historien, der har gjort Balkan til det, som det er i dag. Og hvad er Balkan i dag? Her tager den kroatisk forfatter Slavenka Drakulic fat om myterne om Balkan og balkanisering, der har skabt den opfattelse, at Balkan er det, som det vestlige Europa ikke er.

EU har sin hidtil største og mest prestigefyldte mission uden for unionen i Kosovo, der er en lakmusprøve for EU's evne til udenrigspolitisk at operere samlet. Men det går skidt, for EU kan ikke enes om, hvad det vil med Kosovo, når fem EU-lande stadig ikke anerkender det som selvstændig stat.

I øvrigt baggrundsartikler om Ukraines tilbagegreb til en af fortidens mænd, den kinesiske drage, der spyede ild på klimatopmødet i København og det aktuelle spanske EU-formandskab. God læselyst.

Redaktionen

Iranske kernevåben?

Irans præsident og enhver anden iraner, der udtaler sig om emnet, afviser hårdnakket, at Iran skulle have planer om eller ønske at udvikle kernevåben. Nogle begrundes afvisningen med, at islam forbyder masseødelæggelsesvåben. Andre siger, at kernevåben ikke ville gøre Iran mere sikkert, men tværtimod udsætte landet for fjendtlighed fra omverdenen og muligvis starte et våbenkapløb i regionen.

Hertil kan man sige, at Iran uomtvisteligt bestræber sig på at fremstille ikke bare lavt beriget, men højt beriget uran. Bestræbelserne hævdes at have udelukkende fredelige formål: kernekraft og isotoper til medicinsk brug. Men Iran har på den anden side allerede udviklet raketter, som ud over at sende fredelige overvågningssatellitter i omløb også er velegnede til at levere våben mod mål op til 2.000 kilometer fra Iran, og det ville give ringe mening at anvende så sofistikerede, kraftige og kostbare raketter til at levere konventionelle sprængladninger. Det har også vakt undren, at et land med nogle af verdens rigeste reserver af olie og gas skulle have brug for kernekraft (men det hævdes USA faktisk at have opfordret Iran

til før revolutionen for 31 år siden).

Disse forhold har fået rigtig mange til at tvivle på den iranske ledelses oprigtighed, og denne noteskriver hælder til en formodning om, at Iran ønsker at udvikle sin uranberigelse så langt, at der kun er et kort skridt til våbenfremstilling. Iran ville så fx kunne forholde sig som Israel, der hverken bekræfter eller benægter sin besiddelse af kernevåben.

Formålet kunne være at skaffe sig gehør og respekt i alle udenrigs- og sikkerhedspolitiske anliggender i regionen. Iran er et forholdsvis sofistikeret land med en befolkning omtrent på størrelse med Tyrkiets og Egyptens, dvs. godt 70 millioner. Iran har i århundreder ikke angrebet nogen; men til gengæld er det selv blevet angrebet, senest og værst af Irak i 1980 under Saddam Hussein, som (uden held) søgte at udnytte Irans revolution til at regulere grænsen og erobre strategisk vigtige områder. Krigen varede i otte år og kostede mindst en halv million unge iranere livet. Saddam Hussein blev støttet af USA, og den krig har iranerne ikke glemt. I dag er Iran omgivet af kernevåbenmagter: Indien og Pakistan i øst, Rusland i nord, Israel i vest og USA med sin flåde og

baser i sydvest og syd. Og kredse i USA, men først og fremmest i Israel diskuterer ganske bramfrit, om eller hvornår man skal bombe Iran.

Det er på den baggrund til at forstå, hvis Iran trods sine benægtelser skulle ønske at bibringe omverdenen den opfattelse, at det måske alligevel kunne tænkes at have kernevåben. Formodentlig havde Saddam Hussein holdt sig i skindet i 1980, hvis Iran dengang havde haft dem.

Hvad angår de nævnte religiøse anfægtelser, er det nærliggende at pege på, at det muslimske Pakistan faktisk har anskaffet sig kernevåben, trods koranens mulige forbud. Og med hensyn til benægtelserne forholder det sig vist sådan, at ingen nuværende kernevåbenmagt på forhånd varslede omverdenen om sine planer, men også at omverdenen hidtil har accepteret kernevåbnene, når først de var der.

Kerne­våben har ikke været anvendt i krig, siden USA kastede to bomber over Japan i august 1945 for at bringe Anden Verdenskrig til ophør. Disse våbens militære rolle er at afskrække potentielle angribere; men deres primære rolle er politisk. De giver indflydelse. Der lyttes og tages hensyn til kernevåbenmagter, selv om de ikke alle får fast plads i FN's sikkerhedsråd, og Iran ønsker som sagt at blive hørt og respekteret i alle vigtige spørgsmål i regionen.

Iran betragter sig officielt (eller betragtede sig i hvert fald før præsidentvalget 12. juni 2009) som en ø

af stabilitet i en temmelig kaotisk og farlig region. Når man ser på Irans naboer er man tilbøjelig til at forstå synspunktet: Pakistan, Afghanistan, Centralasien (Usbekistan og Turkmenistan), Kaukasus (Aserbajdsjan og Armenien), Tyrkiet og Irak plus genboerne på Den Arabiske Halvø. Det forekommer ekstremt usandsynligt, at Iran selv under det nuværende regime skulle kaste sig ud i en angrebskrig mod nogen for slet ikke at tale om en kernevåbenkrig. Når der ikke desto mindre kan oppiskes en stemning af eksistentiel frygt i Israel, skyldes det i høj grad præsident Mahmoud Ahmadinejads primitive retorik og Irans støtte til Hamas i Gaza og Hizbollah i Libanon.

Men der er et meget langt skridt fra at sige, at Israel er en skændsel, som ikke burde være der, til at sende kernevåben mod de millioner af jøder og palæstinensere, som trænges på det lille område mellem Jordanfloden og Middelhavet. En måske mere berettiget bekymring er risikoen for, at saudierne skulle forsøge og eventuelt om en del år få held til også at udvikle kernevåben. Saudi-Arabien ser måske stabilt ud nu, men hvor længe? Og hvem vil efter en revolution få kontrollen over eventuelle kernevåben?

Irans regime tør man heller ikke spå en lang fremtid; men hvad enten landet glider mod militærdiktatur eller demokrati, forekommer det usandsynligt, at det vil blive styret af folk domineret af dødsdrift.

NOTER I MARGINEN

Shiaerne dyrker nok martyriet; men det er personligt og ikke noget, man udsætter millioner af medmennesker for.

Det kan forekomme forbløffende i lyset af, hvad briter og amerikanere igennem det 20. århundrede har udsat iranerne for; men det store flertal af Irans store befolkning af unge mennesker ser hen til USA, Canada og Europa som deres naturlige partnere og, i nogle henseender, forbilleder. Forbilleder finder de bestemt ikke i nabolandene, partnere måske i Tyrkiet og et shiitisk domineret Irak.

Omvendt burde Iran kunne blive vor naturlige bedste partner i Mellemøsten som leverandør af olie, gas og regional sikkerhed og stabilitet.

Desværre har USA og med USA Europa malet sig op i et hjørne med den monomane fokusering på at stoppe Irans uranberigelse. Meget få iranere kan acceptere, at udlandet skulle kunne diktere et forbud mod, at Iran udvikler kernekraft og selv kontrollerer brændselsproduktionen. Så denne vestlige politik fører ingen vegne, og nu er man i vildrede. Et forsøg på at lamme eller forsinke det iranske program med luftangreb ville få katastrofale politiske

følger for Vesten, og USA vil ikke gøre det. Israel truer med det, men holdes tilbage af USA, som tilsyneladende har 'solgt' palæstinenserne til gengæld for at få israelerne til at nærme sig. Det kan vel heller ikke helt udelukkes, at der findes en sidste rest af strategisk fornuft i Jerusalem og Tel Aviv. Eventuelle iranske kernevåben er ikke den værste trussel mod Israel. Det er dets egen politik, som frejdigt skader vitale amerikanske interesser i regionen og i øvrigt hastigt er ved at skabe en helstat, som med stor sikkerhed snart vil få arabisk flertal og dermed ikke længere vil kunne være både jødisk og demokratisk.

Men i forhold til Iran er det ikke nok ikke at bombe. USA og Europa bør flytte fokus fra Irans uranberigelse til Irans reformbevægelse og begynde at tænke alvorligt over, hvordan man kan støtte den uden at skade den, og hvordan vi bevæger os fra fjendskab til det partnerskab, som burde være vort overordnede, langsigtede mål i regionen.

Klaus Carsten Pedersen er cand. polit. og direktør for Det Udenrigspolitiske Selskab.

EU mister interesse og indflydelse i Vestbalkan

Daniel Korski

Regionen keder nu EU, og missioner, der blev lanceret med store fanfarer, kører på automatpilot. Tempoet for EU-integration er blevet markant langsommere, og lokale ledere mindre reformivrige. Imens får Rusland, Tyrkiet og Kina større indflydelse i regionen

Elleve år efter den sidste store konflikt i Vestbalkan er regionen nu et udenrigspolitisk *aber dabei*. Kun et fåtal eksperter diskuterer fortsat regionen. Og europæiske udenrigsministre, der for nogle få år siden ville bruge timevis på at tale om Vestbalkan, fokuserer nu deres månedlige møder på mere presserende udenrigspolitiske emner som Iran, Yemen og Pakistan.

Vestbalkan er kun på dagsordenen i ny og næ, og når der endelig udstedes et kommuniké om Vestbalkan fra møderne, så lyder det mest som et diplomatisk formbrev. Regionens lande ønskes til lykke med deres fremgang, men bedes gå lidt hårdere til reformerne. Per Stig Møller skrev den 21. februar 2008, at “den

sidste brik [er] på plads på det komplicerede Balkanlandkort. Grænserne ligger fast, og forudsætningen for stabilitet er til stede. Vi kan for alvor se fremad. Balkans fremtid ligger i EU.” Sidste gang Vestbalkan fik rigtig opmærksomhed på Christiansborg – ud over rutinebriefinger til Udenrigspolitisk Nævn – var da borgerne lagde rammer til en diskussion om 1990’ernes folkemord ti år efter, at forbrydelserne fandt sted i regionen.

Eller sagt på en anden måde: Regionen keder EU og de fleste medlemslande. Ansvar for porteføljen er for lang tid siden blevet givet til bureaukraterne i Europa-Kommissionen, hvis opgave det primært er at fokusere på landenes forsøg på at

tilnærme sig EU's lovsamling, og som bruger konditionalitet for at få gang i reformerne. Selv de missioner, militære såvel som civile, der i starten blev lanceret under stor fanfare med den Fælles Udenrigs- og Sikkerhedspolitik (FUSP) i 2003, kører nu på autopilot. Sikkerhedsanalytikerens Henrik Breitenbach kalder regionen 'et geo-strategisk vandhul'.

Det er let at se regionen med disse øjne, for de sidste par år har i sandhed været mere håbefulde end mange forgangne perioder. I 1990'erne rystedes verdenssamfundet af Jugoslaviens blodige opløsning. Fra 1992 til 1995 blev der udkæmpet en voldsom krig. Etniske udrensninger, koncentrationslejre, massegrave og folkedrab var på ny i folkemunde. I eftertiden er massakren i landsbyen Srebrenica, hvor over 7.000 bosnisk muslimske drenge og mænd blev dræbt, blevet selve symbolet på den brutalitet, hvormed krigen i det tidligere Jugoslavien blev udkæmpet.

Men siden 1995, året hvor krigen i Bosnien endte, og i særdeleshed efter år 2000, da Serbiens præsident, Slobodan Milosevic, blev tvunget fra magten, og alle drømme om Storserbien endeligt blev lagt i graven, har regionen været på en rejse til Europa. I stedet for en by i krig og ruiner ligner Sarajevo mere og mere en moderne europæisk hovedstad. Men problemerne er ikke forsvundet. I Republika Srpska, den del af Bosnien hvor majoriteten af den ser-

biske befolkning lever, er der på ny krav om uafhængighed eller sammenslutning med Serbien. Men kun et mindretal frygter i dag en positionskrig. Der tales sågar om helt at lukke ned for EU's fredsbevarende mission, der overtog de fredsbevarende opgaver fra NATO for fem år siden.

I Serbiens hovedstad, Beograd, hvor megen af regionens ødelæggelse i 1990'erne blev planlagt, er en ny reformvenlig generation kommet til magten. Boris Tadic, landets pro-europæiske præsident, overleverede krigsforbryderen Radovan Karadzic til det internationale krigsforbrydertribunal i Haag – noget de titusinder af pårørende til hans mange ofre ikke troede ville ske. Tadic er desuden gået til reformer med større ildhu end sine forgængere.

På trods af spændinger mellem Serbien og Kosovo, og en endnu mere sprængfarlig situation i det serbisk dominerede Kosovo nord for Ibar-floden, tror de færreste analytikere på nye udbrud af storstilet vold. Kosovos første valg siden uafhængighedserklæringen var en opvisning i fredsommelighed, og for at forebygge eventuelle voldshandlinger har EU oprettet en politimission i Pristina.

Kroatien følger snart Slovenien

Slovenien er allerede med i EU og NATO. I 2008 bestred landet endog EU's roterende formandskab, og ef-

ter at Ljubljanas modstand mod Kroatiens medlemskab er trukket tilbage, er Kroatien godt på vej til at blive Vestbalkans andet land i EU. Kroatien har siden oktober 2005 forhandlet om optagelse i EU, og Europa-Kommissionen har rost de fremskridt, der er sket på en række felter. Der er problemer med bl.a. korruption, serbiske flygtninges tilbagevenden, pressefrihed samt retsforfølgelse af krigsforbrydere; men hvis ikke det bliver i 2010, så forventes den nyvalgte kroatiske præsident senest i 2011 at kunne sætte sin underskrift på en indlemmelsestraktat.

For et land, der kun for ti år siden hyllede krigsforbrydere og sågar talte glørværdigt om det kroatiske fascist-regime, der under Anden Verdenskrig var Hitlertysklands allierede på Vestbalkan, er en lang rejse foretaget. I dag lader EU's største bekymring til at være den vedvarende statsstøtte til kroatiske skibsværfter, som er i strid med EU's konkurrenceregler.

Makedonien ansøgte allerede EU om medlemskab i foråret 2004. På et møde i Det Europæiske Råd den 15.-16. december 2005 blev det besluttet at anerkende Makedonien som kandidatland. Der er dog endnu ikke fastsat en dato for, hvornår de egentlige optagelsesforhandlinger kan begynde. Det har Grækenland forhindret, fordi det fortsat afviser at anerkende landet som 'Makedonien', som Athen mener at have monopol på. Derudover er

sammenstød mellem slaviske makedonere og landets store albanske mindretal endnu ikke gjort til en del af fortiden. Så sent som i august 2009 angreb flere hundrede slaviske makedonere deres albanske medborgere. Ved det seneste valg i 2008 kom det også til sammenstød med dødsfald til følge.

Men implementeringen af Ohrid-aftalen, der satte en stopper for konflikten mellem de to folkegrupper i 2001, har forårsaget en næsten total ændring af det makedonske samfund. I dag er albanere en større del af centraladministrationen, politiet og hæren end i mange andre lande, der har haft lignende etniske stridigheder. Problemer varer ved på lokalt plan, men sammenlignet med Bosnien, der endnu ikke har implementeret tilsvarende integrationstiltag (på trods af krav herom fra Bosniens forfatningsdomstol i 2002) er samarbejdet mellem myndighederne i hovedstaden Skopje og i makedonsk-albanske partier i den albanske hovedby Tetovo imponerende.

Fremgang anes også i Albanien og Montenegro, lande der i den europæiske bevidsthed længe har været associeret med Godfatheragtige skikke og kriminalitet. Montenegro, det lille land, der oprindeligt var en af Serbiens våbenbrødre og stod for bombardementet af havnebyen Dubrovnik, løsrev sig fra Beograds favntag i 2006. Efter nogle år med uafhængighed (og på trods af den stigende økonomiske indflydelse fra

russiske finansfolk) har landet taget de første spæde skridt mod EU-medlemskab. I slutningen af 2008 ansøgte regeringen i Podgorica herom. Som et tegn på landets uafhængige udenrigspolitik anerkendte Montenegros regering sågar Kosovos uafhængighed – et modigt skridt i betragtning af Serbiens position.

I den måske hidtil største triumf for landets internationale image lagde Montenegro kulisse til James Bond-filmen *Casino Royal*. Filmen var optaget langt fra Vestbalkan og scenerne lignede mere Monte Carlo end Montenegro, men det faktum, at landet plausibelt kunne fremstilles som en legeplads for millionærer og glamourmodeller, er i sig selv imponerende.

Syd for, i Albanien – et land, der under kommunistleder Enver Hoxha gennemlevede et værre diktatur end nogen af de tidligere jugoslaviske republikker, og som styrtede i den økonomiske afgrund et par år efter kommuniststyrets fald, da en række investeringsfonde gik rabundus – blæser der også nye vinde. Landet er i dag medlem af NATO og deltager i ISAF-missionen i Afghanistan med flere hundrede soldater.

I slutningen af 2009 bad EU's medlemslande Europa-Kommissionen om at vurdere, hvorvidt landet er parat til at indgå i forhandlinger med EU om en eventuel optagelse. Senere på året forventes det af mange, at EU vil lempe for visum-reglerne, så albanere lettere kan rejse ind

i EU. Problemer er der imidlertid stadigvæk nok af. Der hersker tvivl om landets økonomiske situation – og hvis Grækenland går fallit vil det få store konsekvenser i Albanien. Regeringen har et hav af ubetalte regninger, den skubber foran sig, bl.a. for mange af kostbare infrastrukturprojekter, der blev forceret igennem før sidste parlamentsvalg. Men landet oplevede i 2009 at have Europas største vækst og officielt forudser Den Internationale Valutafond en vækst på 2,2 pct. i 2010.

Længe leve Jugosfæren

Hvis man ser på regionen som helhed, er der også mange bemærkelsesværdige eksempler på fremgang. I dag er mordraten lavere i Serbien end i Frankrig, Polen, Estland og Letland. Ifølge FN er der større risiko for at blive voldtaget, overfaldet, myrdet eller udsat for røveri i Danmark end på Vestbalkan. Børnedødeligheden er også højere i Baltikum end mange steder på Vestbalkan, og selv om Jugoslavien aldrig vil genopstå, har de sidste par år vist udviklingen af, hvad der er blevet kaldt en 'Jugosfære'. En region, der dækker over det gamle Jugoslavien samt lande som Albanien, og hvor mange af de bånd, der blev kappet i 1990'erne, nu er ved at blive genoprettet – og ikke kun blandt de kriminelle, der altid har arbejdet på kryds og tværs af landegrænser.

Den legitime handel mellem de

seks lande i eks-Jugoslavien er i dag intens. De største markeder for bosniske eksportvarer er Kroatien og Serbien, hvor henholdsvis 17,2 pct. og 14 pct. af alle landets varer havner. De to lande, der i 1992 invaderede Bosnien, står nu for 17,1 pct. og 10,6 pct. af landets import. En stor del af Kosovos handel er enten med Serbien eller Montenegro. Slovenske supermarkeder som *Konzum*, *Delta* og *Mercator* er nu at finde i alle nabolandene.

Kulturlandskabet er også blevet mere og mere regionalt end i årene efter 1990, hvor det kun var gamle partisansange, der kunne forene folk. Tv-kanalen *Pink Television* sender fra Beograd til alle regionens lande. Tv-programmer som *Big Brother* har deltagere fra alle regionens lande. Og popstjerner som kroatisk Severina og bosnisk Damiir Imamovic Trio optræder nu for fulde huse i Beograd, noget, der vil være utænkeligt for få år siden.

Mere høj-kulturelt er www.knizevnost.org, en hjemmeside for litteraturudgivelser som henvender sig til læsere fra hele regionen, og sidste sommer lokkede reklameskilte i Beograd folk til Kroatiens kystlinje – et tilbud, som omkring 100.000 serbiske turister tog imod, flere end de 88.000, der gæstede Kroatien i 2008.

Paradoksalt nok er tidligere diskussioner om et Storalbanien taget i betragtning det intra-albanske forhold – ‘Albanosfæren’ om man vil – svagere end Jugosfæren og endnu

ikke en del af den. For eksempel er kun ganske få kosovoalbanske produkter i dag til salg i Albanien og vice versa. Bøger udgivet i Pristina er stadigvæk svære at finde i Tiranas boghandler pga. pres fra Albanien trykkerilobby. Men her er der også undtagelser: Turister flokkes fra Kosovos heder til Albanien kystlinje om sommeren. Kystbyen Durrës, der nu kun er få timers kørsel fra Kosovo ad en nybygget motorvej, er et særligt tilløbsstykke; og det kosovoalbanske firma PTK købte i 2009 Albanien fjerde største mobilnetværk. Prominente kosovoalbanske forretningsfolk har tætte forbindelser til Albanien og omvendt.

Den lange EU-vej

Denne situation synes som nævnt at passe de fleste regeringschefer i Europa ganske godt. Regionen ser ud til at være på den langsommelige vej mod EU-medlemskab, men dog ikke så hurtigt, at deres indlemmelse kan skade Lissabon-projektet eller give problemer for regeringer, som nu skal gå til valg med mere og mere udvidelsesskeptiske vælgere. Alle EU-lande står officielt ved erklæringen fra topmødet mellem EU og regionens lande i Thessaloniki den 21. juni 2003, hvor det blev besluttet, at EU ville give al mulig ‘støtte’ til regionens ‘forberedelser med henblik på fremtidig integration i de europæiske strukturer’ og – i sidste instans – medlemskab af Unionen.

Ved Thessaloniki-topmødet fik Europa-Kommissionen til opgave at overvåge landenes forberedelse til EU-medlemskab. Udvidelsesprocessen blev delt ind i skridt, og det enkelte lands fremgang mht. disse skridt afhæng af, om det opfyldte krav, der stilles af EU inden for forskellige fagområder. Som Julie Herschend Christoffersen skriver: kriterierne "blev en vejledning for de tidligere kommunistiske lande til, hvordan et demokratisk land med markedsøkonomi skulle indrettes."

Et lands første skridt mod EU-medlemskab er en *Feasibility Study*, der analyserer regeringens evne til at starte forhandlinger om en Stabilitets- og Associeringsaftale (SAA). Derefter følger forhandlingerne om indholdet i aftalen, der skal overstås, før SAA kan initialiseres. Denne beslutning træffes af Europa-Kommissionen. Herefter overdrages aftalen til EU-landene, der skal godkende SAA'en. Kun herefter kan landet ansøge om medlemskab, hvorefter kandidatstatus skal tildeles, før forhandlingerne om medlemskab kan åbnes. Som beskrevet af Miroslav Lajčák, den slovakiske udenrigsminister: "Vi har taget en gulerod og snittet den i forskellige små stykker." Idéen var, at tilbuddet om et fremtidigt medlemskab, ville gøre landene villige til at gennemføre tilsvarende reformprocesser, med andre ord at spise den metaforiske gulerod én skive ad gangen.

Men de sidste par år har vist, at

ikke alle EU medlemslande forstår Thessaloniki-erklæringen på samme måde. Fraktionerne er ikke altid klare eller faste. Udenrigsministerier hævder, at alle EU-landene står ved Thessaloniki-erklæringen, men graver man lidt dybere og tales der mere privat (selv med udenrigsministre), kommer en anden virkelighed til syne. Nogle lande ønsker, at processen kunne speedes op, heriblandt de umiddelbare nabolande og måske også Sverige og Østrig. De ønsker at give regionen al mulig hjælp, og det svenske EU-formandskab så landets udenrigsminister Carl Bildt rejse Vestbalkan tynd på en måde, som hans kolleger i dag ikke gider.

En anden gruppe er yderst tilfreds med den langsommelige march. Denne gruppe menes at inkludere Tyskland, Holland, Belgien og Frankrig. For disse lande er det sætningen 'i sidste instans' i Thessaloniki-erklæringen, der er vigtigst. Mange af dem bekymrer sig om konsekvenserne af en videre udvidelse af EU samt regionens vedvarende mangel på kompromiskultur, der er så vigtig for at få EU til at fungere. Ved et uofficielt møde i Litauen tidligere på året argumenterede Angela Merkels nærmeste rådgivere efter sigende imod en hurtig indlemmelse af Vestbalkan. Manglen på kompromiskultur kunne give EU's udenrigspolitiske ambitioner et dødsstød i og med, at landene ville kunne skabe et veto-nedlæggende,

blokerende flertal for beslutninger. Der er specielt frygt for, at Serbien ønsker at blokere for Kosovo. Det er også lande som Holland og Belgien, der har insisteret på, at betingelsen om fuldt samarbejde med Det Internationale Krigsforbrydertribunal vedrørende det tidligere Jugoslavien (ICTY) skal være opfyldt, inden der kan blive tale om indgåelse af SAA med landene på Vestbalkan.

Skifter side fra sag til sag

Endelig er der en tredje gruppe af lande, der skifter side mellem de to hovedgrupper afhængig af konteksten. Således støtter lande som Danmark og England regeringerne i Tyskland og Holland, når det gælder om at stille skrappe krav til regionens ledere, fx når det kommer til ICTY, men mener modsat disse, at regionen burde blive en del af EU, når de er parate. Koalitioner og grupperinger skabes på kryds og tværs.

Som i alle andre EU-spørgsmål er alle medlemslande ikke lige magtfulde, når det drejer sig om udvidelsessagen. De nye medlemslande, der er mest interesserede i en hurtig udvidelse, er også de medlemslande, der har mindst indflydelse i EU. Dette gælder blandt andet Ungarn, Bulgarien og Rumænien, men til en vis grad også Østrig og Grækenland. Gamle medlemslande som England og Danmark er åbne over for en videre udvidelse, men vil ikke – idet

de begge står uden for eurozonen og England endvidere uden for Schengensamarbejdet – skulle betale for de økonomiske eller andre konsekvenser af en yderligere udvidelse, som vil være tilfældet med Tyskland og Frankrig. England har derfor også tabt indflydelse på udvidelsesspørgsmålet. Det betyder, at lande som Tyskland og Frankrig står særdeles stærkt, når det kommer til udvidelsesspørgsmålet, og i begge lande er der større politisk pres for ikke at skynde sig. Frankrig skal bekræfte enhver udvidelse med en folkeafstemning, hvilket er en politisk barriere for selv udvidelsesivrige politikere.

I Tyskland er der begrænset opbakning, specielt efter Grækenlands økonomiske krise, som kan komme til at koste den tyske skatteborger dyrt. Hvis Grækenland efter næsten 30 års EU-medlemskab fortsat ligner et land på Vestbalkan, hvilke forhåbninger kan der så være til Makedonien eller Albanien i det geografiske Balkan? Disse lande har kun en brøkdel af Grækenlands bruttonationalprodukt. Skal den tyske skatteborger også være parat til at betale for deres klientelisme, småkriminalitet og korrupsion? Sådanne paroler genvælges tyske politikere ikke på. Så på trods af den fremgang, der har været i regionen, er det derfor svært at se dens reelle march mod EU.

Hertil kan lægges de store problemer med at implementere Lissabon-

traktaten. Frem for at være en selvregulerende mekanisme har det vist sig, at traktatens bestemmelser og institutionelle nyskabelser skal fortolkes og videre forhandles. Indtil Lissabon-traktaten var EU's udenrigspolitik delt mellem Europa-Kommissionen, hvor der har siddet en kommissær for eksterne forbindelser, og Rådet, hvorfra EU's høje repræsentant for den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik, Javier Solana, har rejst rundt i verden for at repræsentere EU's synspunkter. De to funktioner er nu samlet hos den nye udenrigsrepræsentant, som også skal skabe en slags EU's udenrigsministerium.

Men hvilke beføjelser den nye udenrigsrepræsentant, britiske Catherine Ashton, har, står endnu ikke klart. Hvordan udenrigstjenesten skal organiseres ligger ikke fast endnu, og forholdet til Vestbalkan svæver også i det uvisse. Er det udenrigsrepræsentantens ansvar at varetage relationerne, eller tilkommer det den nye kommissær for udvidelse og naboskabspolitik? Da Ashton besøgte Vestbalkan på sin første officielle udenlandske rejse, blev hun kritiseret for at tage arbejde fra EU's udvidelseskommisær i stedet for at fokusere på større problemer som i Mellemøsten. Indtil disse forhold er afklaret, vil der være begrænset fælles EU- fokus på Balkan. Umiddelbart kan konsekvenserne af en rodet EU-aktivitet bedst ses i Bosnien, hvor EU har forholdt sig tøvende

over for provokationer fra Milorad Dodik, lederen af Republika Srpska, der ønsker uafhængighed for den serbiske del af landet i direkte modstrid med Dayton-aftalen, der bragte krigen til ophør i 1995.

Bilateralisering – på godt og ondt

Den nuværende situation har ført til det, som kan kaldes en 'bilateralisering' af forholdet mellem en række EU-lande og lande på Vestbalkan. Der har naturligvis altid været stærke bilaterale forhold mellem regionen og visse EU-lande, især dem tæt på regionen: Østrig, Grækenland, Italien og Bulgarien – eller Slovenien, som var en del af Jugoslavien.

I dag er det dog en anden slags bilaterale forhold end tidligere, der gør sig gældende. Som følge af, at der ikke findes et troværdigt, fælles europæisk fodslag over for regionen, søger mange af landene på Vestbalkan ly og beskyttelse i bilaterale forhold til EU-lande. Mange EU-medlemmer søger enten stærke bilaterale forhold til regionens lande, som det er tilfældet med Italien og Albanien, eller lader deres bilaterale stridigheder undergrave en fælles EU-politik, som Grækenlands veto imod Makedoniens ønske om medlemskab af EU.

Denne bilateralisering har to konkrete konsekvenser for Vestbalkan. I det tilfælde, at landene finder en EU-partner, er der større chance for, at deres forsøg på reformer aner-

kendes, selv om de ikke har opnået de nødvendige standarder. Et par eksempler er Italiens varme fortale for Albanien og Frankrigs særinteresse for Serbien. I EU-regi går disse to store EU-lande tit til forsvar for regeringerne i Tirana og Beograd, samtidig med at deres ambassadører i de to hovedstæder hvisker i lokalpolitikernes ører, at deres interesser vil blive varetaget. Konsekvensen er derfor, at reformiveren formindskes betydeligt.

Men bilateraliseringen går også den anden vej – dog med samme konsekvens for vigtige reformprocesser. Når EU-medlemmer blokerer for udenforstående landes fremmarch mod EU-medlemskab, som det fx var tilfældet med Slovenien, der brugte sin status som EU-medlem til at få grænsedragninger i Kroatien ændret, eller Grækenlands vedholdende veto af Makedonien, er sagen anderledes: Frem for at landene har venner i EU, har de nu fjender. Konsekvensen af den bilaterale dominans er dog den samme: Landene i regionen mister interessen for reformer, idet der ikke længere kan garanteres en reel fremgang. Hvorfor gennemføre kostbare reformer, hvis det ikke fører til noget?

Et godt eksempel er Makedonien, der længe er blevet forhindret i den videre integrationsproces af forskellige græske regeringer pga. af striden om landets officielle navn. Selv om landet har gjort store frem-

skridt, har det siden 2008 stået klart, at reformiveren er noget slækket. I sin rapport fra 2008 sagde Europa-Kommissionen, at der var vedvarende problemer med korrupsion og retssystemets uafhængighed. Der er ingen tvivl om, at det udskudte medlemskabsperspektiv har gjort sit til at formindske regeringens reformiver.

Uliberale demokrater

Det udskudte medlemskab – forstærket af den stigende bilateralisering – har haft en anden konsekvens: I stedet for at udvidelsesprocessen og den dertilhørende konditionalitet kun skaber positive, indenrigspolitiske ændringer, har man i de sidste par år set udviklingen af en ny generation af uliberale demokrater, der er kommet til magten i flere af regionens lande og har forstået, hvordan de kan manipulere EU's krav uden reelt at gennemføre de nødvendige reformer. Ledere som Sali Berisha i Albanien, Milorad Dodik i Republika Srpska i Bosnien-Herzegovina, Nikola Gruevski i Makedonien, Milo Djukanovic i Montenegro og Boris Tadic i Serbien, har udviklet en helt anden tilgang til EU's integrationsproces end deres kolleger i Øst- og Centraleuropa.

Hvor ledere i Polen, Tjekkiet, Slovakiet og Ungarn altid troede, at deres landes medlemskab var lige om hjørnet, og derfor regnede med at kunne høste valgmæssigt, når deres lande blev optaget i EU, tror de fle-

ste ledere på Vestbalkan, at det enten vil tage for lang tid, før de bliver medlemmer – og derfor ikke har meget at arbejde for – eller, at deres venner i EU-kredsen nok skal varetage deres interesser, og at de derfor heller ikke behøver at gennemføre de reformer, Europa-Kommissionen kræver.

Det faktum, at medlemskabsperspektivet er længere væk, og at regionens ledere enten kan håbe på at blive hjulpet af deres venner i EU, eller blive blokeret af deres fjender, har gjort dem uinteresserede i reformer og betydet, at mange bruger udvidelsesprocessen til at underminere deres politiske modstandere og dermed styrke deres egen magtposition.

På trods af mange af landenes fremgang er der nu tegn på, at regionen bliver 'post-sovjetiseret', frem for 'europæiseret'.

Dette kan ses på en række forskellige områder. Næsten alle regionens ledere har i de seneste par år forsøgt at centralisere deres magtstruktur og er næsten alle blevet beskyldt for at forgylde en snæver kreds af støtter, familiemedlemmer eller partisoldater. I en rapport fra Verdensbanken i 2006 beskrives albansk politik som gennemsyret af korrupsion, klientelisme, mangel på lov og orden, problematiske regeringsprocesser samt en ufri presse. Det samme kan siges at være tilfældet i mange af de andre lande.

Som en højtstående embedsmand

fra regionen udtrykker det: "Vore politikere har forstået, hvordan de kan manipulere EU's budskaber. Selv om EU er kritisk, bliver det hurtigt af den lokale presse omfortolket til en lovprisning af de siddende regeringer på foranledning af deres politiske venner. Og regeringerne fortsætter den overfladiske tilgang til reformer." Frem for at hjælpe landene af med den slags politik og sætte vind i reformsejlene, som det var tilfældet i Øst- og Centraleuropa, har udvidelsesprocessen i de sidste par år været med til det modsatte. Det er i hvert fald befolkningernes dom. 49 pct. af kroaterne og 38 pct. af bosnierne mener, at EU-medlemskab for deres to lande 'vil tilgodesede dem, der allerede er på toppen'.

EU er ikke alene

Selv når alle EU-landene kan være enige om en politik, er de instrumenter, der er til rådighed for EU, mindre og mindre effektive. Politikere kan 'spinne' sig ud af kritik fra EU og er ikke længere sårbare over for dårlige rapporter.

Europa-Kommissionen har også svært ved at bruge penge som pressionsmiddel. Den finansielle assistance fra EU til regionen gik fra 1999 til 2006 igennem de såkaldte CARDS-program, som i 2007 blev afløst af det såkaldte IPA-program. Alene i 2008 støttede EU Vestbalkans lande med 650 millioner euro gennem IPA-programmet. Det me-

ste af støtten er fokuseret på institutionelle reformer samt reformer af det juridiske system, dvs. områder, hvor fremskridt ikke kun gavner landene, men også EU, der ønsker et udbredt politisamarbejde med Vestbalkan. Men som Valentin Inzko, EU's særlige repræsentant i Bosnien, udtrykker det: "Det er ikke sådan, at jeg kan straffe nogen ved at tilbageholde ressourcer. EU-penge bliver brugt til at hjælpe os selv. Tilbageholdelse af penge vil kun gøre vores arbejde sværere." Pengene bliver ikke hovedsageligt brugt på genopbygning og udvikling af landenes infrastruktur – områder, hvor fratagelse af støtte vil have en klar effekt.

I takt med at EU's udvidelsesproces har mistet sin glans og Europa-Kommissionens økonomiske instrumenter er blevet mindre effektive som pressionsmiddel, er det muligt at se andre ikke-EU-landes stigende indflydelse på Vestbalkan. Det drejer sig ikke om USA, der længe var en magtfaktor på Vestbalkan, men nu kun spiller en mindre rolle. De lande, hvis indflydelse i regionen i dag er stigende (på EU's bekostning), er Rusland, Tyrkiet og Kina. De tre lande har forskellige forhold til landene på Vestbalkan, forskellige målsætninger og anvender forskellige instrumenter for at opnå deres mål.

Rusland har aldrig set på Vestbalkan med samme øjne, som Moskva betragter landene i det tidligere Sovjetunionen. Regionen er siden Koso-

vo-krigen blevet anset som Vestens interessesfære. Men regeringen i Moskva har ikke været bleg for at stikke en kæp i EU's hjul eller bruge økonomiske midler til at underminere landenes tilnærmelse til EU. Specielt forholdet til Serbien forbliver stærkt, og der har sågar været tale om en russisk militærinstallation i Serbien. Det kan godt være, som mange i EU antager, at Serbien ikke har anden fremtid end som medlem af EU, men en stolt diplomatisk tradition, en historie som neutralt land og konflikten med Vesten om Kosovo uafhængighed betyder, at Serbiens regering ikke føler, at de behøver at træffe et enten/eller valg, og at der er en tredje vej for landet. En slags neo-Titoisme, i hvert fald på kort sigt. Sandt eller ej, så er det en idé, Ruslands regering er mere end tilfredse med at støtte – om ikke for andet, så for at underminere EU's råderum på Vestbalkan.

Tyrkiet har været en mere rolig og konstruktiv partner og har nære forhold til Bosnien, Albanien og Makedonien. Handlen mellem Tyrkiet og Albanien er stigende år for år. Præsident Gul, premierminister Erdogan og udenrigsminister Davutoglu var alle på besøg i Tirana i 2009. Handlen mellem Ankara og Sarajevo er også stigende lige som forholdet mellem Tyrkiet, Makedonien og Serbien.

Den nyeste faktor er dog regionens forhold til Kina. Handlen mellem regionen og Kina er stærkt sti-

gende. I 2008 steg handlen mellem Albanien og Kina med næsten 30 procent og er i dag landet tredje-største handelspartner. Handlen med Tyrkiet er også stigende, men ikke i så høj grad som med Kina. Det samme mønster kan ses i hele regionen. Serbiens præsident, Boris Tadic, var sidste år i Kina i spidsen for en handelsdelegation, der havde til mål at øge den allerede voksende kinesiske investering i Serbien. Albanien Sali Berisha fulgte ham i hælene.

Kinas handel med regionen blegner i forhold til samhandlen med EU, men kan på længere sigt underminere Vestbalkans vækst. Modsat investeringer fra de europæiske lande er Kina interesseret i samarbejde om store industriprojekter, der er mere givende for regionens politikere, der kan bruge investeringerne til at tilgodese allierede i erhvervslivet.

Den kinesiske bilfabrikant *Dongfeng* og Serbiske *FAP* fra byen Priboj har netop indgået en aftale om et fælles projekt, og Kina besluttede i februar 2010 at investere 800 millioner euro i et serbisk atomkraftværk. Der er få tilsvarende europæiske investeringer. Det kinesiske guld lokker ikke kun landene på Vestbalkan men også EU-medlemmer. I januar, da den græske regering indså konsekvenserne af landets økonomiske katastrofe, blev Kina gennem investeringsbanken Goldman Sachs tilbudt refinansiering af en del af statsgælden.

Men situationen i Vestbalkan er

anderledes. I alle tre tilfælde – Rusland, Kina og Tyrkiet – er der tale om en alternativ kilde til EU for handel og politisk samarbejde, der for regionens ledere er mere attraktiv og med færre betingelser end støtte fra EU og samhandel med europæiske virksomheder. Der er måske ingen ‘russisk vej’ for Serbien eller en genoprettelse af Albanien historiske bånd til Kina. Og Tyrkiet vil ikke kunne hjælpe Bosnien. Men på et tidspunkt, hvor der er tvivl om Thessaloniki-erklæringens aktualitet og den manglende reformer i regionen, kan den Balkanpolitik, der i dag føres af Rusland, Tyrkiet og Kina være med til yderligere at underminere regionens EU-rejse.

Kræves: En ny udvidelsespolitik

På trods af den ortodoksi, der hersker i EU-kredse i Bruxelles, (hvor enhver kritik af EU’s politik tit ses som suspekt og ondsindet) er det ikke forbigået alle, at udvidelsesiveren i EU er blevet slækket og at integrationslysten i landene på Vestbalkan er faldet tilsvarende. Denne indsigt fik for nogle år siden EU til at sætte fokus på adgang for regionens borgere til det grænseløse Schengen-område.

Idéen var at bruge rejselysten – specielt blandt unge i regionen – til at presse regionens regeringer til at gennemføre yderligere reformer. Frem for blot at få et skulderklap af Europa-Kommissionen, når refor-

mer blev gennemført, var idéen, at afskaffelsen af visumkravet for flere af landene fra Vestbalkan ville sætte gang i reformer – specielt i politiet og retssystemet.

På mange måder har det vist sig at lykkedes. Løftet om afskaffelse af visum for indrejse til Schengen-området fik sat gang i reformerne i en sådan grad, at borgere i Makedonien, Serbien og Montenegro i dag har fået visumfri adgang til dele af EU. Der vil stadig være krav om visum for borgerne fra Bosnien-Hercegovina og Albanien; men det formodes, at disse to lande snart vil følge efter.

Og det er netop med denne succes, EU kan finde en mulig ny politik over for Vestbalkan, der kan løse de problemer, der gør sig gældende i dag. Men først er det vigtigt at analysere, hvorfor løftet om en lempelse af visumreglerne skabte fremgang i en række lande og sektorer, hvor reformiveren har været begrænset, eller hvor storpolitiske problemer har stået i vejen for teknokratiske fremskridt.

Der er tre hovedårsager: For det første var der en reel, populær gevinst i sigte med alt reformbesværet: Rejsefrihed i EU for regionens borgere. For det andet var der lige konkurrence mellem regionens lande. Der kunne derfor laves sammenligninger mellem de forskellige landes fremskridt, og presset på de regeringer, der ikke gennemførte reformer hurtigt nok, blev automatisk øget.

Den tredje årsag til successen var de klare, simple betingelser, og ved hjælp fra græsrodsbevægelser blev alle de relevante dokumenter gjort tilgængelige for offentligheden.

For at sætte skub i udvidelsesprocessen er det nu nødvendigt at finde tilsvarende områder i EU's lovsamling, som er tilpas attraktive for borgere på Vestbalkan, og hvor der kan udarbejdes klare betingelser, som kan tilbydes regionens lande på samme tid (for at opnå konkurrenceeffekt) og som kan finde sted, før forhandlingerne om medlemskab kan åbnes. Dette vil ikke være let, men der burde være nogle åbenlyse emner, som fx adgang til markedet for tjenesteydelser, altså servicedirektivet.

For at gennemføre en sådan strategi uden at ændre for meget i EU's udvidelsesproces (hvilket ville møde stor modstand), skal landene i regionen først tildeles kandidatstatus. Ud over Kosovo og Bosnien burde det være inden for rækkevidde.

Til de lande, der er bange for at tildelingen af kandidatstatus automatisk vil lede til forhandlinger om medlemskab kort tid derefter, kan der henvises til erfaringer fra Bulgarien, Letland, Rumænien og Tyrkiet. Alle disse lande fik kandidatstatus, længe før de reelle forhandlinger begyndte. Tyrkiet fik kandidatstatus i 1999, men begyndte først forhandlinger i 2005. Reformprocesserne blev for alvor sat i gang i denne periode.

Et yderligere skridt burde tages med formuleringen af en ny udvidelsespolitik. Der burde sættes mere fokus på at gøre udvidelsespolitik til udviklingspolitik. En stor del af udvidelsespolitikken berører områder, der er for langt væk fra almene borgere. Selv hvis regionens lande får adgang til markedet for tjenesteydelser, vil det være tilfældet. Som beskrevet ovenfor går en stor del af EU's støtte til institutionelle reformer, der kun langsomt kommer befolkningerne til gode, og som ikke let kan tages fra regeringerne som straf for at spænde ben for reformer, uden at det går ud over EU selv (og bliver erstattet af investeringer fra andre lande som fx Kina). Der er derfor brug for 'en anden slags' penge. Ressourcer, der mere direkte kan komme folk til gavn samt give EU et mere effektivt pressionsmiddel over for regionens ledere.

EU har gode erfaringer internt med brugen af struktur fonden og samhørigheds fonden, der har til mål at nivellere forskelle mellem EU-landene. Brugen af den slags fonde i lande, der har fået kandidatstatus, kunne gøre en meget stor forskel. Der er allerede gode erfaringer fra lande som Polen og Rumænien; men effekten vil være endnu større på Vestbalkan, når man tager den uudviklede industri- og landbrugssektor i betragtning.

Vigtigst af alt kommer penge fra struktur fonden og samhørigheds fonden befolkningen direkte til

gode – og det er muligt at se konsekvenserne af EU-investeringer, idet pengene ikke kun går til institutionelle reformer, men også til veje, infrastruktur, landbrug, erhvervsudvikling osv.

Hvis tildelingen af penge fra disse fonde kan gå hånd i hånd med, at EU overtager ansvaret for færdiggørelse af reelle udviklingsplaner i regionen, er det så meget desto bedre. I dag findes der kun få planlægningsprocesser i de forskellige regeringer. Verdensbanken og UNDP, der hver især har forsøgt at indføre nye planlægningsprocesser, har ikke haft megen succes. Der er i dag i regionen adskillige årlige planlægningsprocesser, men ingen, der reelt bliver fulgt af de forskellige regeringer.

Hvis adgang til struktur fonden og samhørigheds fonden bliver kædet sammen med formuleringen af EU-støttede, flerårige nationale udviklingsplaner, vil det være muligt ikke kun at forbedre allokeringen af landenes egne ressourcer, men også af EU's midler.

Kosovo som undtagelse

En sådan ny politik skulle kunne virke i alle lande bortset fra Kosovo, og den vil ikke være tilstrækkelig i Bosnien. Så længe der er fem EU-lande, der ikke godkender Kosovos uafhængighed, vil det ikke være muligt at give landet kandidatstatus og dermed begynde at iværksætte den nye

strategi. I Bosnien burde det være muligt inden længe at bringe landet til et punkt, hvor kandidatstatus kan overvejes; men det vil ikke i sig selv løse den etnisk-territoriale konflikt, der ligger til grund for de nuværende politiske problemer. Her skal der andre midler til; men en ny politik, som her beskrevet, kan afhjælpe nogle af de problemer, udvidelsesprocessen på nuværende tidspunkt står overfor og skabe nye rammebetingelser for hele regionens rejse mod EU-medlemskab.

Der har været megen fremgang i regionen siden krigen i slutningen af 1990'erne. Det er dog vigtigt, at EU ikke hviler på laurbærrene, men ser de reelle udfordringer, regionen i dag står overfor.

Hvor hårdt de end arbejder i regionen, mener mange eksperter, at omverdenens problemer, politiker-

nes trakasserier samt eliternes uansvarlighed kan føre Vestbalkan ud over afgrundens rand. Dermed er der risiko for, at regionen og måske Balkan bliver alt andet end kedelig. EU har mange mulige redskaber tilbage i værktøjskassen for at undgå dette. Det gælder bare om at udvikle en modificeret udvidelsespolitik, der gør, at EU kan bruge de forskellige værktøjer på det rigtige tidspunkt.

EU's udvidelse er til gavn for såvel de nye, som for de gamle medlemsstater samt for hele EU, så det er vigtigt at fortsætte rejsen til Europa, selv om det skal ske ad nye veje.

Daniel Korski er Balkan- og Irakekspert ved European Council on Foreign Relations. Han har været udstationeret begge steder.

TEMA: VESTBALKAN OG EU

	Albanien	Bosnien- Hercegovina	Kosovo	Kroatien
Areal	28.748 km ²	51.564 km ²	10.908 km ²	56.538 km ²
Hovedstad	Tirana	Sarajevo	Prishtina	Zagreb
Indbyggertal	3,2 mio.	3,9 mio.	2,13 mio.	4,6 mio.
Befolkningsgrupper	albanere 95-98 %. Mindretal af grækere, makedonere, romaer, serbere, montenegriner m.fl.	bosniakker 44 %, serbere 31 %, kroater 17 %, øvrige 8 %	albanere 88 %, serbere 7 %, øvrige 5 %	kroater, serbere, slovenere, italiener, ungare
Sprog	albansk, græsk samt flere mindretalssprog	bosnisk, serbisk, kroatisk	albansk, serbisk	kroatisk, serbisk
Religion	muslimer 70 %. ortodokse kristne 20 % katolikker 10 %	muslimer, ortodokse kristne, katolikker, et lille antal protestanter	flertallet muslimer, mindretal af katolikker og ortodokse kristne	flertallet katolikker, mindretal af ortodokse muslimer, protestanter
BNP/capita (PPP)	6.000 USD	6.500 USD	2.300 USD	18.300 USD
Diverse sektors andel af BNP	landbrug 22 %, industri 27 %, service og andet 51 %	landbrug og fiskeri 10 %, industri og byggeri 24 %, service og andet 66 %	landbrug 20 % industri 20 % service og andet 60 %	landbrug 10 %, skovbrug 10 %, fiskeri 10 %, industri 10 %, service og andet 61 %
Vigtigste samhandelspartnere	Italien, Grækenland, Kina, Tyskland	Kroatien, Serbien, Montenegro, Tyskland, Italien, Slovenien	eksport: CEFTA-landene (Polen, Tjekkiet, Slovakiet, Ungarn, Slovenien, Rumanien, Bulgarien) import: EU, Makedonien, Serbien, Tyrkiet	Italien, Serbien, Hercegovina, Tyskland, Rusland
Status ifht. NATO	medlem	deltager i Partnerskab for Fred-programmet		medlem
Status ifht. EU	ansøgt om medlemskab 2009	har indgået en Stabiliserings- og Associeringsaftale med EU		kandidat

Kilde: Lande i Lommeformat

	Makedonien	Montenegro	Serbien	Slovenien
areal km ²	25.713 km ²	13.812 km ²	77.474 km ²	20.253 km ²
hovedstad	Skopje	Podgorica	Beograd	Ljubljana
befolkning	2,06 mio.	678.000	7,4 mio.	2 mio.
etnicitet 89 %, serbere, kroater, bosniakker, romaer, øvrige	makedonere 64 %, albanere 25 %, tyrkere 4 %, romaer 3 %, øvrige 4 %	montenegrinere 43 %, serbere 32 %, bosniakker 8 %, albanere 5 %, øvrige 12 %	serbere 83 %, ungarere 4 %, bosniakker 2 %, romaer godt 1 %, desuden kroater, montenegrinere	slovenere 83 %, serbere 2 %, kroater 2 %, bosniakker 1 %, desuden albanere, ungarere, italienerne, romaer
officielt sprog italiensk	officielle sprog: makedonsk, i visse områder albansk	montenegrinsk, serbisk, bosnisk, albansk	serbisk, mindretalssprog: ungarsk	officielle sprog: slovensk, i visse områder italiensk, ungarsk
religion kristne, katolikker, jøder	flertallet ortodokse kristne, stort mindretal af muslimer, katolikker	ortodokse kristne 74 %, muslimer 18 %, katolikker 4 %	flertallet ortodokse kristne, mindre grupper af muslimer og katolikker	katolikker 58 %, desuden muslimer, ortodokse kristne, protestanter, jøder
bruttonationale produkt USD	9.000 USD	9.700 USD	10.900 USD	29.600 USD
bruttonationale produkt % af BNP landbrug og industri 7 %, service og andet 32 %	land- og skovbrug 11 %, industri 27 %, service og andet 62 %	landbrug 10 %, industri 20 %, service og andet 69 %	landbrug 11 %, industri 24 %, service og andet 65 %	landbrug 2 %, industri 34 %, service og andet 64 %
hovedeksport Bosnien-Hercegovina, Tyskland, Grækenland, Østrig	Serbien, Tyskland, Grækenland, Italien, Bulgarien	eksport: Bosnien-Hercegovina, Grækenland, Italien, Serbien, Slovenien import: Østrig, Kina, Tyskland, Grækenland, Italien, Serbien, Schweiz	eksport: Italien, Bosnien-Hercegovina, Tyskland, Makedonien import: Rusland, Tyskland, Italien, Kina	eksport: Tyskland, Italien, Kroatien, Østrig import: Tyskland, Italien, Østrig, Frankrig
EU-tilslutning	deltager i Partnerskab for Fred-programmet	deltager i Partnerskab for Fred-programmet	deltager i Partnerskab for Fred-programmet	medlem
EU-tilslutning	kandidatland	ansøgt om medlemskab 2008	ansøgt om medlemskab 2009	medlem

Balkan fra substantiv til verbum – og tilbage igen

Slavenka Drakulic

Vesteuropæerne vil ikke forstå blodighederne på Balkan. De har barrikaderet sig i den opfattelse, at Balkan er alt det, som Europa ikke er, mener den kroatiske forfatterinde

Jeg må indrømme, at jeg ikke kan lide navnet Balkan. Du kan med rette spørge hvorfor? Er navne ikke neutrale og på en måde også uskyl-dige, for det afhænger jo alt sammen af, hvordan vi bruger dem og i hvilken sammenhæng? Eller er navnet Balkan mere en slags supermarked, hvor folk kan gå rundt og fylde indkøbskurven med meninger, som allerede står på hylderne? Hvorfor har jeg så stærke følelser omkring dette særlige navn? Når alt kommer til alt, er navnet på et geografisk område ikke en person, som man kan lide eller ikke.

Men jeg må sige, at jeg har god grund til den antipati. Jeg har været vidne til navnets transformering til verbet 'at balkanisere' og har som mange andre lidt under den metamorfose. Jeg vil ikke her diskutere, hvordan vi kunne have forhindret

det i at ske, det ville bare være en jammerklage post-festum. Jeg vil hellere se på, hvordan verbet bare kunne blive et substantiv igen.

Vi har alle hørt og læst om balkaniseringen af Sovjetunionen. Jeg ser også ofte overskrifter i aviser som 'Balkaniseringen af Kenya' eller 'Washington promoverer Bolivias balkanisering'.

For nylig læste jeg Ryszard Kapuscinskis bog om Afrika *The Shadow of the Sun*, hvor jeg faldt over denne sætning: "Afrikaneren er velbevandret i geografien for venskab og had mellem stammer, som ikke er mindre kritiske fænomener end dem på Balkan i dag".

Hvis du går videre til Google, vil du finde ikke mindre end 277.000 indgange til balkanisering, og Wikipedia vil forklare dig, at balkanisering er en geopolitisk term, der op-

rindelig blev brugt til at beskrive processer for fragmentering eller opdeling af en region eller stat i mindre regioner og stater, som er fjendtlige eller i hvert fald ikke samarbejdsvillige over for hinanden.

Begrebet opstod af det 20. århundredes Balkan. Den første balkanisering lå i Balkankrigene, og begrebet blev genbekræftet af krigen i det tidligere Jugoslavien i 1990'erne. Begrebet bruges også til at beskrive andre former for disintegration, som da Gordon Brown i januar 2007 talte om 'balkanisering af Storbritannien' i forbindelse med opsving i støtte til Skotlands uafhængighed.

Definitionen i *Merriam-Webster Dictionary* tilføjer, at balkanisering er et transitivt verbum, som betyder 'at dele' eller 'sætte i forskellige båse'. Det er unødvendigt at sige, at det er et berygtet ord. Det er ikke kun et navn længere. Det er ikke uskyldigt.

Supermarkedet som metafor

For at gå tilbage til min metafor 'supermarked' afhænger det, som du finder til indkøbskurven, selvfølgelig af, hvor du køber ind. Hvis du gør dine indkøb i Wien eller et andet sted i 'Vesten' eller 'Europe' (og der er andre supermarkeder, som er fyldt til bristepunktet med betydninger!) er din forståelse groft sagt, at Balkan er, hvad Europa ikke er. Blæs på geografi, for grænsen er et sted i bevidstheden snarere end i selve landskabet. Hos nutidens menne-

sker er det sandsynligvis i deres erindringer i form af tv-billeder fra de nylige krige. Hvis du lukker dine øjne og siger Balkan, vil det sikkert være billeder af flygtninge, grædende kvinder med tørklæder, ruinerne i Vukovar, døde kroppe, flere døde kroppe eller Christianne Amanpour, der rapporterer for CNN fra et sted af tragedie og ødelæggelse.

Så husker du måske tallene (over 7.000 muslimske mænd henrettet i Srebrenica, 60.000 kvinder voldtaget, 200.000 døde i Bosnien, 10.000 sårede børn og så videre). Eller hvis du ikke husker tal, vil du nok stadig huske ansigter, især det af en skeletlignende ung mand bag pigtråd omkring en serbisk koncentrationslejr i Omarska, Bosnien. Eller ansigter af krigsforbrydere som Ratko Mladic, en Radoslav Karadzic med paryk eller Slobodan Milosevic.

Det, som jeg tænker på er i stedet en pullover, en hvid håndstrikket pullover med røde plamager. Den tilhører faderen til en lille pige, der blev dræbt af granatsplinter. Da faderen holdt hendes lille krop, gennemvædede hendes blod den pullover, som han stadig bar kort efter, da CNN filmede ham.

Hvem kan bebrejde en person at huske alt det, når vedkommende hører navnet Balkan? Nogle af jer vil sikkert også huske Adriaterhavets usædvanlige blå farve, den gode mad eller stranden med hvide småsten, den strand, som du besøgte med dine forældre tilbage til 1960'-

erne, da alt var anderledes. Men jeg er bange for, at ideen om Balkan som ikke-Europa allerede er blevet stærkt genetableret i den kollektive bevidsthed, siden du sidst besøgte det idylliske sted.

Maria Todorovas bog *Imagining The Balkans* har gjort folk endnu mere bevidste om den 'imaginary geography', som vi har med at gøre her, for nu at bruge Edward Saids udtryk i *Orientalism*. Todorova påpeger, at Balkan er et gammelt navn (det tyrkiske navn for Stara Planina bjerget i Bulgarien) men et ret nyt begreb fra slutningen af det 19. århundrede. Så med en slags 'litterær kolonisering' blev Balkan langsomt til et mørkt og farligt, men også eksotisk sted.

Det skete takket være forskellige vestlige skribenter, fra Bram Stoker og Karl May til Rebecca West og Agatha Christie. Og jeg kan tilføje, at det gik hele vejen til efterkrigs-erindringerne hos politikere som David Owen eller Richard Holbrooke, eller guidebøgerne af Robert Kaplan og Peter Handke. Balkan blev et rum, hvor mytologien styrer historien, og indbyggerne er vilde og eksotiske mennesker, for hvem blod og tilhørsforhold er de vigtigste værdier, hvor konflikter og religiøse krige lurar overalt i dette usikkerhedens rum.

Som en konsekvens blev indbyggerne i det rum-navn-verbumbildsymboliske-landskab selv gidsler for denne negative overtone. De (vi)

kan ikke lide at høre til der, og derfor søger vi at komme væk fra stedet, som vi ikke vil forbindes med.

Balkan er de andre

Hvis man anskuer det med en insiders syn på Balkan, ser det anderledes ud: "Balkan – det er de andre!", som den slovenske sociolog, Rastko Moènik, udtrykte det i sin åbenhjertige parafrase. Og følgelig ser vi hver især, slovenere, kroater, serbere og så videre, længere østpå efter Balkan, som denne symbolsk/imaginære grænse flytter fra Wien til Trieste og Ljubljana, så til Zagreb og Sarajevo og videre til Beograd og selv mere sydøst til Pristina. Der er ingen grænse i verden, som er så fleksibel, netop fordi det ikke så meget er en grænse som en opfattelse.

Todorovas analyse af historien om negative billeder af Balkan er meget interessant. (Bemærk at hun nævner mig, som en af de forfattere, der udnytter det negative billede ved at bruge det som et transitivt verbum i stedet for som substantiv i min bog *Balkan Express*. Og jeg indrømmer, at det gjorde jeg).

Men jeg husker imidlertid selv, hvordan den ændring skete i løbet af det sidste årti, men som vi allerede hørte, startede transformationen af navnet ikke i 1991. Den startede med Balkankrigene og med Gavrilo Princip's mord på Franz Ferdinand. Og en generation senere med Anden Verdenskrig fulgt af Jugoslavi-

ens sammenbrud. Dengang i Jugoslavien blev udtrykket Balkan ikke brugt så meget. Og når det skete, var det ikke udelukkende på negativ vis. Det var brugt til at definere en persons primitive adfærd, som når en mand slår sin kone.

Den kroatiske forfatter Miroslav Krležas berømte udtryk for politik som 'balkanska krëma', en balkansk pub, hvor slagsmål starter, så snart lyset slukkes – var den anden måde, vi brugte det. Men for unge mennesker var der også Johnny Štuliaes populære sang 'Balkane moj' (Mit Balkan) fra midten af 1980'erne, som ikke omfattede nogen af de 'gamle' nedsættende betydninger.

Men vi kan ikke afvise hele den negative forestilling, fordi den ikke kun er fri fantasi. De seneste krige genbekræftede dette mentale landskab som et rædslernes og splittelsernes sted. Desuden er nye grænser trukket, som i sandhed ikke kun er symbolske, men også virkelige, malet med blodets klare røde farve.

Hele Balkans historie som subjekt, der blev til verbum, er endog mere pinefuld for mig som forfatter, fordi 'krigen på ord' gik forud for krigen på slagmarken.

Jeg var vidne til, hvor skadelige ord kan være. Ingen krig sker bare; der skal propaganda og langvarige psykologiske forberedelser til, før myrderierne kan starte. Det er sædvanligvis personer i kultur, uddannelse eller medier som forfattere, lærere, kunstnere og selvfølgelig

journalister, som gives den opgave af regimer.

Hver gang jeg giver en forelæsnings eller et foredrag i Vesten, får jeg spørgsmålet: hvordan og hvorfor startede krigen i Jugoslavien? Det sker, selv om der er gået så mange år og skrevet så mange avisartikler, lavet så mange tv-programmer og udgivet så mange bøger, måske tusinder.

Ja i sandhed, hvorfor faldt dette rige land, som var befriet for sovjetlignende kommunisme og uden for Moskvas rækkevidde sammen i en sådan blodig og brutal krig? Mit foretrukne og meget lakoniske svar er: vores land brød sammen på grund af italienske sko! Fordi vi kunne rejse til udlandet og fra tid til anden købe det, som vi ikke kunne få hjemme, troede vi, at vi var frie. Vi bekymrede os ikke om at udvikle nogen form for demokratisk politisk alternativ, og det vakuum, som opstod efter kommunismens sammenbrud, blev senere fyldt med nationalisme.

Unge kendskab til Balkan

I de fjorten år siden krigenes afslutning voksede en hel generation op både på Balkan og i Vesten. Hvad ved de i dag? Hvad andet end klicheerne kender den unge generation i Vesten? Her har jeg problemer med vesteuropæere, for efter så mange år går jeg ud fra, at folk i Vesten ikke ønsker at forstå, hvordan det skete. Det er for kompliceret, si-

ger de som regel. Først troede jeg, at det bare var dovenskab, som forhindrede dem i endelig at lære nogle få historiske facts. Men jeg ændrede opfattelse efter at være stillet det samme spørgsmål, igen og igen. Nu tror jeg, at de forfærdelige tv-billeder fra krigen er en meget effektiv undskyldning for ikke at forstå. Folk som os, der kommer derfra, og vores krige kan slet ikke forstås, simpelthen fordi vi er så anderledes. Disse billeder og erindringer fungerer som et skjold.

Hvis europæerne ville sige, at de forstår de frygtindgydende begivenheder, ville det betyde, at vi alle er af samme slags eller i det mindste ligner hinanden. Men det er mere sikkert at afvise den mulighed og holde en nødvendig og såkaldt sund afstand fra sådanne naboer (husk at Balkan er det, som Europa ikke er).

Som om Vesten var et helligt territorium, ubesmittet af det ondes hånd. Som om europæiske nationalstater og revolutioner ikke var skabt i blod, som om Auschwitz ikke fandt sted. Intet blod der, ingen knive, ingen slagterier, ingen synlig brutalitet. Billeder af udsultede døde kroppe? De er måske ikke glemt, blot skubbet længere tilbage i erindringen. Der måtte jo levnes plads til de seneste rædsler i Bagdad eller Abu Ghraib.

Når alt kommer til alt er der grænser for, hvor meget man kan tage. Der må være en horror-kvot, et punkt hvorefter vold ikke længere

betyder noget. Det får mig til at tænke over, hvor lang tid det tog tyskerne at slippe af med det billede af at være folkemordere, der adlyder enhver ordre. Det skabte i en lang periode forestillingen om den tyske karakter hos os, herunder mig selv. Sådant et historisk perspektiv giver mig håb. Der er ikke gået så mange år endda siden krigen afslutning på Balkan. Vel?

Kan navnet vaskes rent?

På den anden side. Hvis der er gået næsten ni årtier med at koge navnet Balkan ned til et verbum, hvor lang tid vil der så gå med at ændre det tilbage? Kan det navn blive rensset og poleret? Kan vi få det til at skinne igen som et personligt navn? Hvordan gør vi det?

Jeg tror, at vi først – og her mener jeg os fra det tidligere Jugoslavien – skal indrømme, at vi selv bidrog til genoplivelse af 'balkanisering', fordi verbet at 'balkanisere' blev genrejst med vores hjælp. Det var os og ikke udlændinge, der udkæmpede krigen med hinanden. At indrømme det er en begyndelse på ændringen, rengøringen og pudsningen. Det gør man med ord og billeder, med kultur, kunst og medier på præcis samme måde, som de negative billeder blev skabt.

I transformationsprocessen af kommunistiske lande til demokrati er blev kunst og kultur klart tabere. Mens der bliver stadig færre statslige

midler, er der heller ikke noget system af private sponsorer. Store private lokale firmaer investerer helle-re i sport! Og det værste er, at offentlighedens interesse i kultur og kunst også er svækket. Kampen for overlevelse under cowboy-kapitalismen levner ingen tid, energi eller penge til kultur.

Den gennemsnitlige månedsløn i Balkans tidligere kommunistiske lande er nogle få hundrede euro (200-700). Samtidig er prisen på en bog lige så høj som i Vesten, hvis ikke endnu højere.

På massemediernes område oplever vi stærk konkurrence mellem offentlige og kommercielle interesser. Aviser gøres til pengemaskiner, så det offentlige rum skrumper ind, og pladsen til kultur forsvinder. Der er ingen penge i kultur, med mindre den er villig til at optræde som propaganda. Det kaldes ikke længere politisk propaganda, men annoncering.

Frihed uden penge

Hidtil har vi på det kulturelle område fået frihed af den nye politiske og økonomiske orden. Men hvad skal man stille op med friheden – uden penge?

Det er klart, at kulturen marginaliseres, når den kun udsættes for markeds kræfterne. Men kultur er for vigtig til kun at blive udsat for markedet. Det vigtige ved kultur og kunst er, at de repræsenterer kapital,

eller sagt på en anden måde, kultur producerer 'symbolsk kapital', som har magt til social inddragelse og spredning af værdier. Med kultur mener jeg her produktionen af performances, videoer, bøger, udstillinger, film, musik og teater.

Det paradoksale ved kunst og kultur er, at mens relativt få penge investeres i det, er det stadig den bedste eksportartikel, som kan betyde meget for et land eller en region i en bredere offentlighed. Det skaber også en vis balance, for selv et lille land kan her yde meget. Det var for eksempel tilfældet, da Zagreb Filharmoniske Orkester for ikke så længe siden havde en koncert i Wien. Franz Morak, østrigsk skuespiller og politiker, sagde: "Dette er den største succes for kroatisk udenrigspolitik i de sidste ti år".

Ved at præsentere eller indoptage et land gennem kultur og kunst, får du et anderledes og differentieret billede, der underminerer det image, der som regel reducerer lande til en region med en fællesnævner. Men den største fordel er, at alle kan vinde gennem en sådan præsentation af kunst og kultur.

Det givne land kan vinde. Små lande, der frygter for deres nationale identitet, kan gennem kunst og kultur bekræfte den identitet på en større scene. Det modarbejder frygten for at gå tabt i EU og frygten for globalisering. Kunst og kultur er, om man vil, praktiske redskaber til at opnå positive effekter på både

TEMA: VESTBALKAN OG EU

ydre og indre planer. Det er den billigste og hurtigste vej til Europa.

Jeg tror, at vi på Balkan må stille os selv et andet vigtigst spørgsmål: Hvad kan vi bidrage med til EU, til vores alles fremtidige hjem?

Når vi stilles sådan et spørgsmål, er vi stille en tid, lidt forlegne, fordi vi ikke har stillet os selv det spørgsmål! Men vi kommer hurtigt (improvisering anses for at være en af vores stærke sider!) med et 'vittigt' svar: at overleve!. Vi vil lære jer at overleve på trods af alt! Vi tænker ikke rigtig over, at for jer må det lyde overfladisk. Men det kan vi ikke rigtig indrømme over for os selv.

Vores liv under kommunisme handlede kun om overlevelse, så at indse at ingen virkelige har brug for den viden nu, får os til at føle os som en endnu større byrde. Vores liv vil på en måde virke forspildt.

Det synes oplagt for mig, at der er

to ting, som vi kan bidrage med: på den ene side kunst og kultur og på den anden side en ung, uddannet befolkning med vid, intelligens og nysgerrighed.

Uden kultur vil økonomi og politik ikke virke på langt sigt. EU har behov for et klister, som kun kan komme fra andre sfærer, som alle lande, hvor små og kontroversielle, de end måtte være, også kan bidrage til. Det er ikke så åbenlyst – men synligt på mere end en måde – at folk stadig tænker på andet end penge. I det mindste i Europa.

Så for at runde af: Hvis Balkan virkelig vender tilbage til Europa, skal det være i form af et substantiv og ikke er verbum.

Slavenka Drakulic er kroatisk forfatterinde.

Oversat fra engelsk af Vibeke Sperling.

Tyrkiet og Grækenland er integrerede dele af Balkan

Uffe Østergård

Fælles for landene på Balkan, inklusive Tyrkiet og Balkan, er en arv fra det Byzantinske og det Osmanniske Rige. Det er i denne historiske arv, man skal søge baggrunden for de fælles træk, der karakteriserer denne del af Europa, som i dag synes at leve op til de værste fordomme. Men der er andre potentialer i historien

Balkan er en betegnelse der blev skabt af geografer i begyndelsen af 1800-tallet som en parallel til den Pyrenæiske Halvø for Spanien og Portugal og den Appenninske Halvø for Italien. Ofte nævnes den tyske geograf A. Zeun (1778-1843) som ophavsmand til navnet i et skrift fra 1808. Balkan-halvøen omfatter området mellem Adriaterhavet, det Joniske Hav, det Ægæiske Hav, Marmarahavet og Sortehavet og afgrænses mod nord af floderne Donau og Sava og i vest af en linje mellem Ljubljana og Trieste, et område med næsten 50 millioner indbyggere og en befolkningstæthed noget over gennemsnittet i det øvrige Europa.

Det omfatter de nuværende stater Kroatien, Bosnien-Hercegovina, Montenegro, Serbien, Albanien, Makedonien, Bulgarien, Grækenland (minus øerne) samt den europæiske del af Tyrkiet.

Slovenien som var en del af det tidligere Jugoslavien, regnedes indtil 1990 ofte med til 'Balkan', men må i dag med indførelsen af euroen og et succesfuldt EU-formandskab endegyldigt siges at tilhøre den mere positivt opfattede kategori 'Centraleuropa'. Til gengæld må Rumænien regnes som et Balkanland, selv om det geografisk ligger nord for floden Donau. Derimod giver det hverken geografisk eller historisk mening at

regne Ungarn med. To tredjedel af Ungarn var ganske vist i næsten to hundrede år underlagt tyrkerne – en episode, der forbigås i total tavshed på museerne i Budapest. Men det er en misforståelse at regne dette centraleuropæiske land med til Balkan, blot fordi sproget forekommer svært – det er finno-ugrisk, om end uforståeligt for finsk og estisk talende – eller fordi landet gennemløber en svær økonomisk og politisk krise i disse år.

Navngivningen ‘Balkan’ beroede på en fejlagtig forestilling om eksistensen af en ubrudt bjergkæde, som rejsende fra Centraleuropa til Istanbul måtte passere. Reelt er der tale om adskilte bjergområder med højsletter og brede dalstrøg imellem, først og fremmest Makedonien der ligger midt i Balkan. Herfra kan man dominere de omliggende lande og kontrollere hovedindfaldsvejen fra Thessaloniki i Grækenland til Donau-bassinet. Det var her de allierede under Første Verdenskrig kæmpede indædt, men uden større succes, i flere år for at rette et stød mod Østrig-Ungarn og undsætte det erobrede Serbien.

Makedoniens geografi er forklaringen på at alle naboer, fra bulgarerne og serberne til grækerne og albanerne har gjort og til dels stadig gør krav på dette ulyksalige område, samtidig med at navnet er forbundet med alle tiders største erobrere Alexander den Store, hans fader Filip og hans makedonske efterføl-

gere, der herskede over en del af arven efter Alexander – de andre var ptolemæerne i Ægypten og seleukiderne i Syrien, Mesopotamien og Iran.

‘Balkan’ er imidlertid ikke en neutral geografisk kategori, men er blevet selve kodeordet for opløsning, skumle intriger og uhæmmet blodtørst som det fremgår af den bulgarsk-amerikanske historiker Maria Todorovas fascinerende analyse, *Imagining the Balkans* fra 1997. Denne forståelse af ‘Balkan’ er populariseret i udødelige klassikere der er filmatiseret igen og igen. Det drejer sig om Bram Stokers *Dracula* fra 1897, selv om bogen strengt taget foregår i Transsylvanien, der indtil 1918 var en central del af Ungarn; Anthony Hopes drengbogsklassiker *Fangen på Zenda* fra 1899, der foregår i et ubestemt land ved navn ‘Ruritanien’, en betegnelse der siden er slået i den grad an i angelsaksisk sprogbrug at historikeren E. J. Hobsbawm til undren for generation efter generation af geografisk ukyndige læsere henviser til dette land i sin klassiker, *Nations and Nationalism* fra 1990.

Allermest medvirkende til at udødeliggøre myten om det mystiske ‘Balkan’ er formodentlig Agatha Christies krimi, *Mordet i Orient-ekspresen* fra 1934 og – måske især for en ældre generation – Eric Amblers talrige spionromaner fra et Balkan mellem nationalisme, international våbenhandel og autoritær kommu-

nisme oven på en undergrund af uigennemsigtige 'byzantinske' politiske intriger, korrupsion og vold.

Hvordan det nu end forholder sig med disse litterære klassikere, om de var årsag eller virkning, kom ordet 'balkanisering' efter 1880 i takt med opløsningen af det Osmanniske Imperium og oprettelsen af mere eller mindre nationale stater til at blive et synonym for opløsning i stridende småstater.

På italiensk bruges en konkurrerende, men endnu mere politisk ukorrekt betegnelse, 'macedonia' som er navnet på en frugtsalat. Dermed hentydes til de mange, små skårne frugtstykker der er blandet med hinanden i stil med de nationale og etniske grupper der lever side om side på Balkan. Den nationalt blandede situation er et resultat af situationen i det Osmanniske Rige, hvor grupper defineredes efter religion.

I 1800-tallet blev religiøse grupper efterhånden identificeret som nationaliteter med de deraf følgende blodige konflikter mellem nært beslægtede folkeslag og naboer, som vi senest var vidne til i borgerkrige i Jugoslavien i 1990'erne. Det Osmanniske Rige var et sammensat imperium, der på sit højdepunkt i 1500- og 1600-tallet strakte sig over hele det Melleste Østen, Egypten, Nordafrika og det område i Europa der i politisk korrekt EU-newsspeak kaldes 'Syd- og Sydøsteuropa' – hvor det lades uafklaret om Grækenland

som medlem af EU siden 1981 hører med til Balkan. Navnet skyldes grundlæggeren af det herskende dynasti, Osman.

Mytedannelse

Betegnelsen det 'Osmanniske Rige' svarer til det 'Habsburgske Imperium' der også var navngivet efter det herskende dynasti. Eller det 'Oldenborgske Monarki' mellem 1460 og 1863, der er den rette titel på den dansk-norsk-slesvigsk-holstenske sammensatte helstat med områder i Nordatlanten samt kolonier i Afrika, Vestindien og Indien.

Al geografi og moderne fordomsfuld mytedannelse til side er det dog især den fælles arv fra de fem århundrede hvor Balkan under navnet Rumeli var en central del af det Osmanniske rige samt den ortodokse udgave af kristendommen der stammede fra det Østromerske eller Byzantinske Rige, der er særkendet for denne del af Europa. Denne er blevet forvaltet af forskellige autoritære, mere eller mindre nationalistiske regimer i 1800- og 1900-tallet.

Siden kom hele området, bortset fra Grækenland, under forskellige diktatoriske kommunistiske regimer. I Grækenland sejrede de konservative kræfter i en forbitret borgerkrig mellem 1944 og 1949 med vestlig hjælp, men blev ikke meget mindre autoritært og byzantinsk, blot med modsat politisk fortegn. Selv om det ikke gøres ret ofte, bør Tyrkiet i

grunden også medregnes til Balkan af historiske såvel som geografiske årsager. Også dette land var nationalistisk og autoritært styret, blot på islamisk grundlag. Af den grund undgik landet kommunismen og tilsluttede sig i stedet den vestlige alliance.

Arven fra det Byzantinske eller Østromerske Rige er i foråret 2010 tema for en udstilling i Rundetårn og en bog fra forlaget Sfinx redigeret af Byzans-kenderen Karsten Fledelius. Dermed menes den statsdannelse der med hovedstad i Konstantinopel, tidligere Byzans, hvoraf betegnelse, var en langvarig statsdannelse i den østlige del af Middelhavet som overlevede Romerrikets undergang i over tusinde år.

Alligevel fremstilles landet traditionelt lige siden Edward Gibbons indflydelsesrige værk fra 1776-78 som én lang undergangshistorie under overskriften *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Det er misforstået, og statsdannelsen bør i stedet forstås i sin egen ret som en af de store epoker i europæisk kulturhistorie.

Fra begyndelsen af vores tidsregning beherskede romerne hele Balkan-halvøen. Den befæstede grænse, limes, fulgte længe floden Donau, men romersk indflydelse strakte sig langt på den anden side af floden, og Balkan-halvøen blev tæt integreret i det romerske administrative system. Især under kejser Diokletians styre i begyndelsen af 200-tallet hvor

han styrede hele det vidtstrakte Romerske Rige fra sin hovedstad i Split, hvor hans kolossale palads stadig er bevaret og udgør byens centrum. Romerne anlagde veje, byer og garnisoner over hele området i en frugtbar syntese mellem græsk og romersk kultur der i stigende grad udforskes i disse år.

Under kejser Trajan i 100-tallet erobrede romerne Dacien, det vil sige store dele af vore dages Rumænien. Den blandingskultur, og især det blandingsprog der kom ud af det, har det moderne Rumænien siden 1800-tallet brugt til at understrege forskellene til de omgivende såkaldt 'slaviske' befolkninger, idet de fremhæver deres eget sprogs 'latinske' karakter.

Reelt er den slaviske indflydelse i rumænsk dog meget større end rumænske ideologer vil indrømme. Grammatikken er ubetvivleligt latinsk, men trods gentagne sprogrensninger er ordforrådet langt mere fælles med de slaviske naboers end ideologien tilsiger. Og så sent som i 1600-tallet blev rumænsk skrevet med kyrilliske bogstaver på linje med de omgivende slaviske sprog.

Det østromerske rige

Efter delingen af det Romerske Rige i 395 kom det meste af Balkan under det Østromerske Rige. Det er sidenhen kommet til at gå under navnet det Byzantinske Rige efter navnet på den græske by ved Bosporus

Strædet som kejser Konstantin om-
dannede til sin hovedstad i 300-tal-
let, Konstantinopel der betyder Kon-
stantins polis. Grænseområderne
nord og syd for Donau blev under
folkevandringerne invaderet først af
østgoterne og siden i 600-tallet af
slavisk talende folkeslag. Samtidig
blev Byzans trængt fra øst, først af
Sassaniderne i Persien, siden af de
hastigt ekspanderende arabere i
700-tallet.

Den alvorligste trussel kom dog
fra bulgarerne der etablerede et
stærkt rige nord for Byzans i 800-tal-
let. I den proces blev de slaviske folk
grundlæggende præget af den højt
udviklede græsk-byzantinske civilisa-
tion, først og fremmest i kraft af de-
res omvendelse til kristendommen i
den østlige udgave. Det begyndte
med brødrene Kyrillos (ca. 826/27-
869) og Methodios (ca. 815-885)
der kaldes de slaviske folks apostle.

Begge brødre blev født i Thessalo-
niki i den nordlige del af Græken-
land. Her fik Kyrillos, med fødenav-
net Konstantinos, en solid teologisk-
filosofisk uddannelse og løste diplo-
matiske opgaver for den byzantinske
kejser. Derfor blev Kyrillos i 862
sendt til Moravien (et stort rige der
blandt andet omfattede vore dages
Tjekkiet og Slovakiet) hvis fyrste
havde bedt om missionærer.

Til dette formål udarbejdede Ky-
rillos det såkaldte glagolitiske eller
kyrilliske alfabet og oversatte litur-
gien og dele af Bibelen til oldslavisk,
det sproget som i dag kendes som kir-

keslavisk. Brødrenes indsats stødte
imidlertid på kraftig modstand fra
den romerske kirke der også mission-
nerede i disse egne. Efterhånden fik
Romerkirken i en kompliceret sam-
virken med kejseren i det Hellige
Romerske Rige (på latin Sacrum Im-
perium) der ikke kun var tysk, over-
taget i Centraleuropa og Kroatien,
ligesom den fik det i Skandinavien
og Polen i løbet af 800- og 900-tallet.
Methodios' og Kyrillos' medarbejde-
re slog sig i stedet efter apostlenes
død ned i det Bulgarske Rige hvor
de udviklede den kirkeslaviske tradi-
tion, som lige siden har blomstret
med basis i de store klostre her og i
Grækenland samt i Serbien og Ko-
sovo.

Kyrillos' og Methodios' indsats
værdsettes stadig højt i de slaviske
ortodokse lande. Således er universi-
tetet i Veliko Tarnovo i Bulgarien
opkaldt efter dem. Det kyrilliske al-
fabet der kan minde om det græske,
bruges stadig i mange af Balkan-lan-
dene, først og fremmest Serbien,
Makedonien, Montenegro og Bulga-
rien.

Men det Byzantinske Rige svække-
des stadig mere, især efter det fjerde
korstog i 1204 som førte til plyndrin-
gen af Konstantinopel og indsættel-
sen af en latinsk kejser. Det gav til
gengæld rum for opkomsten af en
række middelalderlige statsdannel-
ser på Balkan, især de bulgarske,
bosniske og serbiske kongeriger.

Men alle disse riger er grundlæg-
gende præget af arven fra det sær-

egne byzantinske eller østromerske rige der har medført en række træk i den politiske kultur i Balkan-staterne der ofte sammenfattes under overskriften 'byzantinsk'.

Skismaet mellem øst- og vestkirke

Kristendommen omtales ofte i ental, men i virkeligheden har det mest karakteristiske for denne religion næsten fra starten været splittelse mellem forskellige fortolkninger af de hellige skrifter. Fortolkninger der i mange tilfælde har fået organisatoriske udslag, således at kristendommen består af mange kirker. Den hos os i Nordeuropa bedst kendte splittelse er resultatet af reformationen i 1500-tallet der førte til oprettelse af de lutherske fyrstekirker og forskellige calvinistisk-presbyterianske kirker på den ene side og en nyformulering af den overnationale katolske kirke gennem modreformationen på den anden side. Ser man på hele kristendommens udvikling, er de teologiske forskelle mellem katolikker og protestanter dog langt mindre dybtgående end mange af de tidligere splittelser.

I dag er især den koptiske kirke i Egypten samt den etiopiske kirke og den kristne i Sydindien monofysiter, mens flertallet af de øvrige kristne kirker holder fast i det klassiske kompromis om treenigheden fra kirkemøderne (synoderne) i Nikæa 325 og Kalkedon 451. Grunden til at følgerne af de teologiske diskussio-

ner blev så store for hele samfundet var at kristendommen efter Konstantin den Store blev eneste tilladte statsreligion i det verdensomspændende Romerske Imperium.

Konsekvenserne af den overraskende ophøjelse af en mellemøstlig minoritetsreligion til statsreligion kan ikke overvurderes. Forløbet er en spændende historie i sig selv, som det vil føre for vidt at referere her, så jeg må nøjes med at henvise til den glimrende skildring i trebindsværket *Imperium Romanum* (Due og Isager 1993). I denne politisk-kulturelle sammenhæng er det afgørende at religiøse diskussioner efter at kristendommen var blevet statsreligion, antog karakter af statsanliggender som kejseren og hans embedsmænd engagerede sig i. I perioder har man ligefrem indtryk af at teologiske diskussioner var vigtigere for de østromerske kejsere end krig og udenrigspolitik. Det skyldtes at kejseren i øst ikke blot var verdsligt, men også religiøst overhoved. Man kalder normalt denne opfattelse af magtforholdene for *cæsareopapisme*.

I takt med adskillelsen mellem den østlige og den vestlige del af det romerske imperium samledes nemlig mere og mere magt i den byzantinske kejser og hans embedsmænds hænder. I begyndelsen var kirken det eneste samfundsområde hvor kejsermagten undertiden stødte på grænser. Kejser Justinian i midten af 500-tallet og hans efterfølgere iden-

tificerede den ortodokse kejser, dvs. staten, med den ortodokse kirke.

Treenigheden

I Nikæa vedtoges den såkaldte nikæansk-konstantinopolitanske trosbekendelse om Gud som en treenighed af Faderen, Helligånden og sønnen i 325. Denne bekendelse blev siden præciseret på den anden økumeniske synode i Konstantinopel i 381. Som kirkehistorikeren Leif Grane skriver i sin kirkehistoriske oversigt fra 1973 kan det være vanskeligt for mennesker i dag, selv teologisk trænede, at forstå betydningen af de stridigheder om formuleringer om Guds natur der optog sindene så voldsomt i 300-tallet. Det skyldes at vi ikke deler deres filosofiske forudsætninger i den græske tænkning. Men selv om diskussionen handlede om subtile begreber, var det for 300-tallets mennesker deres liv og frelse der stod på stil.

Men dette politiske kompromis tilfredsstillede ikke de forskellige kirker i øst, og diskussionen fortsatte i de følgende år. Resultatet blev en stadig skiftende kejserlig politik for at stille snart den ene snart den anden retning tilfreds. Det kan virke underligt at hensynet til den rene lære, 'Kalkedon-ortodoksien', blev sat over truslen udefra fra germanere, slaver, persere, arabere og til sidst tyrkerne. Men sådan var det.

I Vesten hvor den teologisk-filosofiske interesse i disse århundreder

var mindre sofistikeret, var kompromiset i Kalkedon derimod et tilstrækkeligt svar. Hermed blev grunden lagt til den splittelse mellem øst- og vest-kristendommen som førte til det store skisma i 1054. Men det er vigtigt at erindre at de to kirker indtil da i princippet arbejdede på samme dogmemæssige grundlag.

Hovedårsagen til splittelsen mellem øst- og vest-kristendom skal søges i politiske og kulturelle følger af udviklingen af en latinsk og en græsk kirke og disses interesser i kejsermagten i øst og vest, en forskel der kulminerede med det fjerde korstog og den latinske erobring af Konstantinopel i 1204.

For Osmannerne udgjorde det slavisk-ortodokse Balkan og de græsk talende områder kernelandet sammen med det efterhånden tyrkisk talende og muslimske Lilleasien. Caesareopapismens autoritære traditioner havde i de foregående århundreder slået rod blandt de slaviske folkeslag på Balkan og overlevede under det osmanniske herredømme. Ja styrkedes nærmest.

Onde tunger vil sige at denne tradition siden indgik en symbiose, først med de nationalistiske regimer i 1800-tallet og mellemkrigstiden og siden efter Anden Verdenskrig med de nationale kommunistiske styre i flere af landene, især Todor Sjivkovs Bulgarien, Nicolae Ceaucescus enevældige diktatur i Rumænien og delvis i Titos Jugoslavien. Uanset om man vil gå så vidt, er der meget som

tyder på at det er relevant at tale om en særlig ortodoks politisk kultur med stærke byzantinske træk, en politisk kultur der forklarer mange særtræk i landene på Balkan såvel som i Rusland og i mange af de tidligere sovjetiske stater.

Selv om man kan argumentere for at mange træk fra det Byzantinske Rige reelt fortsatte i det Osmanniske Rige efter 1453, trods skiftet i dominerende religion fra ortodoks kristendom til islam, er det dog ubestvivleligt at Balkan-landene i dag først og fremmest er præget af arven fra de mange århundreder under tyrkisk herredømme. Karakteren af dette herredømme er der til gengæld ingen enighed om, hverken i forskning eller politik.

Arven fra det Osmanniske Rige

Den moderne tyrkiske stat er en efterfølgerstat til det Osmanniske Imperium på samme måde som Grækenland, Bulgarien, Rumænien, Serbien, Montenegro, Makedonien og Albanien. Men Tyrkiet identificeres normalt alene med al ineffektivitet og grusomhed i det Osmanniske Imperium. Som når man tidligere ville skræmme børnene til at sove med ordene 'ellers tager tyrken dig'.

Billedet af et truende, asiatisk Tyrkiet fremmanes ofte i europæiske offentligheder, et billede af et land der på samme tid er geografisk nært og dog uendelig fjernt, islamisk og asiatisk. Det er der en lang tradition

for. De europæiske forestillinger om Europa opstod nemlig akkurat i kraft af den tyrkiske ekspansion. Al kollektiv identitetsdannelse forudsætter eksistensen af en såkaldt 'signifikant anden'. Og denne 'anden' blev for Europa tyrkerne der opfattedes som den største trussel mod det kristne Europa. Tyrkerne blev i den litterære og efterhånden også folkelige offentlighed identificeret med alt ondt, ukristeligt og ikke-europæisk. Fjendebilledet af det Osmanniske Rige som den store trussel mod Europa er i den folkelige forståelse forstærket af de grusomheder der uafviseligt blev begået under opløsningen i 1800- og 1900-tallet. Men den grusomme adfærd i rigets sidste hundrede år var ikke karakteristisk for hele dets lange historie.

Det begyndte i Lilleasien, hvor den tyrkiske feudale høvding Osman I. der levede fra 1281 til 1326 i 1301 grundlagde en lille røverstat på grænsen mellem det svækkede byzantinske rige og seldsjukkerne i Konya. Vestanatolien havde udgjort et magtvakuum siden midten af 1200-tallet, idet Byzans var knækket af tyrkerne og den latinske erobring under det fjerde korstog i 1204.

De nominelle herskere over Lilleasien var mongolerne, men de udøvede ingen effektiv kontrol, lige så lidt som de kristne kejsere gjorde, selv efter at de havde generobret Konstantinopel i 1261. Langs den byzantinsk-seldsjukiske grænse opstod en række småriger, hvor stor-

mænd samlede muslimske krigere rekrutteret blandt de tyrkiske hyrder omkring sig. I starten var Osmans organisation det mindste af disse småriger, der legitimerede deres overfald på de kristne ud fra islams forestillinger om jihad, hellig krig. Krigerne opfattedes som *gazi*, professionelle trosforkæmpere.

Det afgørende gennembrud for osmannerne skete, da de anførte de anatolske tyrkeres invasion af Balkan i 1353. Tyrkiske hære under osmannisk ledelse erobrede i de følgende tiår næsten alle Byzans' europæiske besiddelser bortset fra området inden for Konstantinopels stærke mure. Mellem 1371 og 1396 faldt ikke blot de relativt svagt forsvarede byzantinske område, men også militært stærke, feudale riger som Bulgarien og Serbien i et forbløffende tempo.

Balkan-staternes tungt udrustede ridderhære blev totalt slået af det osmanniske infanteri i samarbejde med let kavaleri. Det samme skete for de vesteuropæiske ridderhære der forsøgte at komme deres kristne trosfæller til undsætning. Mest dramatisk i slaget ved Nikopolis i 1396 i det nordlige Bulgarien, hvor en vestlig korsfarerhær under ledelse af den ungarske konge og senere kejser, Sigismund, blev udslettet.

Et af de mest skæbnesvangre slag i denne serie af kristne nederlag var det serbiske riges undergang på slagmarken Kosovo Polje (solsortesletten) i 1389. Serberne mindes sta-

dig dette nederlag, og det var Slobodan Milosevic' storstilede nationalistiske festligheder i anledning af 600-års jubilæet for nederlaget til de tyrkiske arvefjender i 1989, der blev indledning til den serie af ulyksalige begivenheder der resulterede i den brutale opløsning af Jugoslavien.

Begivenhederne i Jugoslavien demonstrede betydningen af de udbredte mytologiske og forvrængede opfattelser af fortiden på Balkan. Næsten alle dagens modsætninger mellem Tyrkiet og Grækenland, mellem Bulgarien og Tyrkiet, mellem serbere og muslimske bosnier, mellem serbere og albanere, mellem kroater og serbere osv. har deres mytiske rod i begivenheder under det Osmanniske Rige.

Erobringerne indebar nederlag for de kristne, feudale statsdannelser og sejr for det universalistiske tyrkisk-muslimske imperium. Men også alle de gensidige misforståelser går tilbage til denne periode. Det begivenhedsforløb de kristne i hvert fald siden hen har opfattet som grusomt asiatisk despoti og muslimsk religionskrig, opfattede tyrkerne og de øvrige muslimer på Balkan og i Anatolien – og opfatter delvis stadig – som udskiftningen af ét universelt kejserrige, det Østromerske, med et andet, det Osmanniske. Hvor kristne europæere i hvert fald fra slutningen af 1700-tallet har talt om muslimsk undertrykkelse og religiøs fanatisme, husker tyrkerne den relative fred og stabilitet, som 'deres'

rige medførte på begge sider af skillelinjen mellem Europa og Asien.

Europæisk karakter

I realiteten var det tyrkiske rige senest fra 1362 en europæisk stat med hovedstad i Adrianopel (Edirne) på den europæiske side af stræderne. At staten nu havde sin vigtigste basis i Europa blev demonstreret af hændelserne efter nederlaget til en mongolsk invasionshær under Timur Lenk ved Ankara i 1402. Sultan Bajazet 1. blev slået og taget til fange med hele sin hær efter et blodigt slag, der først blev afgjort, da højre flankes asiatiske kontingenter gik over til mongolerne efter at have set at krigslykken gik deres osmanniske hersker imod. Venstre flanke bestående af styrker fra Anatolien og 'europæiske' tropper fra Balkan, især serbere, kæmpede derimod ifølge Timur Lenk 'som løver'.

Nederlaget var tæt på at få det Osmanniske Rige til at bryde sammen. De anatolske vasaller skyndte sig at generobre deres uafhængighed under Den høje Ports svaghed efter sultanens tilfangetagelse og efterfølgende død. Men de europæiske besiddelser forblev loyale. Tilsyneladende var Balkans bondebefolkninger tilfredse med deres relativt tolerante nye herrer der gav dem lov at benytte deres eget sprog, praktisere deres egne love og udøve deres egen religion. Bare de betalte skat. Det var først og fremmest serbernes

loyalitet der tillod de osmanniske sultaner at bringe riget på fode og genoptage ekspansionspolitikken, først mod Ungarn siden mod Konstantinopel.

Første fase af denne plan blev fuldført med erobringen af Konstantinopel 29. maj 1453. Sultan Mehmet 2. fik i den anledning tilnavnet Fatih, erobreren, og opfattede sig desuden som kaysar-i-Rûm, dvs. kejser af Byzans (det andet Rom). Fra denne basis udgik en ny mægtig erobringssvøb. 1459 underlagde Mehmet 2. sig Serbien med undtagelse af Beograd (en del af Serbien var som tidligere anført allerede blevet erobret i 1389 efter slaget på Solsortellet i Kosovo); 1464 erobrede han Bosnien og 1467 Hercegovina. Erobringen gik nemt, da den lokale overklasse, hvad enten den var ortodoks eller bogumilsk, foretrak de religiøst tolerante tyrkiske herskere frem for det katolske alternativ. Bogumiler betyder på slavisk 'Guds elskede'; det var navnet på en særlig kristen sekt i Bosnien, der blev forfulgt som kættere af både den ortodokse og den katolske kirke.

Det er blevet hævdet at bogumilerne var dualister ligesom katarerne i Sydfrankrig, og derfor religiøst nærmere islam. Det er sandsynligvis forkert, men uanset hvordan forholdet var mellem bogumiler og islam, er det givet at de religiøse forhold, især afsky over den katolske kirkes brutale fremfærd mod de ortodokse kristne var vigtige betingelser for

islams fremgang i Bosnien. I det omfang bondebefolkningerne blev spurgt, foretrak de så absolut de tyrkiske skatteopkrævere der opkrævede en fast takst, frem for deres egne lunefulde feudalherrer som havde skruet kravene op år for år for at kunne føre krig mod tyrkerne.

Efter et mellemspil hvor Selim 1. mellem 1514 og 1517 erobrede Irak, Kurdistan, Syrien, Palæstina og Egypten med Nordafrika kom turen til Centraleuropa. Selims søn, Suleiman 1., erobrede i 1521 den ungariske grænsefæstning Beograd og indledte derfra felttoget mod Ungarn. I 1526 besejrede han Lajos 2. af Ungarn og Bøhmen ved Mohács i det sydøstlige Ungarn.

Den unge konge faldt i spidsen for sin hær, og arvekravet på de to kongedømmer overgik til ærkehertug Ferdinand af Østrig. Denne krævede nu foruden Bøhmen herredømmet over det resterende Ungarn sammen med Kroatien, der havde været i personalunion med Ungarn siden 1102, i tillæg til sine habsburgske arvelande omkring Wien (Nedre og Øvre Østrig, Tyrol, Steiermark, Kärnten og Krain – de to sidste udgør det nuværende Slovenien, mens resten stort set svarer til Østrig, bortset fra Sydtyrol, der tilhører Italien siden 1919).

De kroatiske adelige valgte i 1527 Ferdinand til konge, især fordi han i deres øjne besad den store kvalitet ikke at være magyar. Flertallet af de magyariske adelige accepterede

imidlertid ikke Ferdinand, og de næste 200 år var præget af strid mellem habsburgerne og forskellige magyariske tronprætendenter. Disse sidste anerkendte i forskellig grad sultanen i Istanbul som deres øverste herre, hvorved billedet af en absolut frontdannelse mellem kristne habsburgere og muslimske tyrkere i nogen grad fortoner sig.

Under en serie krige mellem 1697 og 1718 erobrede det habsburgske dynastis hære under den fremragende general prins Eugen af Savoyen Ungarn og dele af Balkan fra tyrkerne og lagde grunden til en national vækkelse blandt osmannernes kristne undersåtter.

Moderne og tolerant

Indtil engang i 1700-tallet var det Osmanniske Rige på mange måder den mest moderne og tolerante stat i Europa. Det har været svært for europæerne at indrømme, og billedet er heller ikke trængt igennem uden for speciallitteraturen. Men faktisk kan man selv overbevise sig om den europæiske karakter af den ældre tyrkiske kultur ved at studere moskéerne i Istanbul. Som bygningsværker er de selvfølgelig fremmedartede for os med det kvadratiske rum og de to, fire eller seks minareter udenfor.

Denne fremmedartethed forstyrres ikke af det faktum at en af de mest fremtrædende moskéer, Hagia Sofia ved sin opførelse i 300-tallet

var en af de fire vigtigste kirker i kristenheden (ved siden af Jerusalem, Antiochia og Trier – Peterskirken i Rom blev først dominerende temmelig sent). Ser man nøjere efter, viser det sig imidlertid at disse ‘typiske’ islamiske, tyrkiske bygningsværker repræsenterer de forskellige europæiske arkitekturretninger, som toscansk renaissance, barok og sågar nyklassicisme.

Årsagen er den enkle at arkitekterne var indforskrevne europæere – eller kristne bondesønner fra Balkan som arkitekten Sinan (1489-1588). De medbragte det sidste og nyeste i vestlig bygningsteknik fra det Italien og Frankrig som osmanerne stod i nær forbindelse med. Det vil sige at den europæiske kristenheds fjende par excellence i realiteten stod i tæt kulturel udveksling med hovedfjenden.

Det er ikke kun i Sarajevo at man kan (eller rettere kunne) møde islamisk kultur i europæisk aftapning. Det samme gjorde sig gældende inden for militærteknologien. Den osmanniske hær, som indtog Konstantinopel i 1453, rådede over det mest moderne artilleri i Europa – et artilleri man kan besigtige den dag i dag uden for Topkapi-museets mure.

Tyrkerne vandt deres store sejre, ikke som en antitese til europæerne, men ved at overtage og forfine en lang række europæiske kulturelle opfindelser. Det frygtede infanteri, janitsarerne, blev rekrutteret blandt

bondesønner på Balkan og trænedes jernhårdt, så det blev det bedste og mest disciplinerede infanteri i hele Europa. Kort sagt, skal man forstå det Osmanniske Riges succes, skal man ikke se det som en flok nomader fra stepperne, som væltede ind over de agrare civilisationer i Europa, men snarere som den anden side af den europæiske civilisation, den anden side der i sidste ende ved sit tryk skabte to andre store imperier, det habsburgske og det russiske. Disse tre imperier dominerede i realiteten europæisk politik i det meste af de vigtige århundreder mellem 1500 og 1700.

Religion og national identitet

Denne fortolkning bekræftes yderligere, hvis man undersøger nøjere, hvordan tyrkerne behandlede den ortodokse kristendom i de erobrede lande. Allerede i 1454, året efter erobringen af Konstantinopel, fik sultan Mehmed med tilnavnet erobreren indsat en samarbejdsvillig patriark Georg Scholarios med munkenavnet Gennadios.

Han var en indædt modstander af det kompromis med den katolske kirke, der var indgået ved synoden i Firenze i 1439 – som i parentes bemærket blev anledning til et yderligere skisma med skabelsen af den unierede kirke.

Et andet udtryk for samarbejdet mellem kristne og osmannere var administrationen i de sumanske fyr-

stedømmer. I perioder blev de administreret af græske skatteforpagtere på vegne af Den Høje Port. Normalt beskrives deres indsats som blot og bar udplyndring, og de har i hvert fald efterladt sig et enormt had til alt græsk i de rumænske og bulgarske bondebefolkninger. Faktisk er hovedgrunden til at der ikke er anti-semitisme i Bulgarien at vreden traditionelt er blevet rettet mod grækere. Således var der store anti-græske pogromer i Plovdiv i 1878. Også armenierne forpagtede skatteudskrivningen i stor stil, hvilket var en af årsagerne til det voldsomme folkelige had mod dem før folkedrabet på dem i 1915.

Den serbiske kirke indgik midt i 1500-tallet et kompromis med de osmanniske herskere, der tillod oprettelsen af et serbisk patriarkat i Pec. I 1557 indsatte storvesiren Mehmed Pasha Sokolovic sin broder Makarios som ortodoks ærkebiskop (en familieforbindelse der yderligere relativiserer forestillingen om riget som kun undertrykkelse af de kristne på Balkan).

Denne aftale blev til gensidig gavn. Serberne genvandt nu deres religiøse selvstændighed og dominerede Balkan fra det vestlige Bulgarien til Adriaterhavet, fra Ungarn til Makedonien, mens Den Høje Port i Istanbul fik hjælp til at indkræve skatter og udskrive slaviske bondesønner til deres infanteri, den såkaldte devsirme (blodtold). Denne 'avgift' var blevet indført i begyndelsen af 1400-

tallet og spillede en central rolle i det osmanniske forvaltningssystem.

Med jævne mellemrum rejste sultanens embedsmænd rundt i de kristne landsbyer på Balkan, langs sortehavskysten og det vestlige Anatolien og samlede drengebørnene sammen og tog hvert femte med sig. I Istanbul blev børnene nemlig opdraget i den muslimske tro og absolut troskab over for sultanen for at kunne indgå i hans administrative og militære korps – de såkaldte janitsarer, der kommer af tyrkisk jeni ceri, de nye krigere.

Systemet betød nok sorg i familierne, men frembød også mulighed for social mobilitet, idet de tvangsudskrevne slaver konverterede til islam og fik den bedst mulige uddannelse hvorved de kunne stige til samfundets højeste poster. Denne gensidige hjælp varede, afbrudt af enkelte tyrkiske nedbrændinger af serbiske helligdomme, til slutningen af 1600-tallet.

Efter habsburgernes sejr allierede det serbiske patriarkat sig med det katolske Østrig og brød med Istanbul. Da krigslykken midlertidigt vendte, flygtede patriarken Arsenije 3. i spidsen for sit folk fra Kosovo, kaldet 'det gamle Serbien', til området omkring Novi Sad i Vojvodina og Østslavonien. De fik garanteret religionsfrihed af kejser Leopold 1. og oprettede et metropolinat i den lille by Sremski Karlovci i Vojvodina. Albanske hyrder flyttede ind i de områder de forlod, og det er deres

efterkommere der i dag udgør befolkningsflertallet i Kosovo.

Osmannerne generobrer

I 1739 lykkedes det osmannerne at generobre Valakiet, Bosnien og Serbien. Derved uddybedes skellet mellem de forskellige dele af Balkan. På den ene side de økonomisk tilbagestående, osmannisk beherskede lande, på den anden de mere velhavende, Habsburgsk regerede, som fik del i den økonomiske vækst og de administrative reformer i det øvrige østrigske kejserrige i 1700-tallet. Serberne under tyrkisk herredømme – stadig det helt store flertal – begyndte på den anden side at orientere sig mod Rusland for at få hjælp i deres selvstændighedskamp mod tyrkerne og understregede derfor deres ortodokse og slaviske identitet, mens kroaterne blev mere og mere centraleuropæiske og katolsk orienterede. Men samtidig var deres bosættelser uhjælpeligt sammenblandede.

Forskellen på serbere og kroater er først og fremmest et resultat af økonomiske og politiske processer i forbindelse med skabelsen af de moderne territorialstater i Central- og Sydøsteuropa, hvor der var to konkurrerende nationsbygningsprojekter, et kroatisk (katolsk) og et serbisk (ortodokst) – hvortil i dag efter borgerkrigen kommer et tredje, et bosnisk (muslimsk) kaldet bosnisk.

Udviklingen af national bevidst-

hed i de nationale stater på Balkan kompliceredes yderligere af en særlig del af arven fra det Osmanniske Imperium. Ikke så meget den økonomiske stagnation, selv om den også betød noget, som det faktum at befolkningerne i det Osmanniske Rige var organiseret efter religiøse kriterier, millet-systemet. Det indebærer at den serbiske ortodokse kirke kom til at spille en afgørende rolle for bestemmelsen af serbisk identitet, en rolle som var fremmed for den noget mere kosmopolitiske katolske kirke. Denne sammenhæng mellem serbiskhed og ortodoks kristendom afrundedes med etableringen af det autonome serbiske fyrstedømme i 1830.

De muslimske befolkninger er ligeledes et resultat af disse stats- og nationsbygningsprocesser, men ikke som man måske skulle tro på grund af aktiv mission fra de islamiske tyrkiske erobreres side. Tværtimod var omvendelse af kristne undersåtter ikke i de nye herskeres snævre interesse, da den kostede dyrt i manglende skatter. Ikke-muslimske undersåtter havde fuld religionsfrihed, men var forpligtede til at betale kopskat og formueskat samt yde forskellige former for hoveriarbejde for hærene, hvilket muslimer undgik. Embedsmændene blev uddannede på særlige skoler og var i hvert fald i teorien sultanens undergivne uden mulighed for at indlede feudale opsplitningsprocesser.

Uanset hvad årsagerne end var,

bevarede den bosniske adel ligesom adelen i Albanien og på Kreta sin jord og sine privilegier ved at konvertere til islam. På længere sigt kom denne islamisering til at skærpe de kulturelle modsætninger i Balkan-landene.

Ganske vist opgav de nyomvendte ikke deres modersmål, men udtrykte sig fortsat på serbisk (serbokroatisk), albansk eller bulgarsk. Alligevel adskilte de sig stadig mere fra de omgivende kristne befolkninger i vaner og verdenssyn, især fordi de sammen med muslimer af tyrkisk afstamning, der havde fået ret til at åbne forretninger i byerne som kompensation for deres uregelmæssige lønudbetalinger, kom til at udgøre hovedparten af bybefolkningen.

Muslimerne udgør stadig eller rettere udgjorde indtil for ganske nylig over 50 pct. af bybefolkningerne i Bosnien, altså en meget større andel end deres andel af den totale befolkning. Forskellen på en sofistikeret og kosmopolitisk bybefolkning på den ene side og en tilbagestående landbefolkning på den anden er ifølge mange iagttagere ligefrem en af årsagerne til borgerkrigens helt exceptionelt forbitrede og grusomme karakter.

Det Osmanniske Rige i opløsning

I 1800-tallet blev befolkningerne på Balkan i stigende grad inddraget i den europæiske moderniseringsproces. Kejser Napoléon samlede efter

freden i Schönbrunn i 1809 dele af Kroatien, Slovenien og Dalmatien – herunder Dubrovnik, der var blevet indtaget for første gang i bystatens historie af franskmændene i 1806 – til én stat ved navn Provinces Illyriennes (af det romerske navn for det vestlige Balkan). Det var i dette såkaldte 'Illyriske Rige' at den første forestilling om en jugo- dvs. syd-slavisk enhed af slovenerne, kroaterne og en del serbere blev formuleret.

Denne statsdannelse varede kun fem år, men hvor kort perioden end var, kom det franske herredømme til at betyde en kraftig modernisering af samfundet med deraf følgende spændinger og modsætningsforhold. Feudalismen blev svækket med fjernelsen af adelens skatteprivilegier og ophævelse af hoveriet. Desuden ændredes skolerne, hvilket de slaviske befolkninger udnyttede til at konsolidere deres nationale sprog. Handel og håndværk blev fritaget for lavsvæsenets bindinger, og kommunikationsmidlerne blev forbedrede

Sideløbende med denne nationale vækkelse gik det Osmanniske Rige i stadig hurtigere opløsning under dobbelt pres fra den nye beskyttermagt for de ortodokse kristne, Rusland, på den ene side og Storbritannien og Frankrig på den anden side. Disse sidste ville ikke acceptere at Rusland fik magt over hele Balkan og dermed direkte adgang til Middelhavet. Som et nyt ideologisk våben i sin århundredlan-

ge kamp mod osmannerne var Rusland begyndt at opfordre de slaviske bondebefolkninger til at gøre oprør mod tyrkerne i 'panslavismens' navn.

Rusland havde allerede i slutningen af 1400-tallet efter Konstantinopels fald overtaget værdigheden som kristenhedens 'tredje Rom', og i en tid med voksende nationalisme var det derfor nærliggende at påberåbe sig rollen som beskytter af alle rettroende slaver. Det kunne Rusland gøre så meget desto lettere, som det var gået ud af Napoléonskrigene som det europæiske fastlands ubestridt stærkeste magt.

1804 startede et serbisk oprør mod tyrkerne. Den vigtigste oprørsleder var Karadjordje Petrovic. 1817 blev Karadjordje dræbt af Milos Obrenovic, som anerkendtes af sultanen som arvefyrste af Serbien under tyrkisk overhøjhed. 1830 blev den serbiske autonomi-ordning internationalt anerkendt, samtidig med at Grækenland blev en selvstændig stat efter stormagternes intervention i den græske frihedskrig 1821-29. I 1861 proklameredes en selvstændig rumænsk stat under kong Alexandru Cuza, hvilket igen opildnede andre kristne folkeslag til at prøve lykken. I 1875 brød et serbisk bondeoprør ud i Hercegovina, som hurtigt bredte sig til Bosnien og til kroaterne i Bosnien-Hercegovina.

Opstanden inspirerede også grækerne på Kreta og i Thessalien og bulgarerne til at gøre oprør. Uroen

fik først Serbien og Montenegro, så Rusland til at erklære osmannerne krig, hvilket efter et halvt års forbitrede kampe i Bulgarien førte til at tsar Alexander 2. i 1878 dikterede freden i San Stefano. Blandt bestemmelserne var anerkendelsen af Bosnien-Hercegovinas autonomi under Østrig-Ungarn og oprettelsen af et Storbulgarien med en grænsedragning som Bulgarien lige siden har påberåbt sig som den eneste retfærdige. Selv om Serbien havde lidt militært nederlag til tyrkerne, havde det håbet på territoriale udvidelser og chokeredes derfor, da det så godt som intet fik af byttet. Bulgarien tegnede nu til at blive den dominerende stat på Balkan.

Denne nye russiske orden i Sydøsteuropa fik imidlertid de øvrige stormagter til at reagere, som de havde gjort tidligere under Krim-krigen 1854-56. Ikke fordi de ønskede at redde 'Europas syge mand' som det Osmaniske Rige nu stadig oftere blev kaldt, men fordi de selv ville have del i byttet. Storbritannien sendte en flåde til Konstantinopel, mens Østrig-Ungarn truede med krig. Berlin-kongressen i 1878 blev et betydningsfuldt skridt på vejen til skabelsen af nationalstater på Balkan.

Rumænien, Serbien og Montenegro slap fri fra deres formelle underordning under sultanen og blev fuldt selvstændige stater på linje med Grækenland. Serbien udråbtes til kongerige i 1882. Montenegro havde været et reelt uafhængigt fyr-

ste-bispedømme indtil 1860, idet embedet gik i arv inden for familien Njegos.

Først i 1908 blev Bulgarien et helt selvstændigt kongerige. Serbien fik en beskeden forøgelse, mens Montenegro fik sit område fordoblet i form af opfyldelsen af et længe næret ønske om adgang til havet. Besarabien tilfaldt Rusland, mens Østrig-Ungarn fik overdraget administrationen af Bosnien-Hercegovina med hovedstaden Sarajevo samtidig med at det besatte Sandjak Novi Pazar i det nuværende Serbien.

Bosnien-Hercegovina kom til at skabe store problemer for Østrig-Ungarn især efter landet blev formelt annekteret i 1908. Næsten to millioner serbokroater af katolsk, ortodoks og muslimsk tro blev dermed indlemmet i et imperium, hvor slavernes nationale rettigheder i forvejen blev ignoreret.

Ganske vist blev provinsen administreret i fællesskab af Ungarn og Østrig af dobbeltmonarkiets finansminister i Wien, så Bosnien undgik den hårdhændede magyariseringspolitik, der prægede resten af den ungarske rigshalvdel. Men især de bosniske serbere var utilfredse og så hen til kongeriget Serbien som deres beskytter, især efter sejre i 1. og 2. Balkankrig mod tyrkerne og bulgarerne 1912-13.

Bulgarien og Serbien havde aftalt at dele Makedonien, hvor et albansk oprør mod ungtyrkernes osmanniseringspolitik havde svækket tyrkerne

alvorligt. Serberne skulle have Nordalbanien og dermed den attråede adgang til havet, mens Bulgarien skulle have størstedelen af det nuværende Makedonien. Grækenland og Montenegro sluttede sig til koalitionen, der derefter åbnede fjendtlighederne med et ultimatum til det tyrkiske rige, hvor ungtyrkiske officerer havde taget magten i 1908 og indledt en modernisering for at redde det multinationale rige.

Sejren var hurtigt hjemme, da de forenede Balkan-hære var veludrustede og dobbelt så mange som tyrkerne. Der blev indkaldt til en fredskonference i London. Her splittedes sejrherrene, især på grund af Bulgariens territorialkrav; det ønskede stadig San Stefano-traktatens grænser. Bulgarien forsøgte sig med et overraskelsesangreb på Serbien, hvilket fik rumænerne og tyrkerne til at blande sig på serbernes og grækernes side.

Stillet over for dette pres måtte Bulgarien kapitulere efter 14 dages kamp. Denne krig mellem serberne, støttet af Rusland og bevæbnet af Frankrig, på den ene side og Bulgarien, støttet af Østrig-Ungarn og udrustet af Tyskland, på den anden, skulle vise sig at være en generalprøve på Første Verdenskrig.

Med freden i 1913 var det praktisk talt slut på den osmanniske tilstedeværelse i Europa. Bulgarien fik det vestlige Trakien og dermed adgang til Middelhavet, Grækenland det meste af Makedonien, mens Albani-

en til de krigsførende staters store overraskelse blev en selvstændig stat først og fremmest for at hindre Serbien i at få adgang til havet.

Serbien var alligevel den store sejrherre med en næsten fordobling af sit territorium i form af indlemmelsen af det vestlige Makedonien og Sandjak Novi Pazar. Dette sidste havde Østrig-Ungarn forladt i 1908 som modydelse for indlemmelsen af Bosnien-Hercegovina. Således fik Serbien og Montenegro omsider fælles grænse og kunne derfor samarbejde militært, noget Østrig-Ungarn havde modarbejdet i årevis. Den nye, selvsikre serbiske stat stræbte efter at samle alle sydslavere om sig, og mange begyndte at kalde den nye stat for 'Balkans Piemonte' med en hentydning til den stat, der et halvt århundrede tidligere havde samlet Italien.

Det Osmanniske Rige blev sønderlemmet ved Sèvres-traktaten af 10. august 1920 (Balkan delen af Versailles-freden) og opdelt i en række europæiske protektorater, herunder et græsk. Grækenland havde fået overdraget Smyrna (Izmir) med en stor græsktalende befolkning og besatte med denne by som udgangspunkt det vestlige Anatolien. Det provokerede en national tyrkisk reaktion.

Den store folkeflytning

Det markerede begyndelsen til den første store folkeflytning på Balkan.

Knap to millioner såkaldte 'grækere', dvs. ortodokse blev fordrevet fra Anatolien og den europæiske del af Tyrkiet, mens godt 700.000 'tyrkere', dvs. muslimer, blev sendt den anden vej. Trods international overvågning fra Folkeforbundet omkom i hundredtusindvis af mennesker i processen. Resultatet var at hvor den kristne befolkning i 1910 havde været på 2,4 millioner, var der i 1923 kun 400.000 kristne ('grækere') tilbage i Tyrkiet.

Denne første internationalt overvågede 'etniske udrensning' medførte et had og en bitterhed mellem de to stater, som endnu langtfra er overvundet. Samtidig medførte den en social destabilisering først og fremmest i det mindre Grækenland, der resulterede i to militærdiktaturer henholdsvis 1936-41 og 1967-74 og en forbitret borgerkrig mellem 1944 og 1949, der især førtes i den nordlige del af landet op mod Albanien og Makedonien, hvor den kommunistiske bevægelse fik støtte fra Titos Jugoslavien, indtil 1949 da grænsen blev lukket.

Ved Lausanne-traktaten 24. juli 1923 anerkendte stormagterne Tyrkiets selvstændighed, og i april 1924 blev kalifatet afskaffet. Dermed var Tyrkiet endegyldigt en sekulær republik efter vestligt forbillede med nogenlunde sikre grænser.

I en vis forstand er Tyrkiet den officielle efterfølgerstat til det Osmanniske Rige, men har brudt med dettes multinationale karakter til fordel

for en nationalstat. Men det gør i hvert fald ikke Tyrkiet mindre 'europæisk' end de andre nationale efterfølgerstater på Balkan, Grækenland, Bulgarien, Rumænien, Albanien og Jugoslavien. Alle disse lande har forsøgt at skabe homogene nationalstater på basis af en dominerende befolkningsgruppe og én religion, og ingen af dem kan siges at være meget mere succesfulde end Tyrkiet.

Den tyrkiske stat har været præget af både styrker og svagheder placeret som den er midt mellem Europa og Nærorienten, mellem islam og en sekulariseret republik, mellem moderne industri og traditionelt bondesamfund.

Tyrkerne vedkender sig arven fra osmannerne men ikke gælden. Grækerne derimod har lige fra begyndelsen af 1800-tallet og den meget romantiserede græske frihedskrig i 1820'erne fremstillet sig selv som den klassisk kristne, europæiske og demokratiske antitese til de grumme 'asiatiske' tyrkere. Efter oprettelsen af den uafhængige græske stat i 1830 levede et overvældende flertal af grækerne fortsat under osmannisk herredømme, idet mindst to tredjedele af samtlige græsktalende på Balkan, i Anatolien og Mellemøsten var undersåtter under sultanen.

Græske politikere og det græske militær opfattede den nye statsdannelse som første led i en fortsat proces, der først var afsluttet når den sidste 'græker' var blevet borger i

den nye stat. Idéen om en selvstændig græsk stat var først og fremmest undfanget i det græske samfund i den russiske sortehavsby Odessa, hvor vestlige oplysningsidéer og forestillinger om national identitet havde slået rod. Men da alle nationale programmer forudsætter en tæt forbindelse mellem territorium, folk og sprog var det nødvendigt at etablere staten på den gamle 'hellige' jord – på nøjagtig samme måde som det jødiske nationale program, zionismen, ikke kunne udfolde sig i det Østeuropa hvor idéen var undfanget på linje med andre nationale programmer, men måtte finde fodfæste i Palæstina.

Den ungtyrkiske revolution i 1908 indledte en national omdefinering af grundlaget for det Osmanniske Rige. Reformen var strengt nødvendige, men den tyrkisk-nationale omorientering fik den ortodokse befolkning til i vid udstrækning at bekende sig som nationale grækere. Det faldt sammen med en vellykket græsk militær indsats mellem 1912 og 1922. Men trods denne tilsyneladende succes og en vis nybesindelse på den byzantinske arv var den unge græske nationalstat ekstremt følsom over for diskussioner af grundlaget for den nationale ideologi.

Konfrontationen mellem drømmen om det evige Grækenland og den nygræske virkelighed var voldsom og ofte smertefuld med bitter skuffelse for de indfødte, der hverken gik i hvide lagner, talte om filo-

sofi eller talte oldgræsk. Alligevel viste begejstringen for antikken sig storpolitisk virksom. Den var afgørende for at Storbritannien brød med sin traditionelle protyrkiske politik i Orienten og sammen med Frankrig intervererede i befrielseskrigen i 1827.

Samme antik-begejstring lå formodentlig ligeledes bag EF's ikke alt for gennemtænkte accept af Grækenland som fuldgældigt medlem i 1981 og siden optagelse i ØMU'en. Især i Storbritannien er denne opfattelse blevet formuleret eksplicit af politikere og embedsmænd, sandsynligvis pga. den store rolle læsningen af græske klassikere spillede indtil for ganske nylig. I debatten i det britiske underhus om ratifikationen af traktaten om græsk medlemskab udtalte udenrigsministeren at Grækenlands indtræden var "a fitting repayment by the Europe of today of the cultural and political debt that we all owe to a Greek heritage almost three thousand years old" (citeret efter Clogg 1992, 2).

Heldigt nok for Grækenland har erindringen om det nazistiske Tysklands begejstring for 'græske' dyder – dog primært dem hos det militaristiske Sparta, i mindre grad dyderne hos det demokratiske Athen – ikke fæstnet sig i den kollektive europæiske bevidsthed. Historiske myter er en helt central ingrediens i den usikre moderne græske identitet mellem Balkan, Europa, Byzans og antikken.

Græsk-serbiske fællestræk

Først godt hundrede års krige, systematisk national indoktrinering og oprettelsen af en national græsk-ortodoks kirke i 1833 i konkurrence med det universalistiske patriarkat i Istanbul har skabt nutidens græskmination, der er fyldt af mindre-værdskomplekser og aggressioner mod alle naboerne, som de da også konstant har været i konflikt med. Eneste undtagelse er serberne, som grækerne deler mange kollektiv-psykologiske træk med. Senest blev denne alliance demonstreret under krigen i det forhenværende Jugoslavien.

Tyrkerne er ikke skyldfri, bestemt ikke. Men tilsammen udgør de to nationer en farlig og virulent konstellation, som det er meget vanskeligt at bringe til fred og forsoning. Fristelsen for populistiske og magtbegærlige politikere til at mobilisere hadet for selv at komme til magten har sjældent været til at modstå. Men den primære grund til hadet er at de ligner hinanden til forveksling.

Som før nævnt er Bulgarien også en osmannisk efterfølgerstat med et kompliceret forhold til sin fortid. En strålende middelalderhistorie blev efterfulgt af et meget direkte herredømme af tyrkiske godsejere.

Disse fremstilles altid som grusomme og vilkårlige, men var muligvis mindre krævende end deres kristne forgængere. Hvordan skal man ellers forklare at så mange kristne gik

over til islam i Bulgarien foruden i Albanien, Bosnien og på Kreta? Eksistensen af et muslimsk såkaldt 'tyrkisk' mindretal i Bulgarien kom til omverdenens kendskab i 1980'erne, da en tvangsbulgarisering førte til at det såkaldte 'tyrkiske' mindretal på over en million – ud af en total befolkning på 9 millioner – begyndte at udvandre til Tyrkiet i protest mod at de blev tvunget til at udskifte deres efternavne med bulgarske. Indtil da havde mange af dem været registreret som sigøjnere! De fleste er i mellemtiden vendt tilbage, og den direkte forfølgelse er holdt op.

I 1800-tallet rettede bondebefolkningens radikale antikapitalisme sig især mod grækerne, der sad på størstedelen af handelen i byerne, selv om de kun udgjorde knap 2 pct. af den totale befolkning. Det kom til voldsomme optøjer og masse mord på grækere især i den gamle hovedby Plovdiv, der dengang helt dominerede over den nuværende hovedstad Sofia, som er en relativt sen opfindelse, placeret i den yderste vestlige del af landet kun 50 km fra grænsen til det Makedonien bulgarerne traditionelt har opfattet som 'Vestbulgarien'.

Bulgarien blev etableret som selvstændig stat med russisk støtte efter krigen i 1878, men fik som led i magtbalancen mellem stormagterne den tyske prins Alexander von Battenberg til konge. 1885 indlemmede fyrst Alexander Østrumelien omkring Plovdiv syd for Balkan-hjerge-

ne og beholdt det trods russisk modstand.

Bulgariens første ministerpræsident, Stefan Stambolov, kaldes ofte for Bulgariens Bismarck. Dermed hentydes til hans betydning for skabelsen af en stærk hær, der i den 1. Balkankrig 1912 besejrede tyrkerne og i den 2. Balkankrig næsten klarede sig mod en koalition af alle naboerne. Men kun næsten, med det resultat at de andre delte Bulgariens erobringer og reducerede det til en lille, revanchistisk stat, der siden ved enhver lejlighed har søgt at revidere grænserne til fordel for sig selv i erindring om det store middelalderlige rige, som det ikke er mere.

Stambolov gennemførte også den første industrialisering af landet, men udviklede sig efterhånden til en autoritær diktator i stil med den kommunistiske leder Todor Sjivkov. Denne blev i 1989 afsat af sine egne og levede siden i husarrest i en af sine talrige pragtvillaer hvor han udsendte et forsvarsskrift i typisk kommunistisk papstil med den hensigt at retfærdiggøre sig og beklage sig over den 'uret' der overgik ham da han blev afsat af Centralkomitéen.

Det gik ham langt bedre end Stambolov der lagde sig ud med de ekstremistiske makedonske nationalister i organisationen IMRO (på makedonsk Vatrešna Makedonska Revolucionna Organizatsiya, på bulgarsk Vutreshnata Makedono-Odrinska Revolucionna organizatsiya, dvs. den Indre Makedonske Revolu-

tionære Organisation) og til sidst blev myrdet af disse i 1895, svigtet af alle sine gamle støtter.

Stambolov blev efter flere mellem-spil efterfulgt af en radikal bondeleder Alexandûr Stamboliski, der byggede sin magt på den store klasse af egalitært indstillede bønder, lidt i stil med den klasse der i modsætning til traditionerne i Rumænien og Albanien har muliggjort demokratiet i Tyrkiet. Bulgarien har imidlertid ikke været så heldig som Tyrkiet, især pga. utilfredsstillede territoriale krav og udenlandsk intervention.

Stamboliski blev myrdet på endnu mere bestialsk vis end Stambolov af den makedonske terroristorganisation IMRO, der har ansvaret for en lang række af århundredets mest spektakulære politiske mord. Med passiv støtte fra det traditionelle establishment torturerede IMRO den demokratiske bondepolitiker og endte med at 'skære de hænder af der havde skrevet under på fredstraktaten' efter Første Verdenskrig, som havde kostet Bulgarien alle tidligere gevinster, herunder Vesttrakien der gik til Grækenland, således at Bulgarien mistede den efterstræbte direkte adgang til Ægæerhavet uden om det tyrkisk kontrollerede Bosporus.

Konklusion

Af de her beskrevne årsager bør så-

vel Grækenland som Tyrkiet regnes med til 'Balkan', hvis man opfatter betegnelsen politisk, historisk og kulturelt og ikke blot geografisk. De to lande afviser ganske vist i deres egen selvforståelse at høre med. Men netop derved ligner de hinanden og de øvrige 'Balkan'-lande. Grækenland vakler imellem arven fra det klassiske Grækenland og det kristne Byzans, mens tyrkerne vakler mellem den osmanniske arv, arven fra de centralasiatiske stepper, et islamisk-mellemøstligt tilhørsforhold og tilslutning til en ret autoritær udgave af de europæiske værdier.

Fælles for alle landene på Balkan er en arv fra det Byzantinske og det Osmanniske Rige. Den kan man vælge at kalde 'byzantinsk', 'caesareopapisme' alt efter smag. Givet er det at det er i denne historiske arv man skal søge baggrunden for de fælles træk der karakteriserer denne del af Europa. Om det vil være ved er op til valg som befolkningerne og deres ledere træffer.

I øjeblikket synes de glimrende at leve op til de værste fordomme. Men der er andre potentialer i historien.

Uffe Østergård er professor ved CBS, International Center for Business and Politics.

Litteraturlisten til artiklen kan fås ved at sende en mail til brita@udenrigs.dk

Kroatien lider under lidenhedens forbandelse

Richard Swartz

Kroatien befinder sig stadig i et limbo mellem EU og et ubestemmeligt alternativ, om hvilket man kun ved med sikkerhed, at det ikke har nogen fremtid

Kroatiens nye præsident spiller klaver. Måske ikke som Ignacz gjorde en gang, men sikkert bedre end Edward Heath eller Helmuth Schmidt. Ivo Josipovic er juraprofessor, men desuden uddannet på konservatoriet i Zagreb, og skulle han få tid tilovers i præsidentpaladset, har han tænkt sig at færdiggøre en opera om John Lennon. Josipovic er godt halvtreds og noget af en svigermors drøm: høflig og mildt lavmælt uden at blive harmløs, en type som man kan finde i de fleste større europæiske byer, og som til enhver tid vil hjælpe gamle damer over gaden. Men politiker? Josipovic har aldrig været politiker, kun 'skolelærer', som Milan Bandic kalder ham.

Om denne modstander ved præsidentvalget kan der ikke siges meget mere, end at Bandic er en sand bal-

kansk politiker og vel næppe ved, hvad et klaver er. Bandic er fra Hercegovina, den del af staten Bosnien-Hercegovina, som kroatiske indbyggere plejer at opfatte som en slags kroatisk Piemonte. For mange af dem er det stadig svært at forstå, at kvinder og langhårede ynglinge med kun dun på overlæben skal kunne bestemme, hvem der har magten, ved med nogle års mellemrum at stoppe en lap papir i en valgurne. Under mere normale omstændigheder ville måske også vælgerne i det egentlige Kroatien have været af samme mening. Men tiderne er ikke normale. Kroaterne er trætte af politik. Med politik mener de tomme løfter, intriger og korrupsion. Frem for alt netop den daglige, omfattende korrupsion. Derfor har kroaterne valgt Ivo Josipovic til præsident, en

professor som i stedet for politik og skandaler har befattet sig med at øve skalaer på klaveret.

Kroatien er et meget lille europæisk land, hvor alle kender alle, eller i det mindste tror de gør det. Næsten hver lørdag ved middagstid kan man møde alle, som er noget i Zagreb, mellem caféen Charlie og Cvetni Trg (Blomstertorvet). Dukker man ikke op der, regnes man ikke for noget. Franjo Tudjman, den moderne kroatiske stats fader, ville gøre landet større ved at medregne territorialfarvandet. Kroatien har en lang og meget smuk kyst. Desuden mente han, at Kroatien 'regionalt' var en stormagt uden at gøre det helt klart, hvordan denne region så ud. Thi Balkan var et ord, den afdøde landsfader aldrig tog i sin mund, når han udtalte sig om sit katolske, centraleuropæiske Kroatien.

Samtidig er Kroatien dog tilstrækkelig stort til at have overlevet i mere end tusinde år. Man har med held værget sig mod okkupanter, mod magyarisering, fortyskning gennem sprog og kultur og mod serbisk dominans. Men alligevel er Kroatien så lille, at det ikke rigtig har været nok til en fungerende stat. Ante Pavelics fascistiske Kroatien var et tysk lydrike, og dagens Kroatien befinder sig stadig i et limbo mellem EU og et ubestemmeligt alternativ, om hvilket man med sikkerhed kun ved, at det ikke har nogen fremtid. Og Kroatiens største aktiv i forhold til EU er måske, at det er så lille.

Lidenhedens forbandelse

Allerede Krleza havde i sin tid problemer med størrelsen. Miroslav Krleza (1893-1981) er landets største forfatter og byttede som kroatisk patriot det store (Habsburg) med det lille (Jugoslavien). I den senere del af sit liv kan han have ændret opfattelse. Til det allerbedste i hans værk hører det, han har skrevet om netop indelukkethed, det trøstesløse og smålige i provinsen, om selve lidenhedens forbandelse. Engang i begyndelsen af halvferdserne ville jeg opsøge ham. Alle sagde, at det var umuligt. Krleza var efter sigende en alt for optaget mand. Men det viste sig at være muligt. I telefonen svarede mesteren selv: "Kom til en kop kaffe". Den eftermiddag sad vi sammen i flere timer, og Krleza ville ikke lade mig gå, men næppe på grund af min lysende konversation. "Kom snart tilbage", sagde han til afsked, "ingen besøger mig længere". Han pegede på telefonen. Det var sandt. Ikke en eneste gang under mit besøg havde den ringet. "Det er så sjældent efterhånden, at jeg får besøg fra verden".

Inden for lågen ligger sneen dyb. Her er der ingen, der rydder. Min ven professoren bor alene i den store villa, og med sine 95 år er han ikke meget yngre end sit eget hus. "Jugoslavien var naturligvis større", siger han efter at have budt på nogle seje kager, som er tilovers efter jule, "og derfor en skole for os gan-

ske primitive mennesker i denne del af Europa. Vi måtte lære at leve sammen med folk, vi aldrig havde villet vide noget om. Fra fjender blev de halvvejs bekendte. Desuden havde vi dengang altid nogen at give skylden. Slovenerne? Et ubetydeligt folk, som kun tænker på sig selv. En ny politisk skandale med en serber i spidsen? Men enhver ved da, hvordan det går med serbere! På den måde var Jugoslavien både skole og sikkerhedsventil. Nu har vi altså vor egen kroatiske stat. Til venstre og højre, hvor man end ser, er der kun kroater. Her er blevet for trangt for os. Og hvem skal vi nu give skylden? Eller skal vi måske begynde at tage ansvar for de problemer, vi selv laver? Men dertil behøver et folk mindst hundrede år.”

Som skrift i vand

Udenfor sner det igen. Min ven professoren er ikke sikker på, at dagens kroater er mindre deprimerede, end de var som kroater i Jugoslavien. Det er egentlig mærkeligt i betragtning af, at de nu har fået den stat, de længtes efter. Forklare det kan han ikke. En del trøster sig med flasken, andre går i kirke. En og anden sidder hjemme med hovedet i hænderne. Professorens eget hoved er i bedre stand end benene. Alligevel insisterer han på at følge mig til døren. Det er den gamle habsburgske skole: faderen var ‘kejserlig & kongelig’ general, og i barndoms-

hjemmet gik hans ungarske officerskammerater ind og ud. Omtrent hundrede år senere beundrer sønnen stadig den ungarske kultur, som har efterladt sig så få spor i en verden, den beherskede i så lang tid. “Som skrift i vand”, siger han og ryster undrende på hovedet. Så mærkværdigt finder han dette faktum, at det burde blive samtaleemne ved mit næste besøg.

“Nej,” siger Slavko Goldstein, “det er ikke sandt, at ingen besøgte Krleza. Tro mig, jeg var der ofte. Men han var følsom for stemninger og følte sig vel ensom den dag, De var hos ham.” Slavko Goldstein er i en og samme person forlægger, forfatter, politisk kommentator og en slags halvofficiel historisk samvittighed, når det gælder kroatiske forhold. Bag ham på væggen hænger nationaldigteren i glas og ramme. Krleza ligner en mæt og temmelig træt løve, og Slavko Goldstein neden under ham bag skrivebordet ser uendelig meget yngre ud end sine godt firs år.

Han fortæller mig, at Krleza plejede at klage over søvnløshed og manisk skrivetrang “til den kroatiske literaturs gavn”. Men at Ivo Andric fik nobelprisen i litteratur, og at verden ikke rigtig tog notits af hans eget forfatterskab generede Krleza. Dog vidste Krleza, at den skæbne er typisk for den, der tilhører en lille nation. At være afhængig af et sådant folks modersmål i sit virke fører næsten altid til skuffelser. “Ja,” siger

Slavko Goldstein, “det kongelige Jugoslavien blev en skuffelse for Krleza. Også det kommunistiske, selv om han og Tito altid kom godt ud af det med hinanden. Skuffelse fulgte på skuffelse, og hans verden skrumpede, indtil den fandtes et andet sted.”

Bagefter siger han med et ironisk smil, at Kroatien i dag er en “stolt nation”, og at landets politikere kan lide at sige, at de ikke har tænkt sig at vende tilbage til Europa krybende på deres knæ. Jeg spekulerer på, hvad det betyder. Indeholder påstanden lige dele realisme om egen storhed og overmodig selvoverturdering? Men inden jeg har nået at spørge, er min tid udløbet. Slavko Goldstein har travlt. *New York Review of Books* har bedt ham skrive et essay om Kroatiens tre præsidenter: Franjo Tudjman, Stipe Mesic og Ivo Josipovic. I en by som New York, hvor kun meget få ville kunne finde Kroatien på kortet, kan en kroatisk intellektuel næppe opleve en større ære.

“Mine tre præsidenter”, siger Slavko Goldstein med et lille fornøjjet smil. Naturligvis kender en person som Goldstein dem alle. Større end som så er Kroatien ikke.

Europæisk bananrepublik

Ivo Sanader var premierminister og partiformand i HDZ, statsgrundlæggeren Tudjmans gamle parti, inden han pludselig gik af i sensommeren sidste år. Da havde han stået i spid-

sen for landet i næsten seks år. Som årsag til sin afgang angav han familieforhold. Ingen troede ham da, og ingen tror ham i dag, godt et halvt år senere. I januar i år blev han smidt ud af HDZ, efter at han pludselig havde forsøgt at generobre magten.

Omkring café- og stambordene mener man at vide, hvad Sanader ikke har kunnet forklare: nogen eller nogle truede med at afsløre hans konti med sorte penge i udlandet. Sanader skulle have været overordentlig modtagelig for bestikkelse, i årevis have ladet sig betale rundeligt for diverse tjenester, han som premierminister kunne tilbyde. Det skulle være de sande ‘familieforhold’. Og afsløret blev han naturligvis i udlandet, for i Kroatien er jo alle politikere korrupte og dækker over hinanden. Hvorfor skulle de pludselig gå i kødet på en af deres egne? Og på en som af selvopholdelsesdrift sikkert havde samlet sig et og andet kompromitterende også om dem? Omringning stam- og cafébordene mener man derfor også at vide, at det var Washington eller Angela Merkel, som tvang Sanader til at gå.

Thi Kroatien er selvfølgelig en europæisk bananrepublik. Sker der noget her, er det kun fordi nogen i omverdenen har besluttet, at noget skal ske. For de allerfleste kroater er korruptionen samtidig en slags fiktion. Den findes på tv eller i avisen. Det bidrager til det fiktive, at enhver offentlig person, som beskyldes for

korruption, vredt afviser beskyldningen som absurd eller som en fornærmelse. Derefter plejer der at blive stille, så strategien med at benægte alt må anses som vellykket. Det ser endnu ikke ud til at hjælpe, at regeringen de seneste måneder har lovet kamp mod al korruption og har slæbt også ministre for retten.

I årevis gravede tidsskriftet *Feral Tribune* krigsforbrydelser og korrupsionsskandaler frem. Om Sanadersagen skrev bladet detaljeret allerede i 2003. *Feral Tribune* var ikke bare mere opposition end nogen i parlamentet, men også en påmindelse om, hvad journalistik egentlig handler om i et land, hvor meninger ofte træder i stedet for fakta.

Men intet skete. *Ferals* afsløringer blev tiet ihjel. Medarbejdere modtog mordtrusler og tidsskriftet blev slæbt for retten. Forrige år gik bladet i graven, diskret men systematisk kvalt økonomisk af hvad man kun let overdrevet kunne kalde det kroatiske establishment. Den store korruption forbliver fiktion. Den antager bare skikkelse som vage rygter, formodninger, tal med utydelige konturer, men med mange nuller. Korruptionen er noget for politikernes hemmelige bankkonti, ikke for almindelige mennesker.

Kun mafiaen har råd

Sammen med en ven går jeg på loppemarkedet på Britanac og bagefter ud for at købe ind til weekenden. På

hylderne i dette bedre minimarked står kroatisk vin i rækker, nogle virkelig af bedste internationale kvalitet, men til priser, som gør det umuligt at eksportere dem. Det samme kan siges at gælde for loppemarkedet. Her og der er der noget fra tiden under Habsburg, glas eller nips, som koster mindre end det halve på loppemarkedet i Wien.

Og så drejer det sig alligevel om det samme sammenbrudte rige. Gode og dyre vine er her en kilde til national stolthed. Men hvem kan egentlig købe dem? Til østrigske eller svenske priser i et land, hvor man tjener en brøkdæl. Her er det kun billigt at købe brød og kartofler. De fine vine er til for doktoren, siger min ven. Skal du på sygehuset, tager du sådan en flaske med. Hos os har kun mafiaen og lægerne råd til at drikke den slags vine.

Zagrebs bymuseum er næsten tomt. Det er en vinterdag med strålende solskin. En energisk guide har samlet en håndfuld besøgende, solen skinner ind gennem de få vinduer og oplyser en og anden montre. Fortiden klares med glans; men det er måske lettere med keltere end med senere okkupanter og overherre. Jeg spekulerer på, om det overhovedet er muligt at skrive byens historie uden at kunne latin, tysk og ungarsk. Men tiden under Habsburg og Budapest behandles uden forstyrrende nationalistiske overtoner, sagligt og ikke uden sympati, mens byens efterkrigshistorie hur-

tigt snappes af. De fascistiske år under Pavelic og de ti gange flere år under Tito og kommunismen er stu- vet væk i bare et enkelt rum. Det ser mere ud som usikkerhed end hen- sigt. Bagefter kan jeg ikke huske, om der var et eneste billede af Pavelic eller Tito.

Hele denne tid kan virke, som om den kun er optakt til nutidens kroa- tiske stat, som til sidst præsenteres som slutakten i et teaterstykke. Na- turtro har man opbygget det rum i præsidentpaladset, som blev ramt af en granat i maj 1995. Den blev affy- ret af de serbiske udbrydere i Kraji- na under Milan Martics kommando. På museet står nogle ødelagte møb- ler, dækket af murbrokker og puds. Så tæt på var det, at statsgrundlæg- geren Tudjman var blevet dræbt.

Denne søndagsmorgen med forår i luften er der ingen mennesker på gaden. Kun nogle blege nonner går forbi. Kroatien må være et af de sid- ste lande i Europa, hvor man aldrig ser en nonne med sort eller gul hudfarve, og det er ikke kun fordi tilgangen af indfødte skulle være sik- ret. Og Milan Martić? Han sidder i en celle et sted i Estland (efter at være dømt ved krigsforbryderdom- stolen i Haag for krigsforbrydelser imod serbere. red.). Der skal han sidde i 35 år for forbrydelser mod menneskeheden.

Europas triumf

Milan Bandic tabte gudskelov præsi-

dentvalget, siger man i Zagreb. I denne europæiske og urbane by op- fattes det som Europas triumf over Balkan. Man er lettet. Her spørger man gerne med, at Bandic ikke taler et eneste fremmedsprog (heller ikke kroatisk ifølge hans ondeste kritike- re). Men Balkan er alligevel ikke så langt borte, som man kunne ønske. Krigen i halvfemserne skal have ændret Zagrebs karakter; tilflytnin- gen fra Hercegovina er enorm, mennesker som det indfødte Zagreb ikke har nogen høj mening om og ser som en trussel mod sin urbane kultur. Milan Bandic tabte godt nok præsidentvalget, men med hjælp af disse tilflyttede masser fra landet fortsætter han med at regere Zagreb som byens borgmester.

I krydset Ribnjak-Degenova er tra- fikken tung og hensynsløs på en måde, der næppe kan kaldes urban. En gammel dame bliver stående på fortovet uden at vove sig over gaden, selv da trafiklyset skifter til grønt. Jeg tager hende forsigtigt under ar- men. Sammen kommer vi over til den anden side og lige så overrasket som rørt siger hun tak: Her er nok ingen blevet hjulpet over gaden si- den kejser Franz Josefs tid.

Richard Swartz er svensk journalist og forfatter. Han i flere årtier dækket østeu- ropæiske forhold journalistisk og som for- fatter til blandt andet 'Room service'.

Oversat fra svensk af Klaus Carsten Pedersen.

Apartheid lever i Bosnien

Tihomir Loza

Selv om der er love til sikring af ligestilling imellem de tre store nationaliteter i Bosnien-Hercegovina, skal ingen regne med social opstigning, hvis de ikke lever blandt ‘deres egne’

Fahrudin Radoncic, ejeren af det største bosniakiske (muslimske) dagblad, *Dnevni Avaz*, og af en række andre medier, skabte overskrifter sent i januar med udtalelser om, at en etnisk serbisk journalist, der indtil for nylig var redaktør ved landets største tv-station, aldrig skulle have haft jobbet med den etniske baggrund.

Federal Television (FTV), hvor journalisten Duska Jurisic er et af de kendteste ansigter, er del af landets offentlige radio-tv system. FTV ses især i områder med bosniakisk flertal.

Bortset fra at han er en af Bosniens rigeste mænd, har Radoncic, som bespottes og beundres som ‘Bosniens Berlusconi’, siden september sidste år været leder af et nyt politisk parti, Unionen for en Bedre Fremtid.

Radoncic fordømte især FTV’s dækning af Bosniens Muslimske

Samfund, hvis leder Mustafa Cerić er Radoncics nære allierede. “Vi kan ikke tillade, at Jurisic, som ikke er muslim, redigerer dækningen af vort Islamiske Samfund”, sagde Cerić som et ekko af Radoncic. I flere efterfølgende interview gentog Radoncic sine racistiske udtalelser og tilføjede for god ordens skyld en række personlige fornærmelser. Han beskrev Duska Jurisic som en frustreret journalist og ‘en ignoramus’. Samtidig kunne en artikel i en af hans publikationer i sidste måned om Jurisic og tre andre kvindelige journalister kun beskrives som en øvelse i kvindefjendsk hadpropaganda.

Anklagere vender ryggen til

Radoncics udtalelser er i strid med bosnisk lov, som forbyder offentlige ytringer af etniske eller religiøse fordomme, diskrimination af etniske

eller religiøse grunde, kønsdiskrimination og hadpropaganda. Men da dette er Bosnien, holder anklagere næsten per automatik fingrene væk fra sådanne sager.

Som Ivan Lovrenovic, Bosniens nok mest begavede samfundspolitiske tænker, skrev i en artikel i magasinet *Dani*, var der kun få reaktioner på Radoncics udtalelser. Men de få, som reagerede, gjorde det i stærke vendinger. Bosniens Journalistforbund beskrev udtalelserne som nationalistiske og racistiske og stemplede dem som 'hadpropaganda'. Journalistforbundet krævede, at anklagemyndigheden rejste sag imod Radoncic, og at valgkommissionen skred ind imod hans parti.

Præsidenten for Bosniens Helsinki-komite for Menneskerettigheder, Srdjan Dizdarevic, sagde, at Radoncic udtalelser "var uacceptable, nynazistiske og ekstremt farlige for et multietnisk samfund, ja for ethvert frit samfund". Enkelte andre offentlige figurer protesterede, men de fleste, inklusive folk, som havde til opgave at overvåge medierne, forblev tavse. Hvorfor mon?

I nogle tilfælde var der indlysende og ret prosaiske grunde. Formanden for Bosniens PEN Center, der nægtede at kommentere Radoncics angreb på Jurisic, skriver en fast klumme for en af Radoncics publikationer, der i 15 år har været blandt regionens mest vulgære udover at være nationalistisk. Andre vilger måske bare tilbage for at lægge

sig ud med en mand, der er kendt som hensynsløs og som kontrollerer en stor del af Bosniens offentlige mening. Og han kan meget vel få formel politisk magt ved parlamentsvalget i oktober.

Nogle uafhængige personligheder kan simpelthen generelt være tilbageholdende med at give sig offentligt til kende, fordi de ser Radoncics seneste nationalistiske udfald som bare endnu en beklagelig, men mindre episode i opvarmningen til en valgkampagne, der ventes at blive mere beskidt end nogen tidligere.

Og vi har i sandhed hørt lignende opfordringer til etnisk og religiøs udskillelse mange gange før i Bosnien. Sidste år, da en imam blev fundet skyldig i seksuelt misbrug af en 10-årig pige, fordømte Mustafa Ceric pigens familie for at have hyret en advokat, der tilfældigvis var serber, til at tale deres sag i retten. Ifølge Ceric var advokaten som ikke-muslim ude af stand til at forstå sagen og bosniske muslimer i det hele taget.

Muslimer kan ikke dømme serbere

Og det omvendte er også tilfældet. Da den statslige anklagemyndighed i 2008 beordrede en undersøgelse af regeringen under Milorad Dodik, ministerpræsident i Bosniens serbiske enhed, Republika Srpska, kaldte Dodik det 'helt uacceptabelt', at sagen blev behandlet af 'muslimske dommere'. Kun et par stykker i Re-

publika Srpskas civilsamfund og ingen serbiske politiske partier fordømte Dodiks erklæring. Men det forhold, at vi har været her før, gør ikke sagen mindre vigtig.

Et antal politiske positioner er reserveret til repræsentanter for de tre 'constituent peoples', bosniaker (muslimer), kroater og serbere, som i landets tredelte præsidentskab eller parlamentets overhus. Men ellers skulle folks etniske baggrund eller bopæl ikke være en forhindring for at få en offentlig stilling, ifølge Bosniens forskellige forfatninger. Men i realiteten bestemmes dine muligheder i meget høj grad af dit navn og af, hvor du bor. Du skal ikke stræbe særlig højt, hvis du er bosniak i Republika Srpska eller i den kroatisk del af den Bosniakisk-Kroatiske Føderation. Og du skal heller ikke stile højt, hvis du er etnisk serber eller kroat i dele af Føderationen med bosniakisk flertal.

Det har været en stiltiende accepteret norm siden krigen 1992-1995, der efterlod landet i praksis delt imellem tre stort set monoetniske territorier som hjem for tre helt adskilte samfund. Bosniens hovedstad, Sarajevo, hvor Radoncic søger at styre, har været en af få undtagelser. Før krigen afspejlede Sarajevo i vidt omfang landets etniske diversitet. I dag udgør én etnisk gruppe det store flertal af befolkningen, som i næsten alle bosniske byer. Bosnien har ikke gennemført en folketælling siden 1991, men den almindelige vur-

dering, at bosniaker udgør omkring 90 procent af Sarajevos befolkning, står uimodsagt. Og byen føler sig afgjort bosniakisk, som man kan kalde naturligt, da bosniaker altid har været byens største etniske gruppe.

Men selv i dag er det sjældent, at Sarajevo føles som *udelukkende* bosniakisk. I vidt omfang skyldes det et relativt højt antal ikke-bosniaker, der er aktive i det offentlige liv som journalisten Jurisic. Det er primært folk, som skabte sig eller begyndte at skabe sig et navn før krigen.

Det store antal ikke-bosniaker i det, som nu primært er en bosniakisk offentlig sfære, har meget at gøre med bosniakisk nationalismes karakter. Den er i hvert fald historisk betragtelig mindre ekskluderende og paranoid end bosnisk serbisk eller bosnisk kroatisk nationalisme. (Ikke bosniaker spiller også betydelige roller i Tuzla, endnu en by med stort bosniakisk flertal).

Sarajevos rige er bosniaker

Selvfølgelig finder man ikke andre end bosniaker blandt de mest magtfulde og rige i dagens Sarajevo. Det skyldes ikke, at offentligheden i byen ikke vil tolerere ikke-bosniaker blandt de mest driftige. Det afspejler snarere, at de største stykker af kagen skæres inden for eller under kontrol af nogle få bosniakiske organisationer, de to største bosniakiske partier og det Islamiske Selskab.

Selv om Radoncic åbenlyst har ta-

lenter, som kan bruges i postkonfliktens kaos og den postkommunistiske transition, ville han aldrig have drevet det til noget uden støtte fra Ceric og Alija Izetbegovic, den afdøde grundlægger af Demokratisk Aktion, det dominerende bosniakiske parti, og muslimernes leder under krigen. Radoncic ville som bosniak heller ikke have drevet det ret langt i Dodiks Banja Luka, hvor spillets regler i toppen af business og politik udelukkende bestemmes af serbiske partier.

Selv om de sjældent kommer helt til tops, har ikke-bosniaker i Sarajevo alligevel ret synlige positioner i medier, kultur, akademiske institutioner, politik og selv i retssystemet. Deres etnicitet understreger i sig selv deres fremtrædende rolle. De er ofte højt respekterede af flertallet for at afvise af tilslutte sig de nationalistiske tilbøjeligheder blandt deres serbiske eller kroatisk etniske fæller, der er endt med at føre kriminelle kampagner til retfærdiggørelse af folkemord på bosniske muslimer. Som mennesker, der som regel støtter en politisk fortælling, der i vidt omfang overlapper, om end sjældent er helt identisk med den gængse bosniakiske fortolkning af fortiden, er de højt skattede af den mere liberale del af det bosniakiske samfund som levende beviser for, at et civiliseret og multietnisk Bosnien er muligt.

Men er deres relativt stærke position i Sarajevos offentlige liv mere

end en fodnote i det, som i sidste instans er en ret håbløs opdeling af landet langs etniske linjer i tre samfund? Det er det af følgende årsag.

Det gamle tigerskind væk

Førkrigstidens gamle Bosnien, som ifølge fabeln var et etnisk mønster kaldet 'tigerskind', vil ikke blive genskabt. De fleste mennesker vil blive, hvor de er nu. I overskuelig fremtid vil Bosnien fortsætte som et enkelt land opdelt i tre samfund. Men hvordan Bosniens tre samfund behandler dem, som i realiteten er minoriteter blandt dem, vil få indflydelse på omfanget og kvaliteten af samspillet imellem dem. Og det vil igen afgøre, om bosnierne vil fortsætte med at leve i et internationalt sponsoreret limbo eller i et regulært samfund, som de kan dele fuldt ud som deres eget.

Og endnu vigtigere vil minoritetsgruppernes position inden for disse tre samfund bestemme og være den vigtigste måler for niveauet af deres interne demokratisering. Hvis Sarajevo skal blive et virkelig tolerant og mere behageligt sted for alle, må folk som Jurisic bedømmes, uden at deres etnicitet nogensinde spiller med i ligningen. Det burde end ikke diskuteres, at hun som enhver anden journalist skal være i stand til at se på alle de emner af samfundsmæssig relevans, som hun vælger at interessere sig for.

På samme måde kan Dodik kun

nære håb om at gøre Republika Srpska til et mere anstændigt samfund, hvis han først begynder at afgifte det offentlige liv for etnisk udelukkelse. Herunder at bane vejen for at dommere, der tilfældigvis er muslimer, kan dømme anklagede, der tilfældigvis er serbere.

Et aktivt civilsamfund er afgørende for at fremme ændringer, der angår menneskerettighederne. Men som afspejling af det, som ofte kal-

des civil apati i landet, svigter aktørerne i Bosniens civilsamfund ofte opgaven at protestere højt nok, når folk som Radoncic, Dodik og Ceric åbent opfordrer til etnisk diskrimination.

Tihomir Loza er vicedirektør for Transitions Online, hvor denne artikel blev bragt 12. februar.

Oversat fra engelsk af Vibeke Sperling.

Serbien skuer mod EU, men belastes konstant af fortiden

Vibeke Sperling

Serbien strammer sin udenrigspolitik med udenrigsministerens udtalelse, at hvis Serbien skal vælge imellem Kosovo og EU, så bliver det ikke EU

Illusionen om at det blot er et spørgsmål om tid, før Serbien erkender, at Kosovo er tabt for evigt, fik i begyndelsen af marts et skud for boven.

Landets udenrigsminister Vuk Jeremic hævdede nemlig under et besøg i Budapest indsatsen for at bevare Kosovo som serbisk til hidtil usete højder, da han sagde: "Enhver, som tror, at Serbien, hvis det skulle vælge imellem EU og Kosovo, ville vælge EU, tager fejl. Det vil aldrig ske". Og han tilføjede, at det vil være forkert "at presse Serbien til at vælge imellem de to, for vi har ikke noget valg".

Konflikten om Kosovos status skal løses gennem 'kompromis', fastholder Jeremic og lægger op til en ny runde FN-formidlede forhandlinger, selv om halvandet års forhandlinger af den slags tidligere endte uden resultat. Serbien er parat til at diskutere enhver form for løsning, "bortset

fra den ensidige uafhængighedserklæring".

Hidtil har Jeremic henholdt sig til, at Serbien ikke behøver at vælge. Og så længe fem EU-lande nægter at anerkende Kosovos selvstændighed, har han formelt set ret. Men den dominerende holdning i EU er nu, at de genstridige EU-lande må rette ind og Serbien erkende realiteterne, at den eneste tænkelige genforening med Kosovo er som to suveræne medlemmer af EU.

I december sidste år afleverede Serbien sin formelle ansøgning om EU-medlemskab, selv om Bruxelles havde tilkendegivet, at det var for tidligt. Men Serbien ventes snart at kunne opnå en Stabiliserings- og Associeringsaftale (SAA), der jo som bekendt ses som det første skridt til medlemskab. Den største forhindring er ud fra en overfladisk betragtning ikke konflikten om Koso-

vos status, men Serbiens fortsat manglende udlevering af de bosniske serberes militære øverstkommanderende, Ratko Mladic, til krigsforbryderdomstolen i Haag.

“Vi er bevidste om vanskelighederne i forbindelsen med processen i EU, men vi har ingen tid at spilde. Vi kan ikke tillade endnu en afbrydelse i associeringsprocessen”, sagde Jeremic.

Ros og ris til Jeremic

Vojislav Kostunica, tidligere præsident og ministerpræsident og leder af Serbiens Demokratiske Parti (DSS), hyldede Jeremic for at bringe politikken over for Kosovo tilbage til hans partis standpunkt: at Kosovo ikke sælges for EU-medlemskab.

Det er da også blevet svært at se forskel på Jeremic og Kostunica, der ikke ville drøfte EU-medlemskab, hvis EU ikke accepterer, at Kosovo er serbisk område.

Cedomir Jovanovic, leder af Liberaldemokraterne, det eneste serbiske parti som støtter Kosovos selvstændighed, kritiserede derimod Jeremic for at bringe Serbiens muligheder for EU-medlemskab i fare og vanskeliggøre et normalt liv for serberne: “Kun en dag efter den franske udenrigsministers besøg, hvor konklusionen var, at Kosovo er et problem og en byrde fra fortiden, har Jeremic ikke ret til at binde vore hænder for fremtiden og sætte be-

tingelser for vor indtræden i EU ved at skabe irriterende dilemmaer og en atmosfære, hvor der ikke kan ske noget positivt for Serbien”. Jovanovic advarede imod “skadelige konsekvenser internt i Serbien og for de bestræbelser, som Serbien har gjort for europæisk integration, for Jeremic har sendt den besked til samfundet, at Serbien måske vil bevare sine vaner fra fortiden og ikke ændre noget som helst i sin holdning til fortidens begivenheder”.

Cedomir Jovanovic mener, at Serbien for sin egen fremtids skyld må erkende, at Kosovo er tabt for evigt på grund af Slobodan Milosevic’ forbrydelser imod Kosovos albanere.

Serbiens præsident Boris Tadic overbragte i december sidste år sit lands ansøgning om medlemskab til EU’s daværende svenske formandskab.

Tadic har tidligere sagt, at Serbien ville vente med at ansøge, til der var opbakning fra hele EU, men besluttede i december at de seneste måneders ‘momentum’ skulle udnyttes, herunder positive vurderinger fra Bruxelles af landets tilnærmelse til EU. Holland og Storbritannien talte mest ihærdigt for, at Serbiens ansøgning måtte vente.

Den svenske statsminister Fredrik Reinfeldt sagde: “De største udfordringer for Serbien er gennemførelse af reformer og at finde og arrestere de eftersøgte krigsforbrydere”.

Sverige udenrigsminister, Carl Bildt, kaldte det det rette tidspunkt

for Serbiens ansøgning og "et meget vigtigt led i et helt nyt opsving for processen til EU-integration for alle landene i Vestbalkan". Med Irlands ja til Lissabon-traktaten blev det ifølge Bildt muligt at bringe Vestbalkan tilbage på EU's dagsorden. Men som Daniel Korski beskriver i dette nummer af *Udenrigs*, dominerer trætigheden i EU over for Vestbalkan.

Stor folkelig støtte

Meningsmålinger viser overvældende støtte med op mod 70 procent af serberne for EU-medlemskab, men der er samtidig flertal imod at pågribe og udlevere Ratko Mladic til Haag. Denne modsætning tilskrives den udbredte opfattelse blandt serbere, at domstolen er partisk imod dem. For almindelige serbere har det intet at gøre med deres ønske om at komme ind i EU's varme.

Blandt fremskridtene for Serbien er, at landets borgere lige som borgere i Montenegro og Makedonien lige før årsskiftet opnåede delvis visumfrihed til EU, samt at en frihandelsaftale med EU blev erklæret klar til at blive sat i værk. Den er del af Stabiliserings- og Associeringsaftalen (SAA), som stadig er blokeret, fordi Holland modsætter sig dens ikrafttræden, før Mladic er udleveret.

Chefanklageren for krigsforbryderdomstolen i Haag udtalte i en ny rapport inden årsskiftet, at Serbien har gjort store fremskridt i samar-

bejdet med Haag. Serge Brammertz understregede dog i rapporten til FN's Sikkerhedsråd, at Serbien må pågribe Mladic, der blandt andet er anklaget for massakren på op mod 8.000 serbiske mænd og drenge i Srebrenica i Bosnien i 1995. Udleveringskrav gælder også serberen Goran Hadzic, der er anklaget for krigsforbrydelser i provinsen Krajina i Kroatien. Han spiller dog ingen blokerende rolle som Mladic for Serbiens integration i EU.

Det er en stor sten på EU-vejen, at Mladic stadig er på fri fod, selv om Serbien uendelig mange gange har proklameret, at pågribelse af ham var nær. Der kommer næppe for alvor gang i optagelsesforhandlinger for Serbien, før Mladic er i Haag. Men Holland har dog blødt op på sin position og udtalt, at det ikke vil modsætte sig, at processen sættes i gang.

Frankrigs udenrigsminister Bernard Kouchner sagde i den forbindelse: "Vi må overvinde Hollands opposition. De har blokeret i uinddelige tider". Og Beograd sætter nu sin lid til næste rapport fra Brammertz, som ventes i juni.

Skrappe betingelser

Kouchner gjorde på sin side klart under sit seneste besøg i Beograd, at det også haster med, at Serbien 'normaliserer' forholdet til alle naboer, herunder ikke mindst Kosovo. Men under alle omstændigheder

mener kommentatorer i både Beograd og Bruxelles, at der vil gå mange år, før EU's døre åbnes for Serbien.

Mark Almond, britisk historieprofessor, siger til *Bloomberg.com*, at betingelserne for Serbien formentlig bliver usædvanlig skrappe: "Det er meget let for EU at sige 'I har ikke fanget Mladic endnu', når der opstår problemer".

Fra årsskiftet overtog Spanien EU-formandskabet. Det stillede Serbien store forhåbninger til, fordi Spanien er kæmpen blandt de fem EU-lande, som endnu ikke har anerkendt Kosovo. Spanien tilkendegav, at det vil bruge formandskabet til at fremme Serbiens interesser, både når det gælder EU-medlemskab og når det gælder Kosovo.

Med udnævnelsen af en præsident og en udenrigsrepræsentant for EU, ventes det imidlertid at blive begrænset, hvad skiftende formandskaber får af udenrigspolitisk indflydelse.

Om Kosovo sagde Tadic i Stockholm: "Vi vil løse den udfordring, men det betyder ikke, at vi nogensinde vil anerkende Kosovos selvstændighed".

Reinfeldt tog ikke den udfordring op, men sagde, at Serbiens ansøgning i sig selv "er en ny begyndelse for Serbien, der afspejler regeringens stærke beslutsomhed og den udbredte folkelige støtte til medlemskab i Serbien".

For Serbien er EU-ansøgningen

dog endnu snarere en bøn til EU end noget, der kan give umiddelbare resultater.

Neddæmper forventninger

"Dette er starten på en ny fase med dybtgående og pinefulde reformer", sagde Boris Tadic i et forsøg på at dæmpe serbernes store forventninger.

Men, som den serbiske radio- og tv-station B92 understregede, "giver det håb, at borgerne er så ivrige efter integration i EU, på trods af, at de for ikke længe siden blev bombet af flere af de lande, som de nu ønsker at komme i union med". B92 henviste til Nato's bombardementer i 1999 for at drive de serbiske styrker ud af Kosovo.

De meget EU-ivrige serbere nægter at opgive Kosovo, men meningsmålinger har faktisk vist, at hvis valget står imellem Kosovo og EU, vil flertallet vælge det sidste. Om udenrigsminister Vuk Jeremics udtalelser vil ændre det, står tilbage at se.

Ud over barske reformer på vejen til EU må serberne, det tidligere Jugoslaviens største folk, overvinde arven efter den tidligere præsident, Slobodan Milosevic, der blev afsat af en folkelig opstand i 2000 efter et årtis brutalt styre.

Milosevics nationalistiske hysteri, som var en af hovedårsagerne til, at Jugoslavien blev flået i stykker, hænger stadig som en skygge over Serbien, især i den udbredte opfattelse

blandt serberne, at de kun er ofre for anti-serbiske følelser.

Milosevic, der udnyttede magttomrummet efter Titos død i 1980 til at oppiske had imod kosovarerne, døde i 2006, kort før afslutningen af retssagen imod ham. Den serbiske forsvarsadvokat Mirko Barovic siger: "En dom over Milosevic kunne have hjulpet serberne med at bearbejde fortiden".

Parat til Europa

Nu lover serberne at tilpasse sig moderne europæiske værdier. "Vi bekræfter nu for første gang på skrift, at vi er parate til at indoptage alle europæiske værdier", sagde Milica Delevic, leder af Serbiens Kontor for Europæisk Integration, til Beograd-avisen *Politika* i forbindelse med EU-ansøgningen.

Blandt stenene på vejen til EU er også EU's krav om regional integration som forudsætning for EU-medlemskab. Serbien har stadig lang vej igen til forsoning med naboerne. Kun forholdet mellem Makedonien og Serbien er overvejende afslappet, da de to lande ikke var i krig med hinanden.

Kroatien søger at lægge kulturel afstand til Serbien ved for eksempel at synkronisere serbiske film til kroatisk, selv om det er to dialekter af samme sprog. I Bosnien anklager bosniakker (muslimer) og kroater Serbien for at støtte løsrivelse af den serbiske del, Republika Srpska. Der-

for har Bosnien trukket anerkendelse af Kosovo ud, da landets serbere mener, at de har lige så stor ret til selvstændighed som Kosovos albanere.

Et prisbelønnet forsoningsprojekt var sidste år udgivelse af en fælles bog, skrevet af historikere fra Serbien, Montenegro og Bosnien. Men historiebogen standser før krigene i 1990'erne, da forfatterne måtte sande, at "det er for tidligt at skabe en fælles forståelse af krigene".

Der står primært krigsforbrydere og grænsestridigheder i vejen for forsoning. Hvad angår det sidste udtalte det serbiske udenrigsministerium tidligere i år, at der er 'stor velvilje' i både Zagreb og Beograd, når det gælder løsning af konflikten om grænsen ved floden Donau, som en fælles kommission har fået til opgave at løse.

"Jeg håber, at kommissionen vil finde en løsning, der kan forhindre international indblanding", sagde det serbiske udenrigsministeriums politiske direktør, Borko Stefanovic, til det statsejede nyhedsbureau *Tanjug*.

Helt så let bliver det ikke, da Serbien mener, at grænsen skal gå i Donaus løb, mens Kroatien gør krav på områder på den serbiske side af floden.

Lige som Kroatiens EU-ansøgning har været belastet af grænsestridigheder med EU-landet Slovenien, frygter kroatisk kommentatorer, at grænsekonflikter med Serbien og

Bosnien-Hercegovina vil betyde yderligere udskydelse.

Kroatien vil ikke komme i EU før i 2013 på grund af grænsekonflikten med Serbien, skrev det kroatiske ugemagasin *Globus* i marts. Ifølge *Globus* har Kroatien fået besked fra Bruxelles om, at landet kan tilsluttes EU i 2013 sammen med Island, "men kun hvis det inden 2011 løser de åbne spørgsmål om dets grænse med Serbien og Bosnien-Hercegovina".

Krigens spøgelse

Og spøgelsen fra den bosniske krig blev vækket igen, da den bosniske vicepræsident under krigen, Ejup Ganic, blev arresteret i Heathrow lufthavn 1. marts efter Serbiens krav om hans udlevering.

Den samtidige genoptagelse af sagen imod Radovan Karadzic, de bosniske serberes leder under krigen, har ført til anklager imod Serbien for at udnytte sagen imod muslimen Ganic til støtte for Karadzic. Men hertil må siges, at Serbien selv udleverede Karadzic og har erklæret at tiden for beskyttelse af krigsforbryderanklagede var forbi.

Det kan tage måneder for en britisk domstol at tage stilling til, om Ganic skal udleveres til en krigsforbryderdomstol i Beograd.

Retssagen imod Karadzic og arrestationen af Ganic pisker til den bitre debat imellem serbere og bosniakker (Bosniens muslimer) om,

hvad der egentlig skete i Sarajevo i maj 1992, da krigen startede.

Ibrahim Prohic, kommentator ved Sarajevo dagbladet *Oslobodjenje* sagde til Radio Free Europe, at sammenfaldet mellem sagen imod Karadzic og arrestationen af Ganic ikke er noget tilfælde. "Der er meget troværdige indikationer på, at nogen har styret det sådan. Dem, som startede det onde, har over de sidste 20 år vist en forbavsende dygtighed". Prohic forudså, at sagen vil skade det i forvejen konfliktfyldte forhold imellem Serbien og Bosnien.

Beograd begrundede sit udleveringskrav med, at Ganic var ansvarlig for 40 serberes død den 3. maj 1992. De var soldater i Jugoslaviens National Hær (JNA). Ifølge Beograd krænkede de muslimske styrker en indgået våbenhvile, da de åbnede ild imod en JNA-kolonne. Bosniens præsident Alija Izetbegovic var dagen før blevet pågrebet af JNA i Sarajevos lufthavn, så Ganic var ansvarlig som fungerende præsident.

Anklagerne imod Ganic går til kernen af Karadzics forsvar. Han fortalte under genåbningen af sagen, at serberne var de første ofre for vold i Bosnien, nemlig 3. maj 1992. Karadzic hævdede, at serberne kun forsvarede sig imod muslimske fundamentalister, der ville skabe en muslimsk stat i Bosnien. Og både Beograd og de bosniske serbere ser Ganic som en af de islamiske fundamentalister.

Hvorom alting er, så bliver Ganic

eventuelle ansvar for drabet på 40 serbiske soldater i begyndelsen af krigen søgt sidestillet med alle de rædsler, som Karadzic er anklaget for.

Rasende kommentarer er siden veltet ind på serbiske og internationale netsider. En bosnisk serber, der nu bor i USA, skriver til Radio Free Europes netside: "Det er på høje tid, at Ganic stilles til ansvar for sine handlinger. Angrebet på en kolonne af unge og ubeskyttede soldater er af største betydning. Tænk på om din søn var med". En bosnisk muslim, der kalder sig Bosanac, svarede: "Hvilke ofre? De holdt Sarajevo belejret med artilleri og snigskytter, og nu er de pludselig blevet ofre? Krigens politik og propagandaen fortsætter".

En bosnisk kvinde skældte fra Beograd ud på den megen medieopmærksomhed om Ganic: "Ingen følger retssagen imod Karadzic, men alle følger med i, hvor Ganic er".

I Republika Srpska har adskillige fortalt udenlandske journalister, der har spurgt til Ganic-sagen, at han kan sammenlignes med Karadzic og at det er lige så vigtigt at retsforfølge Ganic som at drage Karadzic til ansvar.

Anto Nobile, en kroatisk advokat,

der har forsvaret den bosnisk-kroatiske general Tihomir Blaskic i Haag, følte sig overbevist om, at Serbiens udleveringskrav imod Ganic var led i en velkoordineret aktion for at side stille en bosnisk muslims forbrydelse med en bosnisk serbers.

"Serbien har en sammenhængende politik og strategi. Om vi kan lide det eller ej, så må vi acceptere det. Det er en gennemtænkt politik, som de ikke opgiver".

Bosnisk-muslimske eksilgrupper har deltaget i den ophedede debat og krævet, at Bosnien tilbagekalder sin nyligt udnævnte ambassadør til Beograd.

Flere britiske medier betvivler, at Ganic nogensinde vil blive udleveret til Serbien, da der er grund til at tro, at han ikke får en fair behandling, når serberne er så opsatte på at sammenligne Ejup Ganic med den serber der er sigtet for de værste krigsforbrydelse.

Under alle omstændigheder viser de ophidsede følelser at spæde skridt til forsoning imellem Serbien og naboerne hurtigt ødelægges af krigens spøgelse, som lever og har det alt for godt.

Vibeke Sperling er journalist på Politiken og redaktør af Udenrigs.

Kosovo er stadig et internationalt protektorat

Vibeke Sperling

Trods de ekstraordinært store summer, som EU har postet i Kosovo, er det stadig Vestbalkans fattigste og mest isolerede land

Lidt over 100 kroner om måneden er hvad 150.000 borgere i Kosovo får i understøttelse, viste en ny statistik fra Institut for Socialpolitik i Pristina i februar. Det betyder ifølge den ledende avis *Koha Ditore*, at den gruppe er i en endnu værre situation end dem på den officielle grænse for 'ekstrem fattigdom', der har et par hundrede kroner til rådighed om måneden.

Det skal især i hovedstaden Pristina sammenholdes med et prisniveau, der er presset i vejret af de mange udlændinge og lokale, som arbejder for de internationale organisationer i byen.

Koha Ditore citerer en medarbejder ved Institut for Socialpolitik for at sige, at tusinder "drømmer om i det mindste at leve på den ekstreme fattigdomsgrænse".

Ifølge rapporten får seks procent af 34.000 adspurgte familier på so-

cialhjælp end ikke penge nok til den nødvendige medicin. 20 procent oplyste, at socialhjælpen kun dækker de mest basale behov i ti dage hver måned. Andre 20 procent får hjælpen til at strække halvdelen af måneden.

Og med en arbejdsløshed på 40 procent og langt højere for de unge ryger de i forvejen dårligst stillede bagerst i køerne efter arbejde. Generelt er der få tegn på fremgang i økonomien. Det forhold at der stadig er usikkerhed om Kosovos status holder internationale investorer væk. Og Kosovo trådte ind på scenen som selvstændig stat på et tidspunkt, hvor den globale krise slog igennem og mindskede viljen til at gå ind på nye markeder.

Alene til fødselsdag

De færreste lagde mærke til, at Ko-

sovo i februar fyldte to år som selvstændig stat. Og reelt er det stadig kun en quasi-stat som fortsat internationalt protektorat.

17. februar 2008, da Kosovo erklærede sig selvstændigt, var verdenspressen massivt til stede. En hel del kom også til fødselsdag sidste år, men i år syntes dagen glemt af omverdenen. I Kosovos markedsføring af sig selv fremhæves, at landet har Europas yngste befolkning med en gennemsnitsalder på 25 år. "Det giver landet en ånd af optimisme og foretagsomhed, som I ikke finder andre steder. I kan mærke den positive energi, der gennemstrømmer befolkningen. Alt er muligt", hed det i en officiel annonce op til fødselsdagen.

Det er dog småt med positiv energi blandt de mange borgere i Kosovo uden udsigt til arbejde.

Kosovo er reelt kun en klar succeshistorie for det, som ikke skete. Serbiens og Ruslands forudsigelser om, at selvstændigheden ville bringe nye blodigheder både i Kosovo og andre steder i Europa, blev gjort til skamme. Men kaos hersker.

Flere serbere stemmer

Der er spredte fremskridt for sameksistensen imellem serbere og albaneere. Ved lokalvalg sidste efterår deltog relativt flere serbere for eksempel end i noget valg hidtil, men stadig kun et mindretal, fordi Beograd opfordrer dem til at boykotte valg.

15 procent af Kosovos territorium, nord for floden Ibar i og omkring Mitrovica er helt uden for centralmagtens kontrol og styret af selv-kørende serbiske paralleladministrationer for de 120.000 serbere i området.

Serberne anerkender ikke EU-missionen EULEX, der sidste sommer skulle have overtaget fra FN-administrationen UNMIK. Men UNMIK er der stadig og det eneste udenlandske organ, som de radikale serbere vil snakke med. Den internationale tilstedeværelse er som en blæksprutte med mange arme.

EU's særlige repræsentant, Pieter Feith, har alene to arme, da han også er chef for det Internationale Kontor (ICO). Europa-kommissionen har sit eget kontor, og EU har missionen EULEX. Dertil kommer OSCE og de fredsbevarende styrker KFOR med Europas næststørste Nato-base. De leger alle i samme sandkasse, men ofte uden at vide, hvad den anden gør.

Peter Feiths mandat blev for nylig forlænget til 31. august. Det skete næsten uden debat på et møde for EU's indenrigs- og justitsministre, efter at udenrigsministrene havde forlænget stort set alle andre EU-missioner med et halvt år.

Men EU's mission i Kosovo er ikke som de andre. EULEX er EU's hidtil største og mest prestigefyldte mission, men den stadig ringere opmærksomhed omkring den afspejler trætheden i EU med hele Vestbal-

kan. Derudover er missionen i Kosovo som alle andre ramt af problemerne med at få den nye EU-udenrigstjeneste på plads under baronesse Ashton.

Og EU-trætheden om Vestbalkan er særlig udtalt i Kosovo, da fem EU-lande stadig ikke anerkender Kosovos selvstændighed. Spanien, som er det vigtigste modstanderland og nu EU-formandsland, har krævet klart svar fra Feith om, hvordan han vil sikre EU's neutralitet om Kosovos status. Feith sidder nemlig med det dilemma, at løftet om neutralitet var den eneste måde at få alle EU-landes opbakning til EULEX. Samtidig er hele konstruktionen de facto baseret på tidligere FN-mægler Martii Ahtisaaris plan for 'overvåget selvstændighed'. Miroslav Lajeak, udenrigsminister i Slovakiet, der er blandt landene, der nægter at anerkende Kosovo, satte kniven i såret, da han i marts krævede, at Feith skal garantere EU's neutralitet i spørgsmålet om Kosovos status.

Den store modsætning er, at EU's og USA's aftaler med Kosovos regering netop er baseret på Ahtisaari Planen, som Kosovos regering er forpligtet til, men EU's folk i landet officielt slet ikke må tale om.

Plan for nord

Modsætningen er yderlige skærpet af, at Feiths kontor i Pristina fx har aftalt en plan med Kosovos regering, der skal bringe det serbisk do-

minerede nordlige Kosovo tilbage under Pristinas kontrol. Hertil siger Slovakiets udenrigsminister: "Det er aldrig blevet diskuteret eller godkendt af de relevante europæiske institutioner".

Kosovo sidder fast i en ond cirkel, hvor den manglende retsstat betyder, at embedsmænd misbruger offentlige midler og uden en god økonomi kan den organiserede kriminalitet ikke bekæmpes. Ifølge Kosovos regering vil økonomien vokse på basis af landets store mineralrigdomme og en stadig yngre befolkning. Økonomien ventes at vokse med fire procent i år, men selv det vil være alt for lidt til at rette op på økonomien. Den årlige per capita indkomst er 13.000 kroner, mens EU-gennemsnittet er 178.000 kroner.

Kosovos største problemer er den fortsat uafklarede status, holdt oppe af genstridige EU-medlemmer, og landets svage økonomi.

Disse to største udfordringer beskæftiger EU-missionen sig ikke med. Har EULEX så opfyldt missionen at gøre Kosovo til en retsstat? Nej, også her er langt igen, selv om der er visse fremskridt i retssystemet. Men problemer er der også mange af for KFOR's bestræbelser på at få en civil lokal sikkerhedsstyrke op at stå. I marts suspendede Nato sin træning af den 2.500 mand store Kosovo Sikkerhedsstyrke, efter at den ved en mindehøjtidelighed for Kosovos tidligere befrielseshær UCK

præsenterede en bevæbnet militær styrke. Det er i strid med styrkens mandat.

Trods den fortsatte tilstedeværelse af 10.000 Nato-styrker og 2.000 politifolk dommere og anklagere fra EU forbliver Kosovo "en kilde til og hjemsted for organiseret kriminalitet", ifølge den seneste EU-kommis-sionsrapport. De internationale re-præsentanter i Kosovo ved, at den er gal, men der har i hvert fald tidligere været set igennem fingrene med det, fordi det er gået ret ublodigt for sig. Og det tilskrives netop samarbejdet imellem underverdenen og lokalstyret, som er en magtdeling imellem ledende klaner, herunder regeringsleder Hashim Thaci.

Isoleret fra omverdenen

Der var i december sidste år gode nyheder for mange borgere i Vestbalkan, da Makedonien, Serbien og Montenegro blev givet delvis visumfrihed. Det var det bedste, som EU kunne gøre i forbindelse med 20-året for murens fald. Debatter i Europa-Parlamentets regi om Europas betydning for forskellige europæiske lande viste, at for borgerne i Vestbalkan er 'frihed til at rejse' det allervigtigste.

Men visumtvang er der stadig for Bosnien og Albanien, som ikke har opfyldt kravene til liberalisering af adgangen til EU. Det menes dog kun at være et spørgsmål om tid, før de kommer med.

Anderledes vanskeligt er det for borgere i Kosovo. Mens EU relativt set har postet flere penge i Kosovos borgere end i nogen anden del af Europa, er det nye europæiske land langt mere isoleret fra omverdenen end de fleste andre. Det nye Kosovo pas giver kun borgerne i det nu fredelige land adgang til fem lande uden visa: Albanien, Montenegro, Makedonien, Tyrkiet og Haiti.

Selv borgere i det krigshærgede Afghanistan har fri adgang til langt flere lande.

Europa-Parlamentet har lagt op til, at der udarbejdes en klar køreplan for visumliberalisering også for kosovorerne. Som Europa-Parlamentet har understreget, er deres isolation helt hen i vejret. Det kan ikke retfærdiggøres med henvisning til det uløste spørgsmål om Kosovos status, som fem EU lande opretholder ved endnu ikke at have anerkendt Kosovo. EU taler jo for eksempel visumliberalisering med Taiwan, som EU af hensyn til Kina ikke anerkender.

I praksis er det albanerne i Kosovo, som forbliver ude i kulden, da serbere fra Kosovo med serbisk pas kun behøver en proforma adresse i Serbien for at nyde godt af visumliberaliseringen for Serbien. Med Serbien næsten helt inde i varmen på visumfronten, tilskyndes serbere i Kosovo i praksis yderligere til ikke at erhverve sig det nye lands papirer, herunder det nye pas.

Og med den forbedrede situation

for borgere i Makedonien, Montenegro og Serbien bliver der tale om en ny form for splittelse i Vestbalkan, med borgerne i Kosovo som de aller mest isolerede. Det er nok en ringe trøst for dem, at de kan rejse til Haiti!

Europa-Parlamentets forslag

Europa-Parlamentet har i en rapport givet svar på, hvad der bør gøres: "Kommissionen bør inden for grænser for dens kompetence og i lyset af resolution 1244 (fra 1999. red.) starte dialog med Kosovo for at udarbejde en køreplan for visa-liberalisering, som den der er etableret med lande i Vestbalkan".

En anerkendelse af Kosovos nye pas vil være et afgørende skridt til den statsopbygning, som er formålet med EULEX i Kosovo. Og erfaringerne viser, at når EU i Vestbalkan har haft klare køreplaner, har fællesskabets indflydelse som blød magt været størst. Det gælder ikke mindst visumfrihed.

Efter Europa-Parlamentets indstilling om at få Bosnien og Albanien på 'den hvide liste' til visumliberalisering er der gode muligheder for, at det kan ske i år. Det samme bør EU gøre alt for, når det gælder Kosovo.

Indtil nu har 65 lande anerkendt

Kosovo, men det er gået stadig langsommere og kun 11 nye kom til i 2009. Serbien fik FN's opbakning til at bede den Internationale Domstol i Haag om at vurdere, hvorvidt Kosovos selvproklamerede selvstændighed var i strid med folkeretten. Det bliver kun en indstilling uden juridisk gyldighed, som ventes afsagt en af de nærmeste måneder. Vurderingen er fra flere uafhængige eksperter, at domstolen ikke vil fælde en ensidig dom. Under alle omstændigheder bringer kendelsen næppe en løsning på striden og dermed næppe en afklaring for Kosovo. Men på positivsiden er, at landet er blevet optaget i flere internationale institutioner som Den Internationale Valutafond (IMF) og Verdensbanken.

Den eneste kontinuerlige officielle kontakt imellem Kosovo og Serbien er på et område, der er vitalt for mange borgere i begge lande: efterforskningen efter de savnede og tilbagelevering af identificerede lig til de efterladte. Der er stadig 1.900 savnede fra Kosovo-krigen 1998-99, heraf 532 serbere. Samarbejdet herom har stået på siden 2002 og viser, at der kan tales sammen, når der er pres på fra almindelige borgere.

Vibeke Sperling er journalist på Politiken og redaktør af Udenrigs.

Albanien: Behov for EU imod korrupt system

Visar Rexhepi

I slutningen af 2009 fik Albanien formelt grønt lys til at søge om optagelse i EU og nåede dermed et foreløbigt højdepunkt i tilnærmelsesprocessen til EU. Det skyldes dog ikke deres politikeres fortræffeligheder

I 1999 lancerede EU den såkaldte stabiliserings- og associeringsproces (SAP) for det vestlige Balkan. Processen omfatter forhandling og indgåelse af Stabiliserings- og Associeringsaftaler. Den tilbyder landene i regionen væsentlige fordele, men stiller samtidig politiske og økonomiske betingelser, herunder regionalt samarbejde og godt naboskab. Landene skal også tilpasse deres politiske, økonomiske og institutionelle udvikling til grundlæggende værdier i EU – dvs. demokrati, respekt for menneskerettigheder og markedsøkonomi. Processen indebærer, at landene har udsigt til at blive medlem af EU, når de opfylder kravene til medlemskab – de såkaldte københavnerkriterier.

I 2006 indgik EU en Stabiliserings-

og Associeringsaftale (SAA) med Albanien. Aftalen er første skridt i en proces, som senere kan føre til egentlige optagelsesforhandlinger, og i november 2009 fik Albanien formelt grønt lys til at søge om optagelse i EU.

Stabilitet frem for alt

SAP fremhæver stabilitet som den vigtigste strategi til at bekæmpe den usikkerhed og uro, som har kendetegnet Albanien de seneste 10 år, men hvor den del af processen, der drejer sig om politisk stabilisering af Albanien og udvikling af økonomien, er tænkt godt igennem, så er den mindre klar, når det gælder de efterfølgende skridt. Det blev dog først til et problem, da en vis udvi-

delsestræthed begyndte at brede sig i EU-landene, og der fra flere sider blev rejst krav om et foreløbigt udvidelsesstøp. Denne udvidelsestræthed kan være kortere eller længere afhængig af den interne udvikling i EU og situationen i medlemslandene. Men den indebærer et alvorligt problem for de lande, der aspirerer til at blive medlemmer.

Stabiliserings- og associeringsprocessen gav Albanien et håb om, at når den var tilendebragt, så ville EU fastsætte en dato for starten på egentlige medlemsforhandlinger, som det var sket for andre østeuropæiske lande. Nu hvor udsigten til EU-medlemskab er mere usikker, kan det blive svært at opretholde det hidtidige udviklingstempo. Nogle analytikere mener dog, at trods de nuværende udsigter, så er Albanien på ret kurs. En artikel i *Economist* antydede fx, at den økonomiske udvikling i Albanien havde været så positiv, at udmeldinger fra EU om, at det var nødvendigt at sætte udvidelsestempoet ned, ikke bekymrede den albanske regering.

Denne analyse er kun delvis korrekt. Den albanske regering gør sig måske ikke de store bekymringer, i hvert tilfælde ikke i samme grad som regeringerne i Kroatien og Makedonien. Men denne ro skyldes ikke en stærk og bæredygtig udvikling, der er uafhængig af bistand fra EU, men snarere den albanske regerings overoptimistiske og forhastede forventning om, at Albanien uund-

gåeligt vil starte drøftelserne om EU-medlemskab.

Dette standpunkt kan muligvis have en vis regulerende indflydelse, især fordi Vestbalkan i sidste instans nok bliver integreret i EU. Men tiden indtil det sker kan skade udviklingstempoet, lige som det skete i midten af 1990'erne.

De afsluttende forhandlinger om Stabiliserings- og Associeringsaftalen afslørede den albanske regerings politiske umodenhed og manglende evne til at tage fat på de forpligtelser, der følger af aftalen. Når det er sagt, så har regeringen gjort en vis samlet indsats for at leve op til forpligtelserne. Det er sket på trods af dens manglende erfaring, idet hele processen blev iværksat og udviklet af den tidligere regering, der var ved magten otte år i træk. Der var med andre ord en manglende kontinuitet, som måske ikke ville have været så stort et problem i andre lande, men som er et tilbagevendende problem i Albanien. Ethvert politisk parti, der vinder et parlamentsvalg, udskifter nemlig hele statsadministrationen med folk fra deres egen politiske lejr – og udtrykket 'hele statsadministrationen' skal i Albanien tilfælde tages bogstaveligt.

Krav fra EU

De generelle principper for den politiske dialog mellem Albanien og EU fastlægger de hovedkrav, som danner grundlag for Albanien in-

denrigs- og udenrigspolitik. Disse hovedkrav er demokrati, lovmæssig forvaltning og respekt for principperne i såvel international lovgivning som fri markedsøkonomi.

Ifølge disse principper må den albanske regering påtage sig løbende at forbedre samarbejdet med nabolandene, når det gælder den fri bevægelighed af personer, varer og tjenesteydelser. I Balkans tilfælde har EU understreget vigtigheden af et fælles regionalt samarbejde for at bekæmpe organiseret kriminalitet, menneskehandel, korruption, illegal immigration og hvidvaskning af penge.

Albanien og EU har i stigende grad koncentreret sig om lovmæssig forvaltning, god regeringsførelse samt bekæmpelse af terrorisme og organiseret kriminalitet. Forhandlingerne på disse områder afhænger af to faktorer: Den første drejer sig om samarbejde om personers bevægelighed og kræver lovgivning om visumordninger, asylpolitik og migration. På dette område har den albanske regering gjort betydelige fremskridt med hensyn til at vedtage love, men det er fortsat vanskeligt at føre den nye lovgivning ud i livet, især grænsekontrollen og visumordningerne.

Den anden vedrører bekæmpelse af terrorisme og organiseret kriminalitet og kræver lovgivning om retsligt samarbejde om kriminalsager. Specielt dette område er en stor udfordring for Albanien, der er transit-

land for menneske- og narkosmugling, og både Albanien og EU har lagt vægt på at tackle problemet på regionalt plan. Der er et desperat behov for at fjerne Albanien fra kortet over organiseret kriminalitet, og regeringen tog i 2005 en række drastiske skridt og begrænsede blandt andet albanske motor- og sejlbådes sejlads i Det Ioniske Hav og Adriaterhavet. Selv om albanske handels- og turistorganisationer kritiserede foranstaltningerne, der stred mod deres interesser, har den albanske regering indtil videre fastholdt dem.

Frihandelszone

De tekniske aspekter af Stabiliserings- og Associeringsaftalen vedrører den fri bevægelighed af varer. Ifølge aftalen skal Albanien og EU oprette en frihandelszone. Det vil med andre ord sige, at Albanien må åbne sit marked for varer fra EU for at styrke den albanske økonomi, forbedre forbrugerbeskyttelsen og fremme erhvervslivets udvikling. Det har umiddelbart været hårdt for den albanske økonomi. De europæiske produkter er eftertragtede hos de lokale forbrugere og, trods hensigter om at forbedre den hjemlige produktion, skader de i de fleste tilfælde i virkeligheden de lokale producenter og bringer mange på konkursens rand.

Fremgangsmåden er ikke velgennemtænkt. Den har muligvis fungeret i andre østeuropæiske lande,

men det er usandsynligt, at den skaber gode resultater i Albanien. Det skyldes, at det albanske bank-, låne- og kreditgivningsystem er det mest dysfunktionelle i Europa. Det er overordentlig vanskeligt for erhvervslivet at få kredit på grundlag af produktivitet og resultater. Siden den ødelæggende pyramideskandale i 1997 er kreditorerne vendt tilbage til långivningens barndom, hvor kun varer og fast ejendom blev betragtet som sikkerhed for kredit.

Det vil tage tid, før den institutionelle tillid, der er en forudsætning for det finansielle system, kommer til at fungere igen. Indtil det sker, vil kun de albanske virksomheder, der kan konkurrere med europæiske produkter, overleve, mens de, der nok har potentialet, men som samtidig har behov for en hjælpende hånd i form af kreditter, måske ikke klarer den.

Processen vil ødelægge, hvad der måtte være tilbage af hjemlig produktion i Albanien, og i det forløb vil mange miste deres arbejde. En løsning kunne være udenlandske investeringer, men med Albanien elendige infrastruktur, især elektricitet og veje, er det usandsynligt, at udenlandske investorer vælger Albanien som deres favoritdestination. I hvert tilfælde ikke i løbet af de næste fem år. Det ville have været en fremragende ide, hvis EU havde valgt at gå ind og fylde hullerne i denne proces med mikrolån i stedet at yde finansiel hjælp til regeringen

til at stabilisere den finansielle sektor, da det højst sandsynligt ikke kan ske udelukkende ved regeringens indsats.

Skuffede forventninger

Trods indledende optimisme med hensyn til de første fri valg efter det kommunistiske regimes fald er det billede, der har tegnet sig af den albanske politiske elite, mindre end positivt. Det har tilsyneladende været vanskeligere end forventet at overkomme den kommunistiske arv.

Det Demokratiske Parti vandt valgene både i 1992 og i 1996, men begge valg gav anledning til volds-episoder. Det Demokratiske Parti blev tvunget fra magten efter kollapset af pyramidespillet, som partiet i vælgerens øjne – nok ikke uden grund – var tæt forbundet med.

Valget i 1997 blev vundet af Socialistpartiet, der beholdt magten efter valget i 2001. Dette valg blev afholdt under international overvågning, men førte ikke desto mindre også til voldsepisoder. I marts 1997 blev der dannet en koalitionsregering, Den Nationale Forsoningsregering, men efter et voldeligt oprør blev der i juni 1997 dannet en ny koalitionsregering, stadig under socialistisk ledelse.

I det første årti efter kommunismens sammenbrud lykkedes det ikke den politiske elite på nogen af siderne at leve op til internationale normer for et liberalt demokrati.

Misbruget af politisk magt som følge af stigende korruption og krænkelse af menneskerettigheder førte i retning af etpartistyre og en stadig mere forgiftet politisk atmosfære. Den politiske diskurs om et hvilket som helst emne udartede sig til, at de to hovedmodstandere, Demokraterne og Socialisterne, rakkede ned på hinanden.

Lederne af begge partier var diktatoriske både i omgangen med hinanden og med deres egne partier. Socialiserede i kommunisttiden var lederne af både Demokraterne og Socialisterne ude af stand til at tilpasse sig de ny vilkår, og i stedet forfaldt de til spil for galleriet og autoritært styre. Det havde en negativ indflydelse på hastigheden af reformprocessen og bidrog til yderligere at underminere landets stabilitet.

Det er den almindelige opfattelse, at der blev svindlet med valget i 1996, og der er beviser for, at nogle vælgere stemte flere gange, og at ytringsfriheden blev indskrænket. Det Demokratiske Parti undlod at tage fat på spørgsmålet om korruption, og det fik mange albanere til at miste tilliden til politi og domstole pga. det udbredte kendskab til forbindelsen mellem bander, politi og regeringsmedlemmer. Politiets krænkelse af menneskerettighederne bidrog yderligere til vælgerkorpsets mistillid og fornemmelse af, at nepotisme og klientelisme havde infiltreret regeringsstrukturene.

Begge partier har også forsøgt at

kontrollere medierne i stedet for at fremme udviklingen af frie og åbne medier. Fatos Nanos socialistiske regering var ekspert i at chikanere og censurere medierne, og selv om Sali Berishas demokratiske regering ikke åbenlyst har angrebet medierne som Nano gjorde, så lykkedes det heller ikke den at gennemføre en medielov, der garanterede medierne uafhængighed. Regeringen har desuden været langsom til at udstede permanente sendetilladelser, så de elektroniske medier er havnet i en sårbar situation, hvor det er svært at skaffe de nødvendige midler, fordi sendetilladelse kun er midlertidige. Det har fremmet en barsk selv-censur.

Endelig blev den tætte forbindelse i vælgerkorpsets bevidsthed mellem den demokratiske regering og de kollapsede pyramidespil i foråret 1997 opmuntret af Socialisterne, der på den måde gav næring til retsstatens mulige sammenbrud, efterhånden som våbenlagre blev plyndret, og bevæbnede bander tog kontrol med flere områder i syd. I stedet for at støtte retsstaten greb oppositionen chancen til at fremme sine egne mål. Da staten brød sammen i foråret 1997, var det derfor måske ikke så overraskende, at der i dette politiske tomrum blev lagt stigende vægt på Kanuns autoritet (Kanun er en sædvaneret, der stammer fra Nordalbanien. Red.) Det underminerede kvinders stilling yderligere, øgede antallet af blodfejder og styr-

kede bandernes magt. Med den sammenbrudte økonomi og tabet af folks opsparinger blev migration en vigtig strategi for de familier, der kunne finde midler til at sende et familiemedlem udenlands.

Fortsat mudderkastning

Socialistpartiet vandt som nævnt valget i 2001, men trods dets tidligere kritik af Demokraterne, syntes partiet ikke at gøre meget for at få styr på de problemer, der havde plaget dets forgængere. Korruptionen fortsatte uhindret, og grænserne forblev svage, hvilket fik Europarådet og andre europæiske institutioner til at kritisere regeringen. Socialistpartiets leder, Fatos Nano, der selv var tidligere kommunist, styrede sit parti på en måde, der mest mindede om kommunisttiden, og eliminerede al væsentlig opposition inden for partiet. Bl.a. blev de to tidligere premierministre, Ilir Meta og Pandeli Majko, tvunget til at trække sig tilbage.

Det er heller ikke lykkedes den siddende regeringsleder Sali Berisha, der er leder af det Demokratiske Parti, at skjule sin kommunistiske ballast. Til trods for at han i vælgerens bevidsthed forbindes med modstand mod socialisterne, forbliver han tæt forbundet med den kommunistiske mentalitet.

Også under Socialistpartiets nuværende leder, Edi Rama, er der intern uro i partiet. Rama led nederlag ved parlamentsvalget i 2009, og

den eneste måde han har kunnet forblive ved magten i Socialistpartiet var – og er – ved at forkaste valgresultatet og erklære det for manipuleret. På den måde har han lettet presset på sig selv for at træde tilbage.

I opposition er begge partier grebet til boykot af valgresultater, når de ikke har fået deres vilje, og således gjort det muligt for det regerende parti at opføre sig mere autokratisk. Den situation blev overvundet i 2002, da det lykkedes Den Europæiske Union at forhandle en fælles aftale mellem de to store partier. I 2003 var de imidlertid vendt tilbage til de gamle vaner, selv om brugen af boykot er blevet mindre.

Det er et stort problem, at enhver ny regering har været tilbøjelig til helt at udskifte politiets styrende organer. EU var uhyre kritisk over for Det Demokratiske Parti og Socialistpartiet i tiåret efter kommunismens fald. Perioden beskrives som én, hvor “konfrontation og konflikt var den politiske norm, og fjendskab forhindrede en konstruktiv politisk proces”. Dette fjendskab mellem de to store partier får også skylden for at have fjernet opmærksomheden fra kampen for at få den udbredte kriminalitet under kontrol, eftersom områder som Lazarat i syd og Bajram i nord stadig kontrolleres delvis af bander og klanledere. Endelig er der en tendens til, at både partier og vælgere forveksler det parti der har magten, med staten, hvilket

fremgår af partiernes vane med at udskifte hele personalet med deres egne 'kumpaner', når de kommer til magten.

Nepotisme og korrupsion

Den aktuelle situation i albansk politik er udtryk for den politiske elites negative holdning til både EU og egen befolkning. De nuværende politikere har monopoliseret albansk politik, og vi har nu et topartisystem, der lægger op til, at de i al evighed kan skiftes til at have magten. Socialister og Demokrater har skabt en bipolar situation i albansk politik, hvor de to partier er fælles om interessen i at sikre sig ejerskab over de største virksomheder i landet.

Den privatiseringsproces, der har fundet sted de seneste 20 år, har bortset fra Ruslands været den mest korrupte i verden. Som eksempel kan nævnes privatiseringen af Hotel Tirana: Det blev købt af forretningsfolk med forbindelser til Demokraterne og Socialisterne, og hvor den gennemsnitlige kvadratmeterpris for ejendomme i Tiranans centrum er mellem 2.500 og 4.000 USD, så blev Hotel Tirana solgt for 76 USD per kvadratmeter. Salget af bryggeriet Birra Tirana er en anden skandale, som aldrig er blevet omtalt i medierne.

Da Det Demokratiske Parti vandt valget i 2005 blev det skarp kritiseret af *Top Channel* (en af de største tv-stationer i Albanien. Red.), som kort

efter blev offer for regeringsbureaukratiet, da den blev idømt en gigantisk bøde på 12 mio. USD, der kunne tvinge kanalen til at lukke. *Top Channel* og andre medier protesterede over bøden, men efter tre måneder var der ikke længere nogen, der talte om den. Men et er sikkert: *Top Channel* er ikke længere så kritisk, som den plejede at være, og dermed er et af de sidste kritiske frie medier forstummet.

Albansk politik har siden 1990 været dikteret – nogle kalder det styret – af den samme politiske klasse. Socialister og Demokrater har været gode til at samarbejde, når det har drejet sig om at skabe et topartisystem i Albanien – og det er lykkedes. Desværre for Albanien har erfaringerne med flerpartisystem heller ikke været gode, idet de små partier som tungen på vægtskålen fik alt for megen magt, som de uhindret misbrugte.

Albanien har lidt under sine politikere lige siden kommunismens fald. Uanset hvordan man ser på det, er det den albanske middel- og underklasse, der betaler prisen for at være stillet uden for den europæiske familie. Og mens albanske borgere på mange områder har forbedret deres adfærd betydeligt, så har de albanske politikere indladt sig på en destruktiv politik. Det er vigtigt at forstå, at de største tilbageslag for Albanien i de seneste år skyldes de politikere, som vi selv har 'valgt'.

Ny strategi

EU befinder sig i en situation, som unionen ikke har oplevet før. Den prøver på alle mulige måder at skubbe Albanien mod EU, men strategien for de betingelser, der skal være opfyldt, giver blot vores politikere endnu mere tid til at blive integreret.

Men jeg tror, at EU efterhånden har gennemskuet de albanske politikeres attitude og nu vil anlægge en ny strategi, som hedder: Albanien bliver medlem af EU inden for de næste fire år, uanset den politik eller de reformer der bliver gennemført. EU håber, at i det øjeblik det har Albanien under sin paraply, kan det bedre hjælpe det til at respektere de love, der har eksisteret i mange år. Hvis EU i sidste instans lader det være op til albanske politikere, hvornår Albanien bliver medlem, vil det sandsynligvis ikke ske de første syv til 10 år.

Albanske borgere er blevet stadig mere skeptiske over for, om der

overhovedet er mulighed for at få gennemført god regeringsførelse i landet. Mange politikere i Albanien har været på den politiske scene i mere end 20 år, og ingen af dem har trukket sig tilbage, selv om de har det fulde ansvar for at trække Albanien ind i et feudalt system, som kun feudalth Herren – politikeren – har fordel af.

Ikke desto mindre er det min opfattelse, at Albanien, trods indenrigspolitikken, i nær fremtid bliver medlem af EU, og når først EU får noget at sige, vil Albaniens politiske system undergå en mindre revolution, og den albanske befolknings potentiale endelig for alvor komme i spil.

Visar Rexhepi er født i Kosovo i 1984, men flyttede til Albanien som tiårig. Han er uddannet i Storbritannien, og blev efter sin kandidateksamen ansat ved UFO University i Tirana. Han bor og arbejder nu i USA.

Oversat fra engelsk af Brita V. Andersen.

Fra den orange til den grå Viktor

Henrik Kaufholz

For almindelige ukrainere er korrupsionen tema nummer et, to og tre. Den Orange Revolutions ledere tabte, ikke mindst fordi de blot lod korrupsionen blive værre og brugte kræfterne på at bekæmpe hinanden

Det endte 2010, som det begyndte i 2004, nemlig med Viktor Janukovitj som vinder af det ukrainske præsidentvalg.

Dengang for godt fem år siden var der massiv valgsvindel, og båret af Den Orange Revolution fejede Viktor Jusjtjenko ved omvalg Janukovitj af banen. Demokraten slog dengang den Moskvaenlige apparatjikk.

Men i mellemtiden har både Ukraine, Den Orange Revolution og Janukovitj forandret sig. Ukraine er takket være revolutionen blevet mere demokratisk med større pressefrihed end i de fleste andre tidligere sovjetrepublikker. Janukovitj har også befriet sig fra skabelonen som 'Kremls mand i Kijev'. Jusjtjenko og hans folk fik på den anden side hverken bekæmpet korrupsionen el-

ler stoppet de personopgør, der dominerer ukrainsk politik. Overgangen fra den 'orange' Viktor til den 'blå' Viktor er langt mindre skelsættende, end nogen kunne forudse i 2004. Til gengæld ser det ikke ud til, at valget har stoppet de næsten uendelige magtkampe i ukrainsk politik. Julia Timosjenko, der fik 45,5 pct. af stemmerne mod 48,9 pct. til Viktor Janukovitj, nægter at træde tilbage som ministerpræsident, hvis ikke der er flertal for en anden regering.

Ukrainsk politik er et indviklet og uendeligt spil om magt og det, magt kan bruges til: at berige sig. De enkelte dele af spillet er sjældent synligt indbyrdes forbundet, men man gør altid klogt i at holde øje med de kontrakter og aftaler, der i sidste ende kommer ud af det.

Korruption på ukrainsk

Det kan da lyde som en smuk idé at bevilge nye briller til alle veteraner fra Anden Verdenskrig – cirka en million. Men hvorfor bestilles brillerne ikke efter en licitation blandt ukrainske leverandører? Hvordan kan nogle ministre fra deres skriveborde se, hvilke briller veteranerne har brug for?

Sligt generer ikke korrupte ånder, så brillerne blev uden videre diktedarar via et ukrainsk postboks firma bestilt i Kina. De fleste briller, 770.000, forsvandt under transporten, og af resten passede kun få veteranerne. De ansvarlige måtte på græs et par år, men er tilbage i stillinger, hvor de igen er med til at bestemme over offentlige midler.

En helt igennem typisk ukrainsk korruptionssag, der blev afsløret af de stadigt mere og mere selv sikre og uafhængige medier.

Man går galt i byen, hvis man placerer de politiske partier eller blokke i Ukraines parlament, Verkhovna Rada, på en skala fra højre til venstre. Det nytter heller ikke at læse politiske programmer eller analyse-re større taler.

Derimod bliver man ikke så lidt klogere af at se på politikernes arm-bånds sure, foretrukne firehjulstræk-ker og restaurantvaner.

I den synlige del af spillet er partierne samlet bag en eller flere stærke personligheder. Regionernes Parti, som Viktor Janukovitj leder, er en

slags ‘russisktalende amters sammen-slutning’. I de amter taler man ikke bare russisk, man lever af stål og jern, og så begynder konturerne af grupperingen at tegne sig. På samme måde er ministerpræsident Julia Timosjenkos såkaldte blok ‘de ukrainsktalende amters sammenslutning’. Her taler man ukrainsk, her er landbrug den dominerende erhvervs-gren, og så er den massive brug af ukrainsk bonderomantik i Julia Timosjenkos valgkampagne til at forstå.

Alle partierne er også forbundet til en eller flere stærke erhvervsfolk, de såkaldte oligarker. De ejer så igen aviser, radio- og tv-stationer, og op-træder således i mere end én for-stand som sponsorer for partierne.

Bag Viktor Janukovitj finder man først og fremmest Ukraines rigeste mand, stål magnaten Rinat Akhmetov, og gas milliardæren Dmitro Fir-tasj. Bag Julia Timosjenko, der selv må betragtes som oligark, finder man Vitalij Hajduk og Serhej Taru-ta, der som Akhmetov gør i jern og stål.

Nogle oligarker holder sig ude af det igangværende opgør. Det gælder bl.a. Viktor Pintjuk. Han er den tidligere præsident Leonid Kutjmas svi-gersøn og ejer flere tv-stationer, der har dækket valgkampen forholdsvis afbalanceret og fair.

Netop fordi de enkelte partier/blokke/bevægelser står og falder med deres ledere, er de personlige opgør indædtet. En leder uden magt

BAGGRUND

er en leder uden nøgle til stats-, amts- eller kommunekassen.

Den første store berigelsesrunde i Ukraine – privatiseringen af erhvervslivet – er forbi, så i disse år gælder det især om at lægge beslag på jord. Det drejer sig om godbidder som den tidligere sovjetiske forsøgsvingård på Krim og fiskerikontrollens anlæg i naturreservater. Og det drejer sig især om klassiske investeringsobjekter i bycentre. Centralt beliggende kollegier og lejlighedskomplekser til handicappede gøres med et pennestrøg overflødige, og så er vejen banet for nye butikcentre.

Nyeste træ i korrupsionsjunglen er kontrakter på driften af offentlige ejendomme. Der kan skam være gode penge for onklen i byrådet i Krementjuk i at hjælpe nevøens it-firma til monopol på levering af software til huslejeopkrævningen.

Når man bor i Danmark, der er et af verdens mindst korrupte lande, har man svært ved at forstå, hvordan det er at bo i et af de mest korrupte. Ukrainerne er fortvivlede, men har ikke noget valg.

Ifølge forfatningen har Ukraine et offentligt finansieret sygehusvæsen. Gratis behandling til alle. Alligevel er den syge – eller vedkommendes familie – nødt til først at finde et som regel meget, meget anonymt kontor, hvor sygehusets velfærdsfond holder til. Her findes en prisliste på alt fra lagner over piller og sprøjter til kirurgiske indgreb. Be-

handlingen går først i gang, når afdelingen har set en kvittering fra velfærdsfonden. Ulovligt? Ja. Er det afsløret? Ja. Stoppes det? Nej.

Så for den menige ukrainer er korrupsionen tema nummer et, to og tre.

Demokratisk indsprøjtning

Alligevel er ukrainsk politik ikke helt principløs, og Den Orange Revolution var en virkningsfuld demokratisk indsprøjtning. Der kæmpes ud til sidste finesse om valgloven, og princippet om frie og hemmelige valg sætter heller ikke den tidligere valgsvindler Janukovitj spørgsmålstegn ved. Han har for resten aldrig indrømmet sit ansvar for svindlen i 2004.

Alle partier er – i hvert fald offentligt – enige om nødvendigheden af en fri presse. Præsident Leonid Kutjmas små sedler til medierne om, hvordan de burde behandle sagerne, er fortid.

Da partierne nu er topstyrede sammenslutninger af personer med kompatible interesser, er ukrainske valgkampe helt, helt anderledes end danske. De udspiller sig næsten udelukkende i medierne og inddrager kun undtagelsesvis vælgerne. De langvarige 'orange' demonstrationer 2004 var undtagelsen, og netop derfor så effektive.

Netop på grund af valgsvindlen 2004 har internationale organisationer i årevis lagt pres på Ukraines

parlament og præsidentembede for at få valgloven forbedret. Spillereglerne skulle være helt klare.

Det blev de nu ikke helt, men alligevel var de internationale valgobservatører nogenlunde tilfredse efter både første og anden runde. De har fundet en masse mindre uregelmæssigheder og sjusk, men ikke den frygtede systematiske valgsvindel.

“Gårsdagens afstemning var et imponerende eksempel på demokratiske valg. Dette valg er en sejr for alle i Ukraine”, sagde Joao Soares, formand for OSCE’s parlamentariske forsamling og observatørkoordinator, på et pressemøde 8. februar.

Som et kuriosum ved man nu, at mobiltelefoner kan bruges til køb og salg af stemmer. Vælgeren fotografere sin stemmeseddel med kryds inde i kabinen, folder stemmeseddelen sammen og lægger den helt normalt i stemmeboksen. Valgtryk? Ikke tale om. Vel ude af valglokalet sender vælgeren billedet til sin velgører og kan hæve dusøren ved kasse et.

Julia Timosjenkos lejr anfægtede i første omgang valgresultatet både ved appeldomstolen i Kijev, der behandler sager om regionale valgkommissioner, og ved Den Høje Forvaltningsret, der behandler sager vedrørende Den Centrale Valgkommission, men trak 20. januar klagerne tilbage.

Klagerne drejede sig om 1,5 million stemmer, så Timosjenko kunne, hvis retten havde givet hende med-

hold, udligne forskellen på 880.000 stemmer mellem de to kandidater.

Den menige ukrainer regnede på forhånd med fiflerier. I en meningsmåling fra FOM-Ukraine midt i december udtrykte 68 procent, at de ikke regnede med et fair forløb af valget.

Gensidigt had

Både OSCE’s og Europarådets valgobservatører er stærkt utilfredse med, at valgloven blev ændret mellem første og anden runde. Det drejer sig om antallet af tilfornordnede for at godkende valgprotokollen. Det er efter alt at dømme et reelt problem i det politisk skæve land, hvor Janukovitj dominerer i øst og Timosjenko i vest. De har begge svært ved at finde folk nok på deres respektive ‘udebaner’, men ændringen gjorde det lettere at blokere for godkendelse.

Præsident Viktor Jusjtjenko overhørte alle protester og skrev loven under – efter alt at dømme udelukkende fordi Julia Timosjenko var imod, men ikke havde været i stand til at mobilisere sit flertal i parlamentet.

Ganske vist var de to kampfæller under Den Orange Revolution, men i dag hader de hinanden af et godt hjerte. Jusjtjenko kaldte på en pressekonference 16. februar udnævnelsen af Timosjenko til ministerpræsident for ‘min allerstørste politiske fejltagelse’. (Hun har i hans præsidi-

BAGGRUND

dent tid været regeringschef februar-september 2005 og igen siden december 2007).

Ser man på tallene, havde de to kandidater, der begge har været i toppen af ukrainsk politik i 10 år, tilsammen mindre end halvdelen af vælgerne bag sig, da de gik ind i anden runde.

I første valgrunde 17. januar fik Viktor Janukovitj 35,3 pct. af stemmerne og Julia Timosjenko 25,05 – altså tilsammen temmelig nøjagtigt 60 pct. Med en valgdeltagelse på 66,8 pct., har de end ikke halvdelen af befolkningen bag sig. Så man kan ikke lige frem tale om folkets yndlinge.

Andelen af vælgere, der stemte mod alle kandidater, steg fra 2,2 pct. i første runde til 4,4 i anden.

Efter flere meningsmålinger at dømme havde en 'ny' kandidat været i stand til at slå både Janukovitj og Timosjenko i anden runde.

Der var et par andre interessante detaljer ved første runde. For det første at sejrherren fra 2004, Viktor Jusjtjenko, måtte nøjes med 5,5 pct., og for det andet at rigmanden Sergej Tigipko nåede op på 13 pct.

Julia Timosjenko regnede hurtigt ud, at Tigipko kunne bringe hende sejren i anden runde og tilbød ham posten som ministerpræsident, hvis hun vandt. Men han skulle ikke nyde noget af at 'samarbejde' med den politisk hensynsløse regeringschef og har helt afgjort styrket sit omdømme i den mere og mere poli-

tiktrætte befolkning ved at holde sig ude af slagsmålet før anden runde.

Tigipko skal man holde øje med ved det næste parlamentsvalg, som kan komme snart som en løsning på magtkampen mellem præsident Janukovitj og Timosjenko, der trods valgnederlaget ikke har gjort mine til at gå af.

Ændret magtfordeling

Som led i forliget om omvalg 2004 blev magtfordelingen mellem præsidenten, regeringen og parlamentet ændret. Så Janukovitj kan godt prøve at udnævne en ny regeringschef, men denne skal have flertal i parlamentet. Timosjenko havde før valget et om end usikkert flertal bag sig. Hun må regne med overløbere. Men selv om Regionernes Parti med 172 ud af 450 pladser er parlaments største, har Janukovitj-fløjen langt til et stabilt flertal.

Viceministerpræsident Oleksandr Turtjinov, der går for at være Julia Timosjenkos højre hånd, sagde 11. februar, at "det er meningsløst for regeringen at træde tilbage", hvis Janukovitj ikke kan skaffe flertal bag en anden regering. Julia Timosjenko har bestemt ikke tænkt sig at gå uden at give Janukovitj kamp til strengen og har allerede efter at have opgivet retssagerne om valgsvindel fundet et passende motto: 'Hellere offer end taber'.

Ukrainske analytikere regner med ugelange forsøg på at danne en Ja-

nukovitj-venlig regering. Lederne af flere små partier – som parlamentsformand Volodimir Litvin – står til valgnederlag, ja måske til at ryge helt ud af parlamentet. Så fortalernes for at prøve at skaffe en Janukovitj-venlig regering ved nyvalg er ikke mange.

Først og fremmest findes de ikke i erhvervslivet, der i praksis holder de politiske partier i live. I hvert fald har ingen af partierne med undtagelse af Tigipko råd til at føre valgkamp for egne penge.

Erhvervslivet er som ukrainsk menigmand interesseret i, at den ny præsident og parlamentet får vedtaget en økonomisk kriseplan. Foreløbig har Ukraine end ikke en finanslov for 2010.

Ekspræsident Viktor Jusjtjenko siger, at det er Timosjenkos skyld, fordi hun ikke tør fortælle folk sandheden om statens økonomi. Janukovitj har da også bebudet et 'kasseeftersyn'.

En vis økonomisk bedring

Ukrainsk økonomi skrumpede 2009 hele 15 pct., mens underskuddet på statsbudgettet i år endnu er af ukendt størrelse. Nu er stålpriserne og dermed eksporten på vej op, men Den Internationale Valutafond har indefrosset et lån på 16,4 mia. USD. Det kommer først til udbetaling, når der ligger en økonomisk kriseplan. Et blandt få lyspunkter er, at Ukraine for en gangs skyld har

betalt sin regning til Gasprom i tiden – endda på valgdagen 7. februar.

Kriseplanen vil uundgåeligt bryde valgløfter fra begge kandidater. De har begge lovet højere pensioner og bedre offentlig service. Det bliver der ikke noget af. Tværtimod må selv de fattige pensionister indstille sig på en større varmeregning, fordi staten ikke har råd til at subsidiere gassen.

En helt tredje udgang på den politiske krise kan blive et forlig mellem Janukovitj og Timosjenko. Det kan se paradoksalt ud efter måneders indbyrdes tilsvining, men faktisk var de to tæt på en politisk aftale sommeren 2009. Den faldt på, at Timosjenko ikke ville give præsidentposten til Janukovitj. Den detalje er nu afklaret.

Viktor Jusjtjenko faldt i folkets unåde på indenrigspolitikken og på hans svigt, når det gjaldt bekæmpelse af korruptionen, som i stedet blev værre i hans tid ved magten.

Han var udenrigspolitisk udpræget orienteret mod vest – mod EU og NATO. Han støttede verbalt Georgien under den korte krig om Sydossetien i august 2008 og irriterede ustandselig russerne ved at fremhæve, at russerne har undertrykt ukrainerne, ikke bare i sovjettiden, men også i tsartiden.

Jusjtjenko havde et yderst anstrengt forhold til både Putin og hans efterfølger på præsidentposten, Dmitrij Medvedev.

Oligarkerne siger fra

Men den nøglebegivenhed, der for alvor stoppede al diskussion om Ukraines tilnærmelse til Rusland fandt sted længe inden Den Orange Revolution, nemlig i Rusland 25. oktober 2003. Den dag lod præsident Vladimir Putin forretningsmanden Mikhail Khodorkhovskij arrestere, og den dag forstod de ukrainske oligarker, hvad de kunne vente sig af en genforening med Rusland.

Selv om man i Kreml og rundt på de russiske barer ikke har vænnet sig til, at 'Lille-Rusland' er selvstændigt, er den sag vundet af de ukrainske nationalister.

Men Jusjtjenko formåede ikke at sætte handling bag sit ønske om integration vestover. Forlydender om et møde umiddelbart efter Jusjtjenkos valgsejr ved omvalget 2004-05 mellem ham om en række EU-repræsentanter passer fint til hans regeringsstil. "Til lykke med valget. Hvad kan vi gøre for dig?" lød EU-folkenes spørgsmål til helten fra Den Orange Revolution. Jusjtjenko lagde højtideligt hånden på hjertet og svarede: "Bevare Ukraine i jeres hjertes". "Naturligvis hr. præsident, men vi vil gerne gøre mere". Man kunne, lyder beretningen, høre knappenålen falde, da Viktor Jusjtjenko så bøjede sig lidt frem og sagde: "Det er det vigtigste".

Men hvad får man så i stedet? En russisk trojansk hest?

Jusjtjenko stillede offentligt

spørgsmålet, da valgkommissionen havde offentliggjort det endelige valgresultat. Og Janukovitj svarede pronto i et interview med Interfax-Ukraine:

"Til dem, der venter at mit præsidentskab vil svække Ukraine, har jeg kun et at sige: Det får I ikke at se. Jeg har tilstrækkelig styrke og konsekvens til at forsvare Ukraines interesser i forholdet til alle partnere og alle naboer. Hvert skridt, jeg tager, vil sigte på at styrke Ukraines uafhængighed og at opbygge en stærk stat med en høj levestandard for befolkningen".

Nu siger politikere jo så meget, og Viktor Janukovitj ses – især i international presse – som 'Moskvavenlig'. For denne mærkat taler for eksempel, at han har udtalt sig for at anerkende de to georgiske løsrivelsesrepublikker Abkhasien og Sydossetien. For taler også, at Ruslands præsident Dmitrij Medvedev har sagt, at Rusland godt kan samarbejde med ham.

Sortehavsflåden kan blive

Efter valgsejren bebudede Janukovitj, at russerne kan få forlænget kontrakten om basen for Sortehavsflåden i Sevastopol på Krim, når den udløber i 2017.

Krim er et af Ukraines ulmende nationalistiske problemer. Et flertal af halvøens beboere ønsker genforening med Rusland. Man kan derfor spørge, om det ikke var klogt at sluk-

ke lunt på en af bomberne. Ukraine har ikke behov for basen. Det har russerne sådan set heller ikke. De har bare ikke indset det. Men russerne bringer penge til Sevastopol, hvor der ikke er megen anden økonomisk aktivitet, og en forlængelse lægger selvstændighedsdiskussionen på Krim i frostboksen.

Janukovitj har også udtalt sig til fordel for Ukraines deltagelse i Ruslands, Hvideruslands og Kasakhstans fælles toldunion.

Så, jo. Han er mere Moskvavenlig end sin forgænger.

Men samtidig er der ikke tvivl om, at Janukovitj ønsker tilnærmelse til Vesteuropa og vil udbygge samarbejdet med EU.

Spørgsmålet om NATO blev nærmest ikke nævnt i valgkampen, og det afspejler den udbredte folkelige skepsis. Ukrainerne ser sig som europæere og er positive over for EU. Men for dem er NATO et amerikansk foretagende, og det er en politisk tabersag.

Ukrainske kommentatorer har også fremhævet, at netop fordi Kreml ikke er bange for Janukovitj, kan han udenrigspolitisk gå længere

end Jusjtjenko og Timosjenko. Timosjenkos forhold til Putin nåede at blive næsten hjertevarmt.

På grænsen mellem indenrigs- og udenrigspolitik er spørgsmålet om russisk. I den ukrainske forfatning er ukrainsk det nationale sprog, men da der i det østlige Ukraine stort set ikke tales ukrainsk, har Janukovitj foreslået at sidestille russisk og ukrainsk som officielle sprog.

Følger man hans udvikling fra 2004 til i dag er han blevet mere og mere ukrainsk og mindre og mindre 'kremlsk'.

Ukraine står i enorme økonomiske problemer og har måske brug for en mere grå præsident end den sprudlende Julia Timosjenko. Og grå, det er Viktor Janukovitj. Hans mange amerikanske rådgivere har lært ham at opføre sig pænere, at tale mere forståeligt og at gå bedre klædt. Men Ukraine har under alle omstændigheder fået en mere farveløs leder.

Henrik Kaufholz er journalist på Politiken og har siden 2003 besøgt Ukraine 4-5 gange om året som koordinator for det journalistiske netværk Scoop.

Kina og COP15: Da dragen spyede ild

Ole Odgaard

Kina vejede USA's forhandlingsmandat og fandt det for let. Derfor blokerede Kina og andre store ulande topmødet ved at afvise krav om langsigtede CO₂-reduktioner. Kinas nye stormagtsstatus er en ny joker i fremtidige klimaforhandlinger

Klimatopmødet i København var udset til at gøre det, som ingen havde formået – nemlig at få alle verdens lande til at bidrage til en bæredygtig klimaudvikling. Efter 1½ uges drøftelser skulle 192 lande, med den største samling af præsidenter, premierministre og statsministre nogen sinde uden for FN, blive enige. Målet var en bred global aftale til opfølgning af Kyoto-protokollens første forpligtelsesperiode.

Verdens største lande og økonomier var allerede på forhånd enige om, at en temperaturstigning på højst 2 grader celsius over førindustrielt niveau skulle være ledetråden. Det stillede krav om globale reduktionsmål for drivhusgasser på både kort og lang sigt. Krav som alle lande – også Kina – skulle bidrage til.

Den globale udfordring

2 grader celsius målsætningen er bl.a. Danmarks og EU's krav til den fremtidige klimaindsats. Hvis den globale temperaturstigning kommer til at overstige 2 grader celsius, kan klimaforværringen vanskeligt vendes. Derfor er dette et yderst vigtigt pejlemærke. FN's Klimapanel vurderer, at hvis klimaforandringerne skal begrænses til 2 grader, skal det globale udslip af drivhusgasser toppe inden 2015. Skal temperaturstigningen holdes under 2 grader kræver det endvidere, at ilandene i 2020 skal reducere deres udledning af CO₂ og andre drivhusgasser med 25-40 pct. i forhold til 1990. Ulandene har historisk og i dag en betydeligt lavere udledning – de har en indu-

striudvikling foran sig. Derfor er der ikke noget reduktionskrav til ulandene i 2020 – 2 grader celsius målsætningen kan opnås ved, at de til gengæld skal have en ‘mærkbart’ lavere stigning i deres udledning end ellers, ifølge FN’s Klimapanel. EU og andre internationale organisationer definerer det som en 15-30 pct. lavere stigning fra 1990-2020.

Ifølge FN’s Klimapanel kræver 2 grader celsius målsætningen også langsigtede reduktioner. Så skal den globale udledning af drivhusgasser i 2050 reduceres med 50-85 pct. i forhold til 2000. Ilandene får stillet en betydelig udfordring i sigte: Deres udledning skal være 80-95 pct. mindre end i 1990. Det er den bastante udmelding, som dermed sætter et konkret pejlemærke for, hvornår ilandene i praksis skal være stort set CO₂-neutrale. Det betyder helt konkret, at Danmarks CO₂-udslip fra fossile brændsler skal reduceres fra 10 ton per indbygger i dag til 1-2 ton om blot 40 år.

Men en global halvering af CO₂-udslippet kan ikke ske alene med indsats i industrilandene. Det forudsætter også, at mellemindekomstlandene skal bidrage med egentlige reduktioner på sigt. Det er ikke nok bare at opnå en lavere stigningstakt end ellers indtil 2020. Men hvor stor ulandenes reduktion skal være på lang sigt, har FN’s Klimapanel ikke meldt noget ud om.

Det langsigtede reduktionsbehov er åbenlyst, når der alene ses på

Kina. Kina har efter år 2000 stået for intet mindre end tre-fjerdedele af den globale tilvækst i CO₂-udledningen. Og netop Kina viste sig i den grad at komme i stormens øje under klimakonferencen.

Klimakonferencens magre resultat

Efter lange og seje forhandlinger endte det hele med et 3 sideres hoveddokument. Det mest ambitiøse er, at det internationale samfund nu tager til efterretning, at den globale temperatur højst må stige 2 grader celsius. Og verdens største udledere af drivhusgasser – Kina, USA og de fremadstormende økonomier i Indien, Brasilien og Sydafrika mv. – er omfattet af denne målsætning og de heraf afledte opfordringer til at vedtage reduktionsmål.

Men – og det er et stort men – der blev ikke fastsat nogen reduktionsmål. Hverken på kort eller lang sigt. Det er de helt afgørende spørgsmål for, om ord afløses af handling.

Og Kyoto-protokollen – som alene har reduktionsforpligtelser for alle ilandene (men ikke er ratificeret af USA, som ellers står for knap 1/5 af de globale udledninger) – blev ikke udvidet til også at have reduktionsforpligtelser for mellemindekomstlandene og andre lande med fremadstormende økonomier. At dele verden op i kun i- og ulande, som Kyoto-protokollen gør, fritager mellemindekomstlandene for et reduktionsansvar. Man kan ellers hævde, at

BAGGRUND

lande som Sydkorea og rimeligt velstående lande i Mellemøsten også bør reducere, eftersom de er i en helt anden situation end de fattige ulande som fx Bangladesh.

Reduktion af drivhusgasser må således ses i forhold til hvert lands velstand og faktisk udledning per indbygger, hvis der skal opnås en global reduktion af drivhusgasser. Det kræver, at Kyoto-protokollen på en eller anden måde integreres med Klimakonventionen, som gælder alle lande – det vil bringe mellemkomstlandene ind i den gruppe af lande, som skal reducere på lang sigt. Det blev ikke til noget.

Status den 24. februar 2010 var, at 104 lande havde tilsluttet sig 'Copenhagen Accord' og målsætningen om en global temperaturstigning på højst 2 grader celsius. Disse lande, som repræsenterer 80 pct. af de globale udledninger, har samtidig udmeldt reduktionsmål. Disse reduktionsmål vil reducere den globale udledning af drivhusgasser fra 54 gigaton CO₂-ækvivalenter til 48-50 gigaton i 2020. En række studier og europæiske eksperter anbefaler et emissionsniveau på 42-46 gigaton i 2020, hvis 2 graders målsætningen skal nås. Der mangler således fortsat reduktioner på rundt regnet 5 gigaton CO₂-ækvivalenter – eller lige så meget som landene lagde på bordet ved COP15. Det er en hård udfordring at tackle på COP16 og COP17, for de lavthængende frugter er plukket. Og yderligere nationale til-

sagn om reduktioner er ramt af modvind fra den internationale krise og den generelle misstemning fra de internationale klimaforhandlinger.

CO₂-reduktionsudspil fra Kina

I gennem længere tid havde Kina signaleret en hård, men optimistisk forhandlingsvilje. Men i ugerne op til selve klimakonferencen, dukkede der nye kinesiske signaler op. Signalerne skulle – under overfladen – vise sig at være mere hårde end optimistiske.

Den kinesiske regering meddelte den 26. november 2009, dvs. et par uger inden COP15, at Kina for første gang nogensinde havde vedtaget et nationalt mål om at begrænse CO₂-udslippet. Kinas CO₂-intensitet, dvs. den udledte CO₂ per BNP-enhed, skal forbedres med 40-45 pct. fra 2005 til 2020. CO₂-målet har ikke noget loft for Kinas CO₂-udledning, målet angiver kun den relative reduktion i forhold til økonomiens størrelse. Målet er endvidere kun for energirelateret CO₂ – ikke for CO₂-binding i skov eller andre drivhusgasser.

Kina betonedede, at dette mål kun var et nationalt mål baseret på egne ressourcer, det var ikke et internationalt bindende mål. Opnåelsen af de 40-45 pct. forbedrede CO₂-intensitet agtes indfriet uden international støtte og uden international overvågning og verifikation.

En forbedret karbonintensitet på 40-45 pct. lyder umiddelbart ambitiøst. Ved et nærmere eftersyn er det kinesiske mål dog ikke imponerende. Det vedtagne CO₂-intensitetsmål vurderes at basere sig på analyser fra 'Energy Research Institute', der er centralt placeret i den Nationale Udviklings- og Reform Kommission. 'Energy Research Institute' har opstillet et reference-scenario, hvor Kina kun anvender de teknologier og politikker, som fandtes før 2005 (argumentet er, at 2005-2020 perioden starter i 2005). Dermed opstilles et uaktuelt scenario med markant øget energiforbrug og CO₂-udslip. Som alternativ opstilles et mere ambitiøst scenario, hvor Kina med vedvarende energi og energieffektivitet forbedrer CO₂-intensiteten med 44 pct. fra 2005-20. Altså identisk med det vedtagne mål.

Den udvikling er allerede igangsat. I den indeværende femårsplan (2006-10) følger Kina reelt det mere ambitiøse scenario, som blot er en fortsættelse af den hidtidige udvikling. I den foregående 15 års periode (1990-2005) oplevede Kina en lignende forbedring i CO₂-intensiteten på 46 pct. Kinas nye CO₂-intensitetsmål repræsenterer således ikke nogen forbedring i forhold til den nuværende udvikling. Ifølge den alment anerkendte opgørelsesmetode fra Det Internationale Energiagentur (IEA), repræsenterer det kinesiske CO₂-intensitetsmål en reduktion på kun 0-5 pct. fra det, den ellers vil-

le være. Altså meget langt fra de 15-30 pct., som er den gængse tolkning af FN's Klimapanel's definition af en 'mærkbart' lavere stigning end ellers. Denne kendsgerning blev stort set ikke nævnt i pressen. Det kinesiske reduktionsmål kan således ikke siges at være ambitiøst – snarere et forhandlingsudspil.

Det skal bemærkes, at det nye kinesiske mål ikke reducerer CO₂-udslippet. Tværtimod forventer den kinesiske analyse, at Kinas CO₂-udslip stort set fordobles på kun 15 år (2005-2020). Det vil medføre, at Kina i 2020 vil udlede flere drivhusgasser per indbygger end gennemsnitsborgeren i EU – på trods af, at den kinesiske BNP per indbygger er betydeligt lavere. Og ikke nok med det, CO₂-udslippet forventes først at toppe i 2050, dvs. langt senere end 2015 som anbefalet af FN's Klimapanel. Det er også betydeligt senere end 2020, som IEA anbefaler i deres *World Energy Outlook 2009* – det er muligt at toppe senere, det kræver dog endnu skrappe reduktioner i de kommende årtier.

Skærpet forhandlingsposition

Det var ikke kun på den nationale scene, at Kina kridtede forhandlingsbanen op. Internationalt kom der også nye meldinger. Henover sommeren 2009 trådte Kina et skridt tilbage på målsætningen om en global temperaturstigning på højst 2 grader celsius. Ved 'Major Econo-

mies Forum' erklærede Kina ligeud, at ilandenes 80-95 pct. reduktion i 2050 måske ikke var acceptabel.

Kina havde ikke hidtil sat spørgsmålstegn ved de faglige hoved-anbefalinger fra FN's Klimapanel – dvs. at det globale udslip af drivhusgasser skulle reduceres med 50-85 pct. fra 2000 til 2050 og at ilandene skal reducere med 80-95 pct. fra 1990 til 2050. Det har verdenssamfundet ellers anerkendt som grundlaget for de politiske beslutninger. Hvis udslippet af drivhusgasser ikke topper inden 2015 og ikke mindst halveres inden 2050, kan 2 grader celsius målsætningen næppe nås. Det var ikke desto mindre Kinas signaler op til COP15, især i de sidste 1-2 måneder op til klimakonferencen.

Det bidrog til, at den hidtidige konsensus om de brede linjer og Klimapanelets faglige anbefalinger svandt ind i løbet af få måneder. Det var et legitimt springbræt for de aftaleskeptiske ulande.

Hvor det bar hen blev mere tydeligt på et samtidigt topmøde mellem Kina, Indien, Brasilien og Sydafrika. Kun en uge inden klimakonferencens start offentliggjorde de store ulande brikker af et fælles forhandlingsudspil. Landene kunne til nøds erklære sig enige i 2 grader celsius målsætningen, ikke mere. Især Indien var imod, at ulandene overhovedet skulle reducere deres CO₂-udslip på lang sigt til 2050. Brasilien og til dels Sydafrika betonedede derimod nødvendigheden af, at også de store

ulande skulle bidrage til en global klimaafteale. Kina syntes at have indtaget en midterposition, men skulle angiveligt have støttet en udmelding om, at det globale udslip af drivhusgasser ikke skulle halveres inden 2050. Ikke engang ilandenes reduktionsmål på 25-40 pct. i 2020 var der opbakning til. Der var kommet et fingerpeg herom på klimamødet i Bonn i juni 2009. Her stillede Kina og Indien sig i spidsen for en stor gruppe af ulande, som krævede en 40 pct. reduktion i 2020 som et forpligtende mål for ilandene. Altså mere end de 25-40 pct. som FN's Klimapanel havde meddelt.

Beskeden og dermed forhandlingsudspillet fra de store ulande – især Kina og Indien – var således: Mellemindekomstlandene ville ikke bidrage til at reducere deres udslip af drivhusgasser inden 2050, det må ilandene i stedet gøre – i praksis ved at betale stort set hele den globale reduktion.

Det fik flere iagttagere til at spørge, om Kina overhovedet er interesseret i en global klimaafteale. Udmeldingen om, at ilandene skulle betale størstedelen af gildet, fik flere til at spørge, om regningen for drivhusgasreduktion i Kina var for dyr – om det var derfor, at Kina stillede sig på bagbenene?

Omkostning for CO₂-reduktion

IEA offentliggjorde et par måneder inden COP15 nogle beregninger af,

hvad det koster at reducere CO₂ i de store lande, bl.a. Kina. Beregningerne tager udgangspunkt i, hvad omkostningen er for at opnå så store reduktioner, at den globale temperaturstigning kan begrænses til højst 2 grader celsius – dvs. det såkaldte 450 ppm scenario.

IEA vurderer, at det vil koste Kina 0,8 pct. af BNP i 2020 og 1,5 pct. af BNP i 2030 at investere i ambitiøse klimateknologier, som vil bidrage til en global temperaturstigning på højst 2 grader celsius. Det er prisen, hvis der udelukkende foretages nationale tiltag – et internationalt kvotemarked indgår ikke i beregningerne.

Udgifterne for Kina er betydeligt højere end for resten af verden. Mens Kina i 2020 skal investere 0,8 pct. af BNP, er det globale gennemsnit på 0,1-0,35 pct. af hele verdens BNP i 2020.

Der er tale om merinvesteringer. De positive økonomiske effekter i form af færre udgifter til køb af olie og andre brændsler er ikke medregnet. De sparede udgifter til sundhedssektoren og medicin mv. som følge af mindre forurening er heller ikke medregnet. Inddrages disse positive gevinster, reduceres meromkostningerne betydeligt.

IEA har således vurderet, at Kinas mindre import af olie og gas og sparede udgifter til luftforurening vil beløbe sig til 0,7 pct. af Kinas BNP i 2030 – eller knap halvdelen af den samlede merinvestering ved ambi-

tiøse klimapolitikker. Mange andre positive effekter kunne medregnes, hvilket vil bringe meromkostningerne yderligere ned. Fx konkluderer Kinas officielle rapport om klimaforandringer, at produktionen af fødevarer vil falde med 5-10 pct. i 2020 og op til 37 pct. i 2050, hvis klimaforandringerne fortsætter. De store omkostninger ved vandforurening er heller ikke taget med i regnestykket.

En meromkostning på nogle promille af BNP kan ikke siges at være uoverkommelig. Slet ikke med årlige vækstrater på knap 10 pct., som Kina har haft i årtier og også vil have en tid fremover. Andre ulande med finansiell knaphed kan have svært ved at investere nu for at få langsigtede gevinster, men Kina er ikke i den situation.

Desuden har Kina en helt anden interesse end klimahensyn i at reducere CO₂, nemlig forsyningssikkerhed. Kina var indtil 1993 olieeksportør – i dag importerer Kina halvdelen af sit olieforbrug. I 2030 vurderes olieforbruget at være dobbelt så stort som i dag, hvor 80 pct. af olien må importeres. Naturgas vil vinde kraftigt indpas i den kinesiske energiforsyning og langt størstedelen af den må også importeres. Det stiller Kina i en penibel situation: Den økonomiske vækst bliver afhængig af relativt få og ustabile områder i verden, som er muslimsk domineret. Kina oplever i disse år skærpede konflikter i den muslimske Xinjiang

provins, og den kinesiske ledelse er ikke tryk ved den ulmende og potentielle forsyningskonflikt.

Kina har således gode grunde til at gennemføre tiltag til at mindske brugen af fossile brændsler. Alligevel tøvede landet med at bakke op om COP15 og de internationale bestræbelser på at få en global klimaaftale i stand.

Et nærmere kig på forhandlingsforløbet vil vise, at årsagen er at finde i de politiske alliancer imellem ulandene, og i Kinas bestræbelser på at få en mere gunstig fordeling af reduktionsbyrderne. Kina ønsker således, at ilandene skal finansiere en langt større del af de globale klimainvesteringer – således at Kina får en (især udenlandsk) finansiering, der udgør betydeligt mere end nogle promille af sit BNP, som meromkostningerne skønnes at ville andrage.

Manglende garanti for reduktion

Kina og de store ulande fremførte på selve COP15, som signaleret i den foregående uge, at de ikke ville acceptere en global reduktion af drivhusgasser på 50 pct. i 2050, før end ilandene forpligter sig til en reduktion på mindst 25 pct. fra 1990-2020. Nogen gange kom et krav om 40 pct.

Her havde Kina og Indien gode forhandlingskort på hånden, for flere scenarier viste, at ilandene var langt fra at kunne opfylde den 25-40 pct. reduktion i 2020, som FN's Kli-

mapanel har anbefalet. Med de udspil der lå på bordet inden COP15, ville ilandene ifølge flere scenarier kun opnå 13-18 pct. Så Kinas og ulandenes skepsis var reel.

Hvis ilandene ikke garanterer en opfyldelse af 25-40 pct. målet i 2020, så kan Kina og andre ulande risikere at få pålagt en del af ilandenes uopfyldte reduktionsbyrder. Her havde Kina en reel pointe, hvis altså ikke ilandene betalte sig fra det eller på anden måde gav ulandene en garanti om, at de ikke skulle bøde for ilandenes manko.

Kinas ultimative krav

Derfor insisterede Kina og G77-landene på, at Kyoto-protokollen skulle opretholdes. Enhver indledende drøftelse på at integrere Kyoto-sporret med Klimakonventionen blev blokeret.

Ulandene kunne sagtens få sikkerhed for, at de ikke skulle yde ekstra for at rette op på ilandenes manglende CO₂-reduktion fra Kyoto-protokollen. En sådan garanti til ulandene kunne forholdsvist let gøres til en del af en ny klimaaftale, men ulandene afviste altså drøftelser herom. Ulandene ville først have håndfaste garantier om finansiering og teknologi.

Kina havde i længere tid peget på, at teknologioverførsel til ulandene var en væsentlig forudsætning. En opblødning i retorikken syntes at vise, at Kina fraveg kravet om gratis

teknologioverførsel. Snarere overførsel af klimavenlige teknologier til overkommelige priser. Kina har især interesse i at få udenlandsk teknologi til at udvinde og lagre CO₂ i undergrunden (også kaldet Carbon Capture Storage). Også produktionsteknologier til cement og stål, nye vedvarende energiteknologier, lagring af elektricitet med ny 'batteri'-teknologi osv. Udlandet har dog stadig ikke tillid til Kinas overholdelse af patentrettigheder – det blev dog ikke en egentlig knast på selve klimakonferencen, så langt nåede forhandlingerne ikke. Finansieringsspørgsmålet blokerede nemlig forhandlingerne.

Kina havde allerede i mindst et år inden klimakonferencen meldt ud, at ilandene skulle allokere ½-1 pct. af BNP til den globale klimaindsats gennem de fire fonde under FN's Klimapanel – dvs. til klimatilpasning, reduktion, teknologioverførsel og kapacitetsopbygning. En hurtigtvirkende støtte allerede fra 2010 blev betonet i stadig stigende grad, jo nærmere klimakonferencen nærmede sig. Og det gav bonus. Håndfaste løfter om 3 gange 10 mia. USD i de kommende 3 år fra 2010 kom på forhandlingsbordet og blev hurtigt godkendt af alle.

Men en langsigtet finansiering kom ikke helt i hus, selvom ulandenes G77-talsmand Di Aiping fremførte dette meget resolut og bombastisk igennem hele konferencen. Hillary Clinton bragte 100 mia. USD

i 2020 på banen, men det blev aldrig specificeret, hvem der skulle bidrage med hvor meget og på hvilken måde. Mens de 3 gange 10 mia. USD er offentlige midler, indgår private investeringer i de 100 mia. USD. Ulandene har igennem årene indhøstet mange erfaringer med uspecificerede løfter om ulandsbidstand, som ikke blev til noget. Selvom finansieringsløftet blev skrevet ind i Københavner-aftalen, var flere store ulande ikke tilfredse med hverken beløbets størrelse eller de uspecificerede finansieringskilder. Kinas krav om, at ilandene skal allokere et beløb svarende til mindst ½ pct. af det globale BNP til ulandene, er mindst 3 gange større end de lovede 100 mia. USD i 2020.

Omvendt ville ilandene ikke yde garanti for 100 mia. USD årligt, altså mindre end Kina kræver, uden at der først var opnået enighed om mellemindkomstlandenes langsigtede reduktionsforpligtelser. En reel uenighed baseret på saglige og forståelige argumenter. G77-landene (ulandene) syntes dog ikke at være indstillede på egentlige realitetsdrøftelser af løsningsforslag. Det gik meget tungt.

USA's ultimative krav til Kina

En af de store knaster var ilandenes krav til Kina om, at reduktion af drivhusgasser skulle måles og kontrolleres af en uvildig international myndighed. Især USA fremførte det

te krav med nærmest ultimativ styrke og ubøjelighed.

Senatet i den amerikanske kongres havde med god grund fået meget omtale op til konferencen. Barack Obama forhandlede på usikkert grundlag – kort sagt på Senatets efterbevilling. Derfor kunne Obama vanskeligt give for store indrømmelser på det punkt, som mange amerikanske senatorer opfattede som garanti mod at miste amerikanske arbejdspladser til Kina. Frygten var, at Kina måske ville snyde på vægten ved ikke at gennemføre de CO₂-reduktioner, som landet lover. Det kunne ske i de sektorer, som ikke vil modtage international støtte og derfor ikke overvåges af uvildige internationale myndigheder. Med andre ord: Kina ville 'slippe' for at investere i CO₂-reduktioner og dermed skabe ulige konkurrencevilkår med øget arbejdsløshed til følge i USA og EU. EU og andre ilande så ud til at lægge sig i baghjulet på USA – tilliden til Kinas uvildige egenkontrol kan ligge på et begrænset sted i størstedelen af det internationale samfund.

Kravet om uvildig kontrol blev ydermere aktualiseret af en begivenhed bare en uge inden klimakonferencen. FN nægtede nemlig at godkende et stort antal vindmølleprojekter i Kina, som adskillige ilande ønskede at støtte. Der er tale om de såkaldte CDM-projekter (Clean Development Mechanism), hvor ilande under Kyoto-protokollen betaler for

reduktion af CO₂ i ulande mod at bruge reduktionen til at opfylde deres reduktionsforpligtelse med. De kinesiske myndigheder overtrådte flere regler. CDM-projekterne er et væsentligt internationalt bidrag til udviklingen af vedvarende energi i Kina – faktisk udgør CDM halvdelen af alle nye vedvarende energiprojekter i Kinas elsektor i disse år. Disse CDM-projekter er de eneste, som kontrolleres uvildigt i Kina. Og her blev der fundet graverende problemer. Det cementerede det amerikanske forhandlingskrav yderligere.

Denne knast har været kendt i længere tid. Faktisk har USA og Kina indledt flere samarbejder om kontrol og overvågning i energisektoren. Fx planlægger Guangdong provinsen (med omkring 80 mio. indbyggere) at indføre samme overvågningssystem som det i Californien. Og det støttes af USA. Systemet opfylder ikke FN's krav, men er et første skridt på vejen. Så måske kan en vis enighed opnås fremover – hvis altså Kina ønsker det.

Intern kinesisk uenighed

Kina ønskede på ingen måde at acceptere udenlandsk kontrol over dets udledninger af drivhusgasser. Det traditionelle krav om national suverænitet vejede tungest. Kina ønsker ikke at komme under udenlandsk – især amerikansk – indflydelse. Her blev der ført meget intens og uforenelige forhandlinger.

Det skal bemærkes, at Kinas udenrigsministerium øjensynligt havde mere at sige end den Nationale Udviklings- og Reform Kommission. Udenrigsministeriet har traditionelt håndhævet kravet om national suverænitet meget hårdt. Princippet om ingen indblanding i landes interne anliggender har altid været et af udenrigsministeriets højst profilerede krav i internationale forhandlinger og aftaler. Den Nationale Udviklings- og Reform Kommission har derimod store interesser i en international klimaafteale. Det vil kunne sikre Kina adgang til øget udenlandsk teknologi og finansiering, som er en løftestang i Kinas moderniseringsbestrebelse. Kommissionen har bl.a. markeret sig ved udmeldinger om, at fremtidens ilande vil bestå af *low-carbon* økonomier – ulandene vil typisk være afhængige af dyr, importeret energi, som typisk bruges i sektorer med lav værditilvækst i den globale arbejdsdeling.

Nogle COP15 iagttagere spottede hurtigt, at Kinas vice-udenrigsminister He Yafei satte sig for den kinesiske bordende, mens den mere klimaprogressive viceminister Xie Zhenhua fra den ellers magtfulde udviklingskommission fik en mere ydmyg rolle. Kun He Yafei deltog i de væsentlige møder med statslederne – efter at premierminister Wen Jiabao på utraditionel vis overlod de vigtigste forhandlinger til sine underordnede. Også det blev af udenlandske iagttagere tolket som et sig-

nal på manglende kinesisk forhandlingsvilje.

Kinas nye reduktionskrav

Den anden brudflade var lige så bastant. Så længe USA og ilandene ikke kunne give større og håndfaste finansieringsløfter, var Kina og de store ulande decideret modvillige til at drøfte nye reduktionstiltag.

Det sås tydeligt på COP'ens første uge, hvor et (af flere) aftaleudkast blev lækket til pressen og offentliggjort af *The Guardian*. Det var nærmest kogende vand på de aftaleskeptiske ulandes mølle.

The Guardian refererede til nogle fortrolige analyser, som nogle ulande havde foretaget af ulandenes reduktionsbyrder i 2050. De viste, at ulandene i 2050 kun måtte udlede 1,44 ton CO₂ per indbygger, mens ilandene kunne udlede 2,67 ton CO₂ per indbygger. Ulandene fremførte således, at alle lande i 2050 skal have samme udledning af drivhusgasser per indbygger. Da der også i 2050 vil være store forskelle i de enkelte lande velstand, vil de rige lande selvfølgelig udlede en større mængde drivhusgasser per indbygger. Hvis alle lande kun må udlede lige meget drivhusgas per indbygger, skal ilandene reducere deres udledninger med endnu mere end anbefalet af FN's Klimapanel. Det kan selvfølgelig kun lade sig gøre ved, at ilandene betaler en endnu større del af de globale reduktioner

BAGGRUND

og dermed betaler en endnu større del af ulandenes reduktioner. Dette reduktions- og finansieringsprincip har selvfølgelig stor opbakning blandt ulandene.

Nu sprang proppen af flasken. Her var forklaringen på, at Kina og de store ulande i månederne op til COP15 i stigende grad modsatte sig FN's Klimapanel's ellers alment accepterede reduktionsmål for i- og ulande. Kina og G77-landene brugte lejligheden til at fremsætte nye principper for fælles reduktionskrav: Lige stor mængde drivhusgas i udslip per indbygger.

Dermed markerede ulandene også deres krav til at integrere Kyoto-protokollen og Klimakonventionen: Hver global borger skal have samme ret til udledning af drivhusgasser.

Kina udleder allerede i dag mere CO₂ per indbygger end den globale gennemsnitsborger. Og i løbet af de næste højst 10 år vil Kina udlede mere drivhusgas per indbygger end EU. Derfor fremfører især Kina, at det er den historisk akkumulerede CO₂-emission, som er en lige ret. Dvs. hvad der gennem mange år er udledt – for det er jo den akkumulerede mængde drivhusgasser, som skaber klimaproblemerne. Her er Kina og andre ulande langt fra at nå op på det globale gennemsnit.

Dette forhandlingskrav havde Kina allerede inden COP15 koordineret med Indien, Brasilien og Sydafrika. Det blev formuleret som 'ilandenes historiske ansvar' og 'lan-

denes fælles, men differentierede ansvar'. Heri ligger det måske største konfliktpotentiale for en eventuel ny fælles klimaaf tale. Pressen har rapporteret forbavsende lidt herom. Måske fordi der ikke kom realitetsforhandlinger og dermed fokus herpå under COP15.

Kina har i flere år promoveret ideen om en lige ret til at udlede samme akkumulerede mængde drivhusgasser. Der er endnu ikke detaljer om, hvordan hver borgers ret til at udlede akkumulerede drivhusgasser konkret blev fremlagt under forhandlingerne – det skete i så fald meget sporadisk, da der ikke foregik realitetsforhandlinger om de enkelte lands reduktionsmål.

Men på klimakonferencen i Poznan i december 2008 blev én udledningsmodel præsenteret, som er blevet udviklet og promoveret igennem flere år af velanskrevne kinesiske klimaforskere. To måneder før klimakonferencen i København offentliggjorde de en ny artikel om størrelsen af den akkumulerede CO₂-udledning fra 1900 til 2005 og hvert lands udledningskvote frem til 2050.

Budskabet blev gentaget på selve klimakonferencen for de deltagere, som havde fundet vej til et 1½ time langt seminar. Detaljerede data blev præsenteret for, hvor meget hver lands gennemsnitsindbygger havde udledt i denne godt 100 år lange periode. USA har fra 1900 til 2005 udledt 19 gange mere CO₂ per indbygger end Kina. Jo større CO₂-udled-

ning per gennemsnitsborger i fortiden, jo lavere tilladelse til fremtidig udledning frem til 2050. Dermed kan USA ikke udlede mere CO₂ fremover, faktisk overskred USA sin udledningsrettighed per indbygger allerede i 1936. Kina vil pga. sin lave udledning i fortiden først nå sit globale gennemsnit per indbygger i 2047.

Konklusionen var, at USA og flere vestlige lande allerede i dag og med tilbagevirkende kraft overhovedet ikke må udlede nogen drivhusgasser – derudover skal ilandene indhente et CO₂-efterslæb ved at betale for ulandenes udledning. Et 4-cifret mia. beløb i USD skal ilandene således overføre til ulandene for at dække fortidens CO₂-gæld. Kinas ambassadør med særligt ansvar for klimaforhandlinger Yu Qingtai udtalte på COP15, at ilandene skal betale alle omkostninger for klimatilpasninger og CO₂-reduktioner.

Det skal bemærkes, at Indien efter det andet klimamøde mellem Kina, Indien, Brasilien og Sydafrika på højt niveau i januar 2010 promovere budskabet om ilandenes historisk akkumulerede udledning lige så højt som Kina. Den indiske miljøminister Jairam Ramesh udtalte, at ilandene nu måtte bære det historiske ansvar for 200 års emissioner og betale prisen i form af teknologioverførsler og finansiering til ulandene. Fronterne er trukket yderligere op efter COP15, hvor især Kina og Indien stiller nye krav til klimaforhandlingerne.

Kina udelukkede amerikansk accept

Kinas krav og markante retorik var med til at lukke forhandlingsdøren. USA ville ikke have mulighed for at få Senatet til efterfølgende at godkende kravene. Kinas ordvalg og politiske konfrontation næsten udelukkede, at senatorerne efterfølgende kunne give grønt lys.

Flere vestlige analytikere anfægtede de faglige præmisser for Kinas synspunkt. De fremførte, at Kina i dag ikke behøver at følge samme industrialiseringsmodel og dermed samme historiske CO₂-udledningsspor som ilandene. De vestlige lande har igennem deres industrialisering udviklet ny og betydelig mere klimavenlig teknologi, som Kina og andre ulande med fordel kan anvende i dag. Kinas nationale politikker satser således allerede i dag på at gennemføre teknologisk 'frøhop' – dvs. springe fra simpel teknologi over den mellemliggende teknologi direkte til den mest moderne teknologi på verdensmarkedet.

De kinesiske forskere replicerede til det synspunkt på klimakonferencen, at når der allerede var udviklet klimavenlige teknologier, så var det tilsvarende lettere at betale af på den akkumulerede klimagæld. Ikke just en kompromissøgende holdning – slet ikke i lyset af, at verdenssamfundet først for 20 år siden for alvor blev klar over klimaproblematikken.

Det kinesiske krav er i sin essens

en måde at få kædet klimaforhandlingerne sammen med global økonomisk lighed. De rige lande udleder flere drivhusgasser per indbygger pga. en større produktion og velstand per indbygger. Ved at fokusere på den historisk akkumulerede udledning sikres de nyrige lande og de hurtigt voksende mellemindkomstlandene en fortsat økonomisk 'bistand' mange år endnu, selvom disse lande som fx Kina allerede nu udleder flere drivhusgasser end det globale gennemsnit per indbygger.

De vestlige lande kunne svare igen med et lignende krav: At alle borgere i verden har samme ret til at udlede samme mængde drivhusgasser per BNP-enhed. Da gennemsnitskineseren har en betydeligt større CO₂-udslip per BNP-enhed end gennemsnitsamerikaneren eller gennemsnitseuropæeren, ville det være Kina, som havde opbrugt sin udledningskvote. Både i dag og i 2050. Så kunne USA hævde, at Kina uden problemer kunne reducere deres CO₂-udslip, da klimavenlige teknologier nu var udviklet. Det grundlag ville den kinesiske regering ej heller kunne indgå en international aftale på.

De konfrontatoriske positioner og forhandlingsretorikken stiller uundgåeligt spørgsmålet om 'hvorfor?'

Det lå i kortene, at når Kina ikke kunne få hevet flere investeringer og yderligere reduktioner ud af USA pga. Obamas manglende forhandlingsmandat, så var Kina ikke inte-

resseret i en aftale. Kina, Indien og andre store ulande ville have flere indrømmelser fra USA og EU, og når der ikke var muligt, tænkte kineserne i stedet på en aftale på næste klimakonference. Og hvordan opnår Kina mest muligt – ved at forlange det ultimative og i løbet af det kommende år at insistere på at få så meget som muligt opfyldt af de ultimative krav. Det kan Kina tillade sig, da enhver global klimaafte helt afhænger af Kinas medvirken. 75 pct. af den globale CO₂-tilvækst efter år 2000 er fra kun ét land: Kina.

Den kinesiske drejebog har med stor sandsynlighed allerede forbedret andre varianter af ilandenes historiske udledningsansvar til næste klimaforhandling, som endnu en gang kan teste de vestlige forhandlernes tålmodighed. Kina har jokeren – og masser af international forhandlingserfaring.

The Blame Game

Klimakonferencens sidste tre døgn blev en yderst utraditionel forhandling. De mange uafklarede spørgsmål i de officielle forhandlinger lå og ventede på statslederne, trods 1½ uges intense forhandlinger i København og flere års forhandlinger på en række tidligere konferencer på embedsmandsniveau. Detailspørgsmål som embedsmændene altid løser, inden ministre og præsidenter ankommer, blev i realiteten opgivet. Det danske formandskab lagde i ste-

det en politisk tekst på forhandlingsbordet for en kreds af ca. 25 særligt udvalgte stats- og regeringschefer, herunder alle de store og vigtige økonomier i verden.

Selve forhandlingsteksten minde- de forbavsende meget om en af de mange deklarationer, der strømmer ud af G8-topmøderne. Kredsen af lande var næsten også identisk med G8 udvidet med de store ulande, G20 eller Major Economies Forum, som også har mødtes regelmæssigt og talt om klima i de senere år. Men til forskel fra disse fora er Klimakonventionen et forum, hvor snakken helst skal resultere i konkrete aftaler om, hvem der skal gøre hvad – og det viste sig at være meget vanskeligt at blive enige om.

Forhandlingerne foregik bag lukkede døre, mens TV2 News med korte mellemrum rapporterede detaljeret fra forhandlingerne. Rygterne løb om flere ulandes bevidste forhaling af de mange detailforhandlinger (med Kina som diskret hovedaktør) og flere statsoverhoveder begyndte at rapportere åbent om forhandlingerne.

Franske Sarkozy pegede direkte på Kinas modvilje mod en aftale. Englands klima- og energiminister Ed Miliband udstillede også Kina ved at nævne, at Kina havde vetoet FN's Klimapanel's målsætning om både en halvering af de globale drivhusgasser i 2050 og en mindst 80 pct. reduktion af ilandenes udslip i 2050. I det hele taget blev Kina og

ulandenes talsmand, Sudans Di Aiping, udstillet som skurke, suppleret med USA som medansvarlig pga. for lave reduktionsmål og manglende finansiering.

Et internt notat fra en kinesisk tænketank viser omvendt, at Kina opfattede EU og USA's rolle som 'konspiratorisk', da ilandene bevidst skulle have forsøgt at splitte ulandene under COP15.

Hele forløbet viste imidlertid, at især 5 nøglelande formede 'Copenhagen Accord': USA, Kina, Indien, Brasilien og Sydafrika. EU manglede, mens Kinas nye alliance med de store ulande demonstrerede, hvem der var ny hovedaktør på den globale klimascene.

Kinas nye rolle som supermagt

Kina fik i den grad demonstreret, at det nu definitivt er en supermagt. Et større presseopbud og internationalt fokus end COP15 kan ikke fås, og ingen er længere i tvivl om Kinas politiske muskler.

Kina er allerede en økonomisk stormagt. På få år har Kina bevæget sig fra at være verdens 5. største økonomi til i indeværende år at overhale Japan for at blive den næststørste økonomi, og Kina har verdens største beholdning af valutareserver.

Men Kina har også sat sig på den politiske verdensscene. Analytikere har i flere år bemærket, at Kina kan gå i takt med både ilandene og ulandene. Kina har veletablerede politi-

ske kanaler til USA, EU, Japan og andre ilande. Men det betyder ikke, at forbindelserne til ulandene er blevet svækket. Snarere tværtimod. Kina er i dag en alternativ stormagt til USA og stadig flere fattige ulande og mellemindkomstlande knytter udenrigspolitiske og kommercielle bånd til Kina. Kina tilbyder andre spilleregler end Vesten og får dermed styrket sin status og indflydelse i mange internationale fora så som FN, Verdensbanken, WTO, G77, Den Alliancefrie Bevægelse osv.

Kinas bånd til mange ulande er funderet i Kinas behov for råvarer og energiresourcer. Eksempelvis er den kinesiske import af olie fra Afrika 10-doblet på kun 11 år, og det vil fortsætte fremover. Enorme naturressourcer importeres også fra nabolande og sydamerikanske lande.

Kinas afvisning af COP15 bør også ses som led i Kinas bestræbelser på at styrke sin position som politisk supermagt. Kina har selv interesser i og fordele ved en global klimaaftale, men mange ulande er yderst skeptiske. De frygter en urimelig byrdefordeling og bindende krav om store investeringer i CO₂-reduktion. Investeringer som kun kommer tilbage på lang sigt, og som i stedet kunne dække presserende sundheds- og uddannelsesbehov. Mange ulande er skeptiske over for, om ilandene reelt vil yde den lovede finansiering og teknologioverførsel. Hvis ikke, kan bindende reduktionsmål for ulandene påvirke deres langsigtede indu-

strialisering. Og mange afrikanske og sydamerikanske lande opfatter stadig klimaforandringerne som ilandenes skyld – deres såkaldte historiske ansvar.

Klimaaftaler kan ses som en fortsættelse af de tidligere kolonimagters dominans over ulandene. Velbegrundet eller ej – så er det en realitet, som ilandene må forholde sig til. Bl.a. ved at inddrage ulandene meget aktivt og tidligt i forhandlingsprocesserne for at sikre ejerskab. Ellers er der fortsat risiko for, at Kina og andre ulande afviser en ny global klimaaftale, selvom Kina reelt vil få gavn heraf.

Kina kan så vende situationen til sin egen fordel ved at kræve højere finansiering fra ilandene ved COP16 eller COP17. En win-win situation. Kina får ikke alene ilandene til at finansiere endnu mere af klimainvesteringerne, de afrikanske og sydamerikanske allierede tilgodeses samtidig, og Kina bliver en endnu mere central nøglespiller på den globale scene – en supermagt som ilandene ikke kan komme uden om.

Hvad sker der nu?

Modsat flere kommentatorer tror jeg, at et internationalt klimakompromis er muligt. Men det bliver ikke let og det sker måske først på COP17. EU's nye klimakommissær Connie Hedegaard har således meldt ud i februar 2010, at det først kan ske på COP17. Parterne må

nødvendigvis justere sig ind i forhold til hinanden og overveje nye kompromiser.

USA skal sikkert sunde sig lidt oven på det overståede klimatopmøde. Kinas demonstration af at være en ny supermagt, som overtrumfede Obama, skal lige bundfældes. Der var kold luft imellem de to lande. Obama blev offentligt ydmyget af Wen Jiabao, som sendte en viceminister til de afgørende møder med topledere. Kina viste sig også som en demonstrativ supermagt, som gik imod de gængse faglige anbefalinger fra FN's Klimapanel.

Kina og de store ulande må inddrages tidligt i nye forhandlinger og tildeles mere ejerskab.

De regionale stormagter Brasilien og Sydafrika viste på topmødet konstruktiv vilje til en mere ambitiøs aftale. USA og EU kan i fremtiden få brug for Brasilien og Sydafrika til at mediere en ny klimaafnåftale på plads – måske når Sydafrika skal være vært for COP17 i 2011.

Klimatopmødet viste, at der ikke længere er én men to supermagter – og derudover er der flere betydningsfulde regionale magter og organisationer. Der er behov for også at få EU tilbage i sin tidligere aktive rolle, hvis de tøvende EU-lande skal bakke op om nye kompromiser og reduktionsmål. Alle nøglespillerne skal engageres og bidrage til nye løsninger. Tackles det rigtigt, kan der skabes en mangfoldig og politisk bæredygtig klimaafnåftale. Men det bli-

ver svært. Kina har traditionen tro ikke travlt.

Så længe klimapolitikken går i den retning, som der ønskes, arbejder tiden for Kina. Måske satses på næste klimakonference i Mexico, måske først i 2011 i Sydafrika. Så har USA måske sit politiske bagland i orden og er – set med kinesiske øjne – modent til at indgå de nødvendige kompromiser (læs: øget finansiering, teknologioverførsel og større national reduktion af drivhusgasser). Derfor ønskede Kina ikke en international klimaafnåftale i hus i København.

Situationen er efter COP15 kompliceret yderligere af, at Obama måske ikke er i stand til at få den nødvendige politik igennem det amerikanske Senat.

Ilandene er nemlig klar over, at det koster finansiering og teknologioverførsel at få en klimaafnåftale på benene. Det er en væsentlig betingelse for ulandene. Kyoto-protokollen får ingen afløser, hvis det ikke er i orden. Ilandene skal leve op til deres 25-40 pct. reduktion i 2020 og 80-95 pct. reduktion i 2050.

Derudover kan ilandene ruste sig til et hårdt opgør om finansiering. FN's principper for byrdefordeling mellem i- og ulande kan komme på dagsordenen. Kina og de store ulande vil måske foreslå nye principper for byrdeberegning – dvs. den akkumulerede udledning per indbygger. Måske kan et kompromis være at vælge 1990 som basisår eller at be-

BAGGRUND

regne byrder på en anden måde. Måske vil Kina spille endnu en joker på bordet ved at hævde, at 1/5 af Kinas CO₂-udslip skyldes produktion af eksportvarer til vesten, som ilandene derfor skal reducere. Måske kan det helt undgås, hvis altså de store ilande sætter sig i spidsen for at øge finansieringen til over 100 mia. USD om året. Mange hårde forhandlinger venter forude.

Ulandene kan til gengæld godt forberede sig på, at de – ligesom ilandene – skal leve op til de forudsatte reduktionsmål. Ulandene skal reducere deres udledning 'mærkbart' fra det, den ellers ville være, dvs. 15-30 pct. fra 'business-as-usual'. Men det har de slet ikke levet op til. Med de reduktionsudspil, som ulandene havde inden COP15, ville de kun levere en 7-11 pct. lavere udledning end ellers. Altså en endnu lavere andel af det forventede bidrag end ilandene.

Især Kina og Indien har udmeldt meget lave reduktionstiltag på hhv. 0-5 pct. og 0 pct. Til sammenligning: De store ulande som Brasilien, Mexico, Sydkorea, Indonesien og Sydafrika har udmeldt reduktioner på mellem 26-41 pct. under 'business-as-usual' – altså i en helt anden størrelsesorden end Kina og Indien. Hvis ikke Kina og Indien er indstillede på

mere ambitiøse reduktionsmål, vil der ikke være nogen kompromisvilje fra især USA men heller ikke de andre ilande.

Ilandene skal også imødekommes med nye, mere fleksible reduktionsordninger. Køb af skovkreditter i ulandene, som fx Brasilien, indgik i den nye Københavneraftale. Lignende tiltag kunne indgå i en ny fælles aftale, som integrerer den eksisterende Kyoto-protokol og Klimakonventionen. Og ilandenes krav om uvildig overvågning og kontrol med alle reduktionsindsatser figurerer også højest på listen. Her er der krav om kinesiske indrømmelser.

Der er således nok at tage fat på i det kommende år. Med den rette organisering kan verdenssamfundet nå langt på de næste klimakonferencer. Men det sker kun, hvis erfaringer fra København analyseres nøje og inddrages i forberedelserne, som skal begynde meget snart.

Ole Odgaard er Ph.D. og har boet i Kina i fem år. Nu specialkonsulent i Energistyrelsen. Deltog i klimatopmødet som Klima- og Energiministeriets rådgiver. Artiklen udtrykker hans private synspunkter. Souschef Lars Georg Jensen fra Energistyrelsen har bidraget med nyttige kommentarer.

Spanien: Hvad indad tabes skal udad vindes

John Schmidt

Formandskabet overdrages i en tid, hvor Spanien er i en meget stram økonomisk situation. Det bliver kompliceret og der satses højt, for succes eller fiasko vil have stor betydning for Spanien og for premierminister José Luis Zapatero

1. januar blev det Spaniens tur til at besætte posten som turnus-præsident i EU, og ministerpræsident José Luis Zapatero indtrådte i det politiske triumvirat, som efter Lissabon-traktaten leder Unionen. En ordning der kan være lige så vanskelig at forklare som den Hellige Tre-enighed.

Personligt fik Zapatero en god start ved sin indledende tale til Rådet. Den tidligere universitetsprofessor holdt sit indlæg uden manuskript, hvilket i sig selv imponerede mange, som dermed fik demonstreret hans intellekt og grundige viden om Unionens opgaver og problemer. Begge områder er mange og besværlige. Indadtil skal løses problemer i forbindelse med den ændrede struktur og de forskellige syns-

punkter om den politiske og økonomiske udvikling. Udadtil står man over for vanskelige forhandlinger med Tyrkiet, og det hele gøres ikke nemmere af, at USA synes at have skubbet Europa lidt til side og givet prioritet til relationerne til fx Kina, Indien og Brasilien.

Præsident Barack Obama bekendtgjorde, at han ikke kunne deltage i det planlagte topmøde mellem EU og USA i maj, hvilket af mange iagttagere blev opfattet som lidt af en fornærmelse mod EU i almindelighed og værtslandet Spanien i særdeleshed. De spanske oppositionspartier så det som en kold skulder til Zapatero, men samme Zapatero blev inviteret til præsidentens årlige 'prayer-breakfast' – en ære der tidligere er overgået så forskellige som

BAGGRUND

Tony Blair og Mother Teresa, og Obama kaldte Zapatero 'my dear friend'. Varmere toner end i George W. Bushs tid!

Image-problem

Formandskabet overdrages i en tid, hvor Spanien er midt i en meget stram økonomisk situation, der naturligvis har politiske dimensioner såvel indad som udad. Landet oplevede i en snes år i slutningen af forrige århundrede et vældigt økonomisk opsving bl.a. på grund af byggeindustriens uhæmmede grådighed, men også ved dristig indsats af kapital og erhvervsmæssigt initiativ.

Alt tegnede såre lykkeligt, men da verdensøkonomien kom i klemme, bristede boblen, og resultatet er bl.a. en arbejdsløshedsprocent på ca. 20.

Da landet samtidig er vært for flere hundredetusinder udenlandske arbejdere – især fra Sydamerika – er såvel industri som handel og servicefag kommet i en truende økonomisk situation. Det går ligeledes ud over diverse pensionssystemer, som rejser tvivl om statens evne til at bevare og udbygge sine sociale forpligtelser.

På det nys overståede Davos-møde blev Spanien udsat for kritik og mødt med pessimisme fra flere sider. Den internationale økonomi-guru Nouriel Roubini – også kaldet Dr. Doom – har udtalt, at Spanien er på vej mod et sammenbrud, mens andre eksperter er mere nuancere-

de og mener, at Spanien behandles uretfærdigt. Der gøres opmærksom på, at Spaniens økonomi er verdensomfattende og flerdelt, samt at de spanske banker er kommet rimeligt godt igennem krisen. Mindre banker har lidt samme skæbne som andre hårdt ramte på grund af optimistiske huslån, men de større banker har klaret skærene, og fx den største spanske bank, Santander, har opkøbt flere britiske og amerikanske banker, der var i vanskeligheder.

Forholdene har imidlertid klart vist, at Spanien har et image-problem, som må tages alvorligt. Dette problem bliver ikke hjulpet af, at den spanske interne politiske situation og debat er ret så primitiv, præget af hykleri, vulgære personangreb og særdeles forenklede synspunkter om samfundets indretning. Den interne tilstand følges med ildhu af visse udenlandske medier, hvis interesse det er at se Spanien i hundehuset.

Zapatero og hans regering har iværksat forskellige forholdsregler for at overkomme krisen, bl.a. en økonomisk spareplan på 50 mio. euro over en treårig periode og en regulering af arbejdsmarkedet. Disse forholdsregler er ikke blevet mødt med begejstring af diverse interesseorganisationer, men de er nødvendige skridt for at overkomme krisen.

For 25 år siden stod den socialistiske regering under Felipe Gonzales over for en lignende situation, som

han klarede ved stærk ledelse, politisk såvel som økonomisk. Det vil hurtigt vise sig om Zapatero har det nødvendige format. Ca. 75 pct. af spanierne er kritiske over for regeringens håndtering af krisen, hvilket ikke er mærkeligt i et land, hvor demokrati opfattes meget forskelligt. Den politiske debat er ikke så meget mellem modstandere i den demokratiske proces, som det er direkte fjendskab, hvor hensigten hel­ liger midlet.

De seneste meningsmålinger viser, at det konservative oppositionsparti, Partido Popular, snævert har overhalet regeringspartiet, men viser også at Zapatero vurderes betydeligt højere end hans konservative modpart, Mariano Rajoy, hvis mangel på karisma er åbenbar.

Ambitiøse EU-planer

Zapatero har sat sig ambitiøse mål for formandskabet i EU for bl.a. derigennem at forbedre sit eget og sit partis image. Der er planlagt ikke mindre en ni internationale topmøder, fx med USA, Latinamerika og Middelhavsregionen. Det førstnævnte skal finde sted i maj måned, men er altså allerede lidt devalueret gennem Obames manglende deltagelse. For at få impulser og råd inviterede Zapatero nogle socialistiske svær­ vægttere til et møde i Madrid bl.a. Jacques Delors, Felipe Gonzales og Pedro Solbes – alle med enorm erfaring i EU-anliggender.

Indadtil i EU vil Spanien arbejde for at styrke Lissabon-traktaten, som jo først nu skal til at virke. Spanien har altid været en solid forkæmper for Europa og vil forsøge at påvirke medlemsstaterne med sin entusiasme. Man ønsker et smidigt og effektivt apparat, der desuden er åbent for borgerne. Man ønsker at koncentrere sig om de 'reelle' problemer og vil engagere sig i problemerne om de klimatiske forandringer, dvs. arbejde for 'grøn energi' som en garanti for de kommende generationer. Man vil ligeledes stræbe efter en bedre koordinering af den økonomiske politik for at styrke og give impuls til en europæisk økonomisk genoplussen. Og man vil arbejde for en fuld garanti af menneskerettighederne og styrke kvindernes stilling.

Spanien vil arbejde for, at EU taler med én stemme over for den øvrige verden og ønske en komplet samarbejdet udenrigspolitik. Man ønsker at styrke rollerne for EU-præsidenten og EU-udenrigsministeren, og man vil tage de første skridt imod en fælles diplomatisk repræsentation herunder et fælles diplomatisk korps.

Det er i dette lys man skal se de ni topmøder. Mødet i maj med USA anses for særdeles vigtigt, og det er beklageligt, at præsident Obama ikke selv kan være tilstede. USA har i årtier ønsket at have en europæisk parter, man kunne tale med – 'ringe til' som Henry Kissinger sagde – og

BAGGRUND

det er nødvendigt, at de to parter reder diverse tråde ud. Det er en del iagttageres indtryk, at USA nu holder sig lidt tilbage, og man mener at spore en vis mistanke om, at EU vil forsøge at indtage en førende position på verdensscenen, hvilket USA ikke er indstillet på. Det er derfor vigtigt, at de to parter koordinerer deres interesser og ser hinanden i øjnene som ligemænd.

To andre vigtige topmøder er med henholdsvis Latinamerika og Middelhavsregionen. Spanien har særlige historiske forudsætninger for at skabe bro mellem Europa og Latinamerika. I de senere år er der udviklet stadig snævrere politiske og økonomiske bånd, som vil være af værdi for hele EU. Selv med hensyn til Cuba-problemet kan Spanien give den øvrige verden en håndsrekning. Spanien har særdeles gode relationer til den kommende sværvægter Brasilien og vil også her kunne støtte det øvrige EU.

Mellemøsten og Tyrkiet

Gennem Middelhavsregionen skabes der muligheder for, at de arabiske stater og Israel kan nærme sig hinanden med henblik på at finde

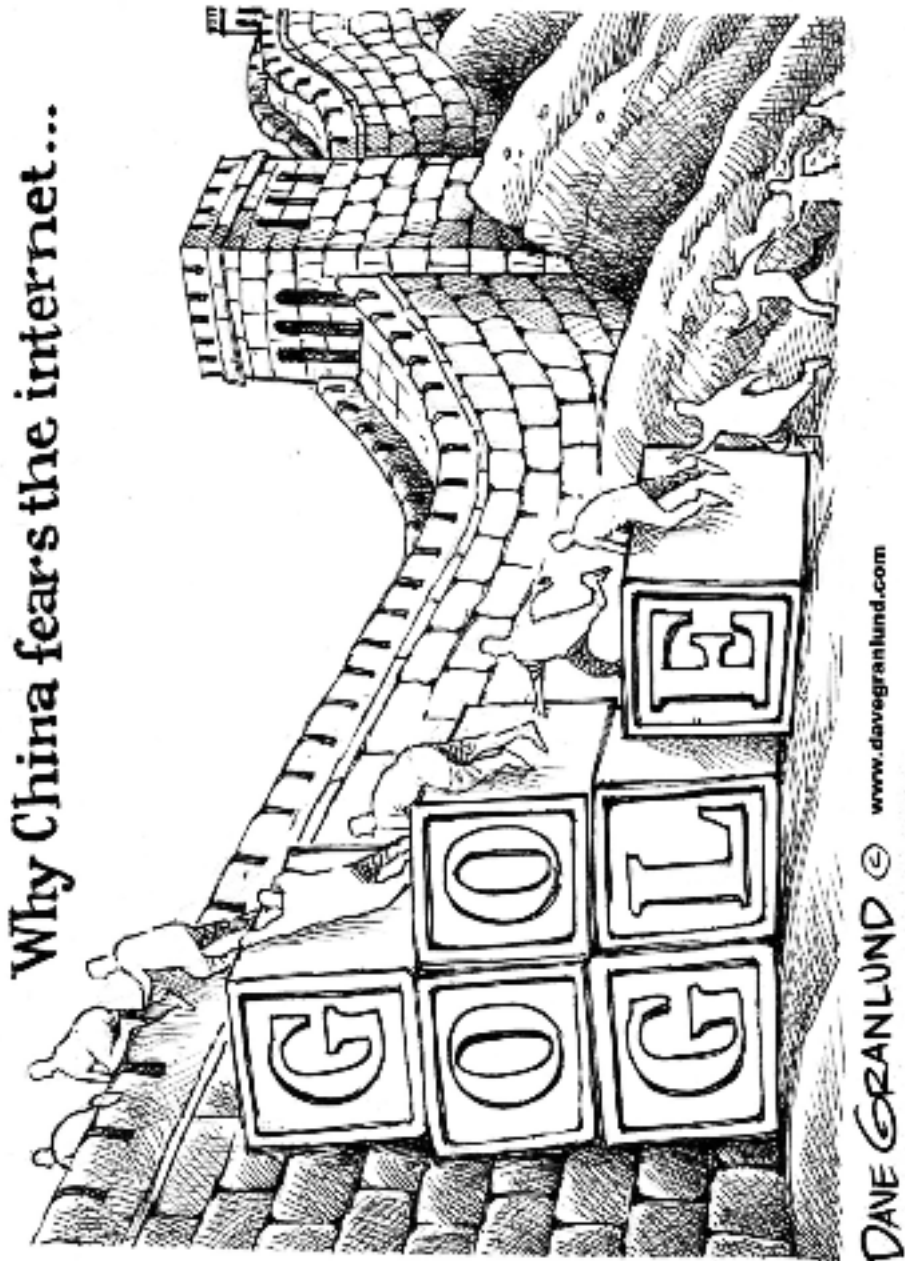
en endelig løsning af Palæstina-problemet. Spanien har snævre bånd til flere arabiske stater og desuden et stabilt forhold til Israel. Den spanske udenrigsminister Miquel Angel Moratinos nyder almindelig respekt for sin dybe indsigt i forholdene og kan medvirke til, at Spanien opfattes som en 'honest broker'.

Umiddelbart står man over for tiltrædelsesforhandlinger med Tyrkiet. Spanien er principielt tilhænger af Tyrkiets indlemmelse af politiske hensyn og som en naturlig positiv behandling af en NATO-partner, som i mange år har ydet Alliancen store tjenester. De europæiske lande er dog delte i dette spørgsmål, så det vil være nødvendigt med en tålmodig og pragmatisk holdning.

Spaniens halvår bliver kompliceret og udfordrende. Der satses højt, og der vil blive lagt et kæmpearbejde i sagen. Regeringen har kastet sig ufortrødent ud i opgaverne. Succes eller fiasko vil have stor betydning såvel for Spanien som for regeringspartiet – og ikke mindst José Luis Zapatero.

John Schmidt er journalist. Han er bosat i Spanien og har i mange år fulgt spansk politik på nærmeste hold.

Derfor frygter Kina internettet...

© Copyright 2010 Dave Granlund - All rights reserved.

Første kvartal 2010

I sin nytårstale sagde statsminister Lars Løkke Rasmussen bl.a.: “Danmark yder en stor indsats i Afghanistan, også for vores egen sikkerheds skyld. ... Terrortruslen mod Danmark er nemlig stadig markant.” Få timer senere blev statsministerens ord sat i relief, da Jyllands-Postens tegner Kurt Westergaard blev udsat for et drabsforsøg af en 28-årig mand med somalisk baggrund, der trængte ind i Westergaards hus bevæbnet med økse og kniv.

Efter PET's opfattelse var drabsforsøget terrorrelateret, selv om terroreren ikke havde sit udspring i Afghanistan. Den 28-årige mand, der tilsyneladende handlede på eget initiativ, havde ifølge PET tætte forbindelser til den somaliske terrororganisation al-Shabaab samt al-Qaeda-ledere i Østafrika, ligesom han var under mistanke for at have været involveret i terrorrelaterede aktiviteter under ophold i Østafrika.

Westergaard nåede at låse sig inde i sit sikrede badeværelse og slap således uskadt fra angrebet, men episoden bekræftede, at terror *er* en del af vores virkelighed – uanset om det skyldes karikaturtegningerne eller ej. Episoden understregede også, at international politik i dag udspilles

på flere niveauer og mellem forskellige slags aktører, og at det er stadig vanskeligere at skelne mellem indenrigs- og udenrigspolitik.

Mens de politiske partier var enige om at fordømme angrebet på Westergaard, havde de forskellige bud på, hvordan terrortruslen mod Danmark bedst bekæmpes. SF ville trække de danske tropper ud af Afghanistan og i stedet bruge pengene på at bekæmpe terrorisme i lande som Yemen og Somalia, mens Dansk Folkeparti tværtimod ville blive i Afghanistan indtil al-Qaeda dér var nedkæmpet, og man havde fået fat på Osama bin Laden.

Daværende udenrigsminister Per Stig Møller ville både blive i Afghanistan og sætte ind på andre områder. Per Stig Møller understregede at han internationalt ville arbejde for mere udviklingsbistand, mere udviklingssamarbejde og mere humanitær hjælp, så regeringerne i de udsatte lande kunne fremvise resultater for deres befolkninger.

Klimakommissæren...

Tirsdag den 9. februar godkendte Europa-Parlamentet den ny Europa-Kommission, der skal sidde frem til

31. oktober 2014. Inden man nåede så vidt, måtte kommissærkandidaterne til 'eksamen' i Parlamentet – en proces der traditionelt har været forbundet med en vis dramatik. Således også i år, hvor Bulgariens kandidat, Rumiana Jeleva, endte med at blive dumpet af Parlamentet.

Den slags problemer mødte den danske kandidat ikke. Der var næsten kun lovord til overs for Connie Hedegaard, der annoncerede, at hun om fem år gerne ville se Europa som den mest klimavenlige region i verden. Hun lagde bl.a. op til, at EU kunne gøre mere på transportområdet, inden for lastbiltrafikken og i forhold til shipping, og hun understregede behovet for at gøre landbrugspolitikken mere grøn og sagde, at modernisering af sektoren kunne blive en eksportfordel for EU. Connie Hedegaard indrømmede, at hun var skuffet over, at COP15 ikke mandede ud i en skriftlig aftale, men hun ville ikke indrømme sit eget eller den danske regerings medansvar for det pauvre resultat.

Til kritiske spørgsmål fra bl.a. britiske Chris Davies og danske Dan Jørgensen svarede hun: "Det er ikke fair at hænge dem, som har gjort mest for at ændre på situationen, ud for det, som nogle lande nægtede at levere". Miljøudvalgets formand, tyskeren Jo Leinen, sluttede høringsen med at rose Connie Hedegaard for hendes direkte form og hendes evner til at løfte opgaven.

... og klima- og energiministeren

Dagen efter at Connie Hedegaard var til eksamen i Bruxelles, mødtes Danmarks klima- og energiminister, Lykke Friis, med sine europæiske kolleger til to dages uformelle drøftelser i Sevilla. Også hun holdt fanen højt og nægtede at slække på ambitionerne.

I *Dagbladet Information* sagde Lykke Friis at "alle i Sevilla var enige om, at COP15 var et *wake up-call* for EU". ... "Det giver stof til eftertanke at registrere den ny verdensorden. Når de nye store økonomier markerer sig, som det skete i København, indebærer det, at EU's indflydelse daler. Der er risiko for en G2- eller G5-verden, hvor EU ikke er så synlig". ... "Vi må se i øjnene, at det ikke er EU, der sidder på reserverne, og derfor er det afgørende, at vi bliver endnu mere ambitiøse med vedvarende energi og energieffektivisering og med at mindske afhængigheden af fossil energi. Efter COP15 skal vi altså ikke lade os ramme af klimadepression, men tværtimod begynde at gøre mere. Nu peger pilen på os selv".

Tiden vil vise, om virkeligheden så lever op til ambitionerne.

Udenrigspolitisk vagtskifte

Den 23. februar kom den længe ventede regeringsrokade, der bl.a. bød på både en ny udenrigsminister og en ny udviklingsminister.

Efter godt otte år på posten måtte Per Stig Møller sige farvel til udenrigspolitikken. Hans embedsperiode har været karakteriseret af en aktivistisk udenrigspolitik, men trods konflikter, terror og krig – Danmark har siden januar 2002 haft soldater i Afghanistan, og fra 2003 til 2007 var der danske soldater i Irak – har udenrigsministeren gennem årene ifølge meningsmålinger været en af regeringens mest populære ministre.

Samtidig har Per Stig Møller med sin 'Køreplan for Fred' også bidraget til fredsprocessen i Mellemøsten. Han har haft utallige møder med lederne i Mellemøsten, og det kom ham til gavn, da han under karikaturkrisen i 2005 og 2006 skulle rede trådene ud for Danmark. Tidligere udenrigsminister Mogens Lykketoft beskriver ifølge *Berlingske Tidende* Per Stig Møllers afgang som et tab for dansk udenrigspolitik: "Han er den af EU's udenrigsministre, der har den længste anciennitet, og han har et stort personkendskab. Og det betyder meget i en omstillelig verden".

Udenrigsministeriet blev overdraget til Lene Espersen, der selv siger, at udnævnelsen opfylder en drøm hun har haft, siden hun var 17. Som udenrigsminister kommer hun til at beskæftige sig med de overordnede spørgsmål, og skønt løfterne om en afstemning om de danske EU-forbehold ikke var med i Lars Løkke Rasmussens og Lene Espersens ar-

bejdsprogram, lagde den ny udenrigsminister i løbet af sine første tre uger på posten ud med at markere sig på netop dette område.

Med hensyn til forbeholdene vil Lene Espersen, når den tid kommer, have dem til afstemning samlet. I et interview til *Berlingske Tidende* siger hun at de danske EU-forbehold et udtryk for, at danskerne tidligere var skeptiske over for at integrere sig i EU. "Derfor tror jeg også, at den dag de skal til afstemning, er det en afstemning, der skal have én overordnet overskrift. Det er, om Danmark vil være helt og fuldt med i det europæiske samarbejde".

På sit første EU-udenrigsministermøde i Cordoba gav Lene Espersen klart udtryk for sin fulde opbakning til EU's ny udenrigschef Cathrine Ashton og den fælles europæiske udenrigstjeneste.

Hun frygter, at hvis EU ikke lærer at tale med én stemme, så vil Europa blive løbet over ende af Kina og de øvrige asiatiske kraftcentre og gang på gang tabe, både når det gælder arbejdspladser og vigtige værdipolitiske områder og kampen for frihedsrettighederne.

På andre områder er den nye udenrigsminister mere diplomatisk. Den svenske rigsdag vedtog i første halvdel af marts en resolution, der fordømte Tyrkiets folkemord på armenierne i 1915; men der kommer ikke en lignende dansk stillingtagen. Ifølge Lene Espersen og regeringen er det ikke en politisk opgave

at vedtage en officiel, statslig udlægning af historien – et synspunkt der i øvrigt er bred politisk enighed om.

Ny udviklingspolitisk linje

På posten som udviklings- og bistandsminister blev Ulla Tørnes afløst af Søren Pind. Få dage forinden havde *U-landsnyt.dk* offentliggjort VK-regeringens udkast til en ny overordnet strategi for dansk u-landsvirke, der skal afløse SR-regeringens 16 år gamle strategi 'Partnerskab 2000' fra 1994.

Udkastet lægger bl.a. op til, at Danmark særligt skal fokusere på 5 politiske prioriter: Demokrati, menneskerettigheder, god regeringsførelse og korruptionsbekæmpelse; ligestilling og kvinders muligheder; sikkerhed og udvikling; vækst og beskæftigelse; samt miljø, energi og klima. Desuden skal bistanden i højere grad bidrage til at udvikle udviklingslandenes private sektor, specielt landbruget i Afrika.

Søren Pind skriver på sin blog, at han agter at forelægge strategien for Folketinget inden sommerferien. Her kan man desuden læse, at "Det vil være en strategi, der først og sidst tager sit udgangspunkt i, at virkelig fattigdom består i den manglende evne til at gøre noget ved sin egen situation". Konkret har udviklingsministeren i et interview på DR1 givet udtryk for, at han vil droppe indtil flere danske programsamarbejdslande uden for det afrikanske konti-

nent bl.a. for at kunne koncentrere Danmarks udviklingsbistand yderligere om Afrika syd for Sahara.

I Profetens skygge

Denne rundtur slutter, hvor den startede: I Profetens skygge. I slutningen af februar indgik *Politiken* forlig med otte organisationer, der hævder at repræsentere 94.923 af profeten Muhammeds efterkommere. I den trykte udgave og i onlineudgaven undskylder *Politiken* den krænkelser, som en række muslimer har følt. I erklæringen hedder det bl.a.: "Det har aldrig været *Politikens* hensigt med genoptrykning af karikaturtegningen at krænke muslimer i Danmark eller andre steder. ... Vi undskylder over for alle, der er blevet krænket af vores beslutning om at genoptrykke karikaturtegningen".

Undskyldningen vakte stort postyr i Danmark og blev skarpt kritiseret af såvel medier som politikere fra Dansk Folkeparti til SF. Kun de Radikales Margrethe Vestager syntes at det var helt i orden, at *Politiken* havde 'valgt dialogens vej'. I Mellemøsten var reaktionerne tilsyneladende mere beherskede.

Tilbage står så spørgsmålet: Er terrortruslen mindre i dag, end den var ved årets begyndelse?

Brita Vibeke Andersen er cand. scient. pol., fuldmægtig i Det Udenrigspolitiske Selskab og redaktør af Udenrigs.

Et folkemord som verden helst vender ryggen til

Vibeke Sperling

Dansk udgivelse, der styrker den solide dokumentation for, at osmannerne i 1915 bevidst søgte at udrydde armenierne, så det må kaldes folkemord

Helle Schøler Kjær **Danske vidner til Det armenske folkemord 1915.** Forlaget Vandkunsten, 2009, 152.s.

Denne lille, store bog om det armenske folkemord i 1915 blev i begyndelsen af marts yderligere aktualiseret af diplomatiske gniderier imellem USA og Tyrkiet.

Det skete efter vedtagelse i begyndelsen af marts af en resolution i Repræsentanternes Hus' udenrigsudvalg, der slog fast, at osmannernes fordrivelse af og systematiske likvidering af armeniere i 1915 var folkemord. Barack Obama lagde før sit valg som USA's præsident op til at anerkende det som folkemord, men han har som tidligere præsidenter fortsat udskudt det. Tyrkiet kaldte sin ambassadør hjem fra USA som også var tilfældet sidste år, da der var optræk til amerikansk anerkendelse af folkemordet. Når den offici-

elle amerikanske anerkendelse er udeblevet fra USA, skyldes det hensynet til Tyrkiet som central Nato-partner. Af samme grund har Danmark heller aldrig anerkendt folkemordet.

Schøler Kjær's bog blotlægger, at den danske vægring ved at kalde de systematiske myrderier af armeniere i ly af Første Verdenskrig for folkemord er særlig absurd i betragtning af, at tre fremtrædende danskere under fordrivelsen af og myrderierne på armenierne gav solide vidnesbyrd om, at det var et bevidst forsøg på at udrydde en hel befolkningsgruppe.

De danske vidner

Alle armeniere synes at kende den danske missionær Maria Jacobsen og den danske lærer Karen Jeppe for deres arbejde for armeniere før,

under og efter folkemordet i 1915. Et tredje dansk vidne til datidens forbrydelser var den danske gesandt i Konstantinopel (Istanbul), Carl Ellis Wandel.

Maria Jacobsen skrev 22. november 1915: "Det ville være saa meget mere barmhjertigt om de straks dræbte dem, i Stedet for at tage dem flere Dages Vej i denne Kulde og Regn, uden Føde og Klæder, for alt hvad de har af Penge, Fødevarer og Klæder bliver taget fra dem. ... Det er nu efterhaanden blevet ganske tydelig hvad Tyrkernes formaal er, det er ganske simpelt, at udrydde den armeniske Nation, under saa svære Lidelser som muligt".

Der var råbt fra moskeerne, at alle armeniere skulle sendes i eksil inden for fire dage. De skulle sendes til den syriske ørken. I så fald er det "ganske tydelig at Meningen er det Armeniske Folks Udryddelse", skrev Maria Jacobsen.

Læreren Karen Jeppe så også deportationerne som et bevidst forsøg på at udrydde alle armeniere. Hendes armenske plejesøn Misak Melkonian berettede om situationen i Urfa: "Man kunne på det tidspunkt ikke ride nogen steder uden for Urfa uden at støde på lig. Og sådan var det ikke kun i udkanten af Urfa, men overalt, hvor disse skarer var kommet igennem helt ned til Der-es-Zor, Mosul og Bagdad". Karen Jeppe appellerede forgæves til alle de udenlandske konsulter om hjælp til at beskytte armenierne. Den tyske

konsul svarede for eksempel: "Vi kan ikke blande os i indre tyrkiske anliggender".

Det, som Maria Jacobsen oplevede på Harput Sletten langt ude i Anatolien og som Karen Jeppe blev vidne til i Urfa i det sydsøstlige Tyrkiet "blev langsomt åbenlyst og erkendt i hovedstaden mange hundrede kilometer væk".

I september 1915 skriver den danske gesandt Carl Ellis Wandel til udenrigsministeriet i København: "Tyrkerne gennemfører med stor Energi deres grusomme Hensigt, at udrydde det armeniske Folk".

Diplomatiet tier

Der var intet, der tydede på, at Danmark tog skridt til at protestere imod behandlingen af armenierne. Og Wandel viste heller ingen lyst til det. "Naar Kanonerne taler, må Diplomaterne tie", skrev Wandel til udenrigsminister Erik Scavenius.

Bogen er et godt bidrag til debat om dette dunkle kapitel for det danske diplomati. Og det er jo et uafsluttet kapitel al den stund, at Danmarks endnu ikke har tilsluttet sig skaren af lande, der anerkender det armenske folkemord.

De tre danske vidners dagbogsrapporter og notater hjem er del af det store materiale, som hæver det over enhver tvivl, at der var tale om tyrkernes bevidste forsøg på at udslutte den armenske nation, altså folkemord.

LITTERATUR

De tyrkiske myndigheder viste dog en smule skam i livet, da Karen Jeppe som den eneste fik lov at komme ind i byen Urfa og hente hele armeniske familier ud. "Myndighederne lod hende gøre det, fordi de skammede sig over for hende, fordi hun var en fremmed og et øjenvidne til uretfærdighederne og grusomhederne".

Urfa var i øvrigt et af de få steder, hvor armenierne satte sig aktivt til modværge.

Imens så stormagternes forargelse over armeniernes skæbne ud til at skade dem mere end at beskytte dem. "Samtidig skabte stormagternes pres for reformer vrede i tyrkiske kredse. En vrede, der resulterede i endnu større undertrykkelse af armenierne".

Få tyrkiske vidner

Der er langt flere vidnesbyrd fra armeniere end fra tyrkere. Det betyder ikke mindst, at det er umuligt at blotlægge omfanget af tyrkeres hjælp til armeniere. Der var utallige eksempler på, at tyrkere satte deres eget liv på spil ved at hjælpe og huse armeniere. Schøler Kjær henviser her til blandt andre historikeren Richard Hovannian, der skriver, at disse tyrkere var voksne mennesker i 1915 og for længst døde:

"Selv det at interviewe deres børn og børnebørn om de historier, der måtte være givet videre, er ikke muligt set i lyset af den fortsatte tyrki-

ske benægtelse og kampagne med henblik på at miskreditere alle beviser, der henviser til folkemordet".

Som Schøler Kjær fremhæver, blev armenierne også ofre for, at landet blev mere asiatisk og mere muslimsk i takt med tabene på Balkan.

Begrænset retsopgør

Der skete en vis form for retsopgør, selv om kun få blev dømt, efter at krigen var tabt for tyrkerne og de i oktober 1918 havde underskrevet en våbenhvileaftale med briterne. Bogen fremhæver med rette, at det var de dertil indrettede militærtribunalers fortjeneste, at der blev fremlagt dokumentation for, "at udryddelsen af armenierne var planlagt og gennemorganiseret". Men et utal af dokumenter var blevet destrueret, og til dato er de osmanniske arkiver næsten helt lukkede.

"Det armenske folkemord havde skabt vrede i Europa og underbyggede den holdning, at der ikke var plads til tyrkerne i det civiliserede Europa", lød en britisk stemme, der afspejlede en udbredt følelse i Europa af tyrken som uden for pædagogisk rækkevidde, når det gjaldt civiliseret optræden.

Heri ligger formentlig en stor del af årsagen til, at det har været et totalt tabu og kriminelt i Tyrkiet at omtale behandlingen af armenierne som folkemord.

Og den tyrkiske republiks grund-

lægger, Mustafa Kemal (Atatürk), mente nok at ledere i det gamle regime skulle straffes for forbrydelserne imod armeniere. Men “allerede i 1919 var det ‘historie’, noget man skulle undskylde, og så komme videre med forsvaret og opbygningen af den tyrkiske nation”. Når alt kom til alt, var det armeniernes egen skyld, argumenterede Mustafa Kemal, for ifølge den tyrkiske opfattelse havde armenierne allieret sig med fremmede magter for at dele Tyrkiet. Så tyrkernes behandling af armenierne blev reduceret til en ren kamp for nationens overlevelse.

Dagens Tyrkiet burde kunne erkende folkemordet som noget det osmanniske rige begik og som det moderne Tyrkiet lægger afstand til. Men vægringen ved det skal givet søges i fortidens opfattelse af tyrkerne som for barbariske til at få adgang til det europæiske familie. Den opfattelse gennemsyrede det 19. og 20. århundredes europæiske litteratur og ligger som undertekst for meget af modstanden imod Tyrkiets optagelse i EU den dag i dag.

At tyrkerne erkender folkemordet

burde være en betingelse for Tyrkiets medlemskab af EU. For kunne det tænkes, at et land, der benægter Holocaust kunne komme i EU? Nej vel? Og lige så vel som Holocaust ikke for evigt har henvist tyskerne til de uciviliseredes rækker, skal folkemordet imod armenierne ikke holde tyrkerne uden for Europa. Men ifølge den gængse tyrkiske opfattelse må folkemordet benægtes eller forties for at få adgang til den europæiske familie.

Helle Schøler Kjær giver et flot bidrag til at holde fokus på folkemordet. Journalisten vedkender sig ikke at være historiker, men er gået til opgaven med en historikers grundige research og inddragelse af de bedste internationale værker om folkemordet. Det er med gode kort, fotos fra folkemordets tid og afsnit, der sætter dramaet ind i den rette historiske sammenhæng, en overordentlig indbydende og velkommen bog.

Vibeke Sperling er journalist på Politiken og redaktør af Udenrigs.

Bognoter

Barfoed, Niels (red.): **Sikkerhedens pris. Et symposium om terrorbekæmpelse og retsstaten.** Gyldendal, København 2009, 95 s.

Bogen er et referat af de indledende oplæg og den efterfølgende debat på et symposium om terrorbekæmpelse og retssikkerhed i Danmark, der blev afholdt i begyndelsen af 2009. En stor del af den lille bog udgøres af debatten mellem chefen for PET, Jacob Scharf, og de øvrige deltagere i symposiet om PET's nye beføjelser i terrorlovgivningen, herunder domstolskontrollen med tjenestens aktiviteter. Et tilbagevendende emne er den såkaldte tunesersag. Redaktøren beklager i øvrigt, at kun én politiker (Anne Baastrup) valgte at deltage i symposiet. De øvrige er fagfolk, primært jurister og menneskerettighedsekspertes. Bogen afsluttes med indlæg fra to, der ikke deltog i symposiet, hhv. fhv. højesteretspræsident Niels Pontopidan, der kommenterer debatten, og seniorforsker Peter Scharff, Institut for Menneskerettigheder, der tager udgangspunkt i Michael Ignatieffs moralteoretiske bog *The Lesser Evil*.

Barth, Fredrik: **Afghanistan og Taliban.** Forlaget Hovedland, Højbjerg 2010, 111 s.

Den norske antropolog Fredrik Barth har beskæftiget sig med Af-

ghanistan siden 1954 og taler bl.a. pashto. Bogen informerer læseren om de værdier, der hersker i Afghanistan. Barth ser på den virkelighed, som præger stammesamfundet, og han undersøger, hvordan magtforholdene er der, hvor mænds ære defineres af kvinders adfærd, og sædvaneretten, pashtunwali, let kommer til at fremstå i skarp modsætning til Vestens værdier. Han slår også fast, at Afghanistan ikke er en traditionel nationalstat, og at vore forestillinger om venner og fjender er helt urealistiske. Med forord af journalist Lasse Ellegaard.

Berdal, Mats: **Building Peace After War.** *International Institute for Strategic Studies, London 2009, 215 s.*

Tiden efter den kolde krig har været præget af en udbredt praksis, hvor udefrakommende intervenserer for at skabe varig fred i samfund hærget af krig. Men på et tidspunkt, hvor der er flere internationale fredsbevarere udstationeret end på noget tidligere tidspunkt i historien, er den internationale vilje til at intervenere så begyndt at aftage? Og i hvor høj grad er de systemer der skal planlægge og udsende fredsskabende missioner i stand til at løse de stadig mere komplekse opgaver? Det er nogle af de spørgsmål, som Berdal tager fat på, med udgangspunkt i en undersøgelse af hvordan for-

skellige interventioner fra den i Cambodja i begyndelse af 1990'erne til de igangværende operationer i Afghanistan og Den Demokratiske Republik Congo har klaret sig. Berdal undersøger også kritisk den måde, hvorpå regeringer og FN har reageret på de mange udfordringer.

Bjørn, Anders: **Jugoslaviens sammenbrud – Balkan-krigene 1991-2001**. *Forlaget Frydenlund, København 2010, 157 s.*

Bogen giver et samlet overblik over begivenhederne i det tidligere Jugoslavien. Forfatteren forsøger at finde svarene på, hvordan sådan en ondskab kunne udfolde sig i Europa, kun 50 år efter Anden Verdenskrig og Holocaust. Hvorfor greb omverdenen ikke ind på et tidligere tidspunkt? I løbet af bare 10 år gik staten Jugoslavien i opløsning. Krige og voldelige konflikter prægede Balkan i 1990'erne.

En del af krigens flygtninge kom til Danmark og medførte nye politiske debatter, ligesom opgøret med de ansvarlige for krigene og deres forbrydelser har været på Europas dagsorden i 2000'erne. Anders Bjørn forklarer og analyserer begivenhederne og forsøger at give svar. Ligeledes sætter han fokus på mediernes og det internationale samfunds – herunder Danmarks – rolle både under og efter konflikterne. Livet i de syv nye Balkan-stater belyses i bogens afsluttende kapitel.

Skak, Mette, Steen Fryba Christensen, Jørgen Dige Pedersen, Stig Thøgersen, Clemens Stubbe Østergaard.: **Fremtidens stormagter. BRIK'erne i det globale spil: Brasilien, Rusland, Indien og Kina**. *Aarhus Universitetsforlag, Århus 2010, 282 s.* I fire artikler analyseres landenes kultur, økonomi, samfundsform og historie samt deres muligheder og begrænsninger. I indledningen sættes fokus på selve BRIK-konceptet og på landenes ligheder og forskelle. Markante fællestræk er elementer af statskapitalisme, aktiv politisk forvaltning af globaliseringen og store og voksende middelklasser. Bogen konkluderer, at BRIK-landene er fremtidens stormagter, og at de fire lande kommer til at udgøre magtcentre i den verdensorden, vi er på vej ind i. Konklusionen peger også på, at det drejer sig om en ny type konstruktiv magt, der ikke bygger på militær slagstyrke, men på økonomisk vækstpotentiale og politisk indflydelse.

Dobbins, James F.: **After the Taliban. Nation-Building in Afghanistan**. *Potomac Books, Inc., Washington, D.C., 179 s.*

Den fremtrædende amerikanske diplomat med stor erfaring i politisk og økonomisk genopbygning i krigshærgede stater var fra november 2001 til april 2002 Bush-administrationens udsending til de afghanske oppositionsgrupper med den opgave at få dem til at enes om et nyt

LITTERATUIR

styre efter Talebans fald. Han beretter detaljeret om sit penduldemokrati mellem de indbyrdes uenige afghanske grupper og nabolandene, der alle havde deres interesser i en løsning. Dobbins deltog i de afsluttende forhandlinger, der under ledelse af FN's udsending, Lakhdar Brahimi, førte til Bonn-aftalen i slutningen af november 2001 om det afghanske overgangsstyre under Hamid Karzai. De politiske og militære vanskelighederne med at etablere den FN-mandaterede sikkerhedsstyrke (ISAF) omtales også. Blandt de interessante detaljer er den konstruktive iranske medvirken til Bonn-aftalen og Bush-administrationens afvisning af Irans diplomatiske følere om et nærmere samarbejde. Dobbins ser Bush-administrationens ændrede prioritering fra Afghanistan til Irak allerede i 2002 som fejlagtig og skæbnsvanger. Dertil kommer, at administrationens uvilje mod 'nation-building' og brug af amerikanske soldater i fredsbevarende operationer ifølge Dobbins har været en væsentlig årsag til Talebans tiltagende styrke i de seneste år.

Due-Nielsen, Carsten, Rasmus Mariager, Regim Schmidt: **Nye fronter i Den Kolde krig**. Gyldendal, København 2010, 352 s.

Muren faldt for 20 år siden. Mange af de tidligere østlande er nu blevet medlem af EU, og en hel generation har ikke længere oplevet jerntæppet. De fysiske spor efter den kolde

krig er ved at være visket bort. Men udforskningen af hvad der foregik og hvordan det skal forstås, er først ved at komme i gang. I denne bog fortælles i korte kapitler om nogle af de nyeste resultater - især om Danmarks forhold til omverdenen og den politiske, økonomiske og kulturelle påvirkning samt om spænding og détente. Men også om den politiske brug af den kolde krig.

Esfandiari, Haleh: **My Prison, My Home. One Womens Story of Captivity in Iran**. HarperCollins Publishers, New York 2009, 230 s.

Den 67-årige bedstemor, Haleh Esfandiari, ender i Evin fængslet i Teheran efter forhør i adskillige uger, efter at hun blev overfaldet og berøvet pas og penge på vej til lufthavnen for at vende tilbage til USA, hvor hun bor med sin iranske mand. Det viser sig, at regimet stod bag overfaldet for at få lejlighed til at udspørge Esfandiari om hendes aktiviteter som direktør for Woodrow Wilson Center for Mellemløstestudier i Washington. Hun anklages for at deltage i en amerikansk sammensværgelse for 'regimeændring' i Iran, men løslades efter intensivt internationalt pres, efter at hun havde tilbragt 150 dage i isolationsfængsel. En guldgrube af beskrivelser af dagliglivet bag tremmer og et klarsynet portræt af dagens Iran og hvordan det er blevet et samfund af paranoia og frygt.

Hansen, Jan Bo: **Muren: Historien om et politisk bygningsværk.**

Gyldendal, København 2009, 326 s.

Muren er en minutiøs gennemgang af historien om den 155 kilometer lange mur, der adskilte Øst- og Vest-Berlin i 18 år. Det er murens historie fra politisk idé, afbrydelse af grænsen mod vest i 1961 og murens etablering som en konsekvens af den østtyske sektors administration. Bogen behandler de politiske overvejelser og diskussioner hos magtterne i Øst og Vest. Samtidig fortæller bogen om de mange fantasifulde flugtforsøg fra Øst til Vest og om det politiske og kulturelle liv i DDR, sammenbruddet i Øst og murens fald i 1989.

Heurlin, Bertel: **Krig og fred i det 21. århundrede. Facts, forestillinger og forklaringer.**

Samfundslitteratur, København 2009, 335 s.

Bertel Heurlin er professor i europæisk sikkerhed og integration ved Københavns Universitet og formand for Dansk Institut for militære studier. Bogen her præsenterer et bredt og dækkende udvalg af såvel klassiske som nyere tolkninger og teoretiske opfattelser af freden og krigen og deres indbyrdes relationer i de seneste årtier. Perspektivet er globalt, men også Danmarks situation sættes ind i den begrebsmæssige og empiriske sammenhæng.

Johansen, Jahn Otto: **Mitt Liv med Moder Rusland.**

Aschehoug, Oslo

2009, 304 s.

Den norske forfatter opsummerer næsten fem årtiers tæt samliv med Rusland, både som korrespondent for norsk radio og TV, NRK, og for diverse norske dagblade samt på hyppige rejser tilbage. Jahn Otto Johansen trækker i bogen på et omfattende net af russiske samtalepartnere og et stort kendskab til russiske mediers beskrivelse af landet. Den særlige russiske måde, som kunst, litteratur og religion har udviklet sig, gives omfattende dækning i bogen, som blandt andet påviser, at forfatteren Dostojevskijs antivestlige holdning bruges offensivt af Kreml i dag. Den seneste tids spændte udvikling i forhold til naboerne Ukraine og Georgien dækkes også udførligt.

Ker-Lindsay, James: **Kosovo, The Path to Contested Statehood in the Balkans.**

I.B. Tauris Publishers, London 2009, 271 s.

Efter forfatterens opfattelse er Kosovo det vigtigste emne i dagens Europa og det potentielt mest eksplosive. Bogen skitserer Kosovos omstridte vej til uafhængighedserklæringen fra Serbien i 2008. Var det det sidste kapital i Jugoslaviens opløsning og konklusionen på Balkans krige i 1990'erne? Eller blot endnu en afstikker i spillet om stabilitet i Balkan? Da FN's Sikkerhedsråd gav grønt lys for forhandlinger om Kosovos endelige status i oktober 2005, mente de fleste kommentatorer, at

LITTERATUIR

Kosovo ville blive en selvstændig stat året efter. Men intet gik som planlagt. Bogen analyserer processen fra 2005 til nu og hvorfor så meget gik galt. Et vigtigt bidrag til forståelse af Balkans nyere historie og problemerne for international konfliktløsning.

Kostovicova, Denisa og Vesna Bojicic-Dzelilovic (Ed.): **Transnationalism in the Balkans**. *Routledge, London 2009, 114 s.*

Bogen udforsker karakteren af genetablering af transnationale bånd imellem de nye selvstændige stater og tidligere jugoslaviske republikker efter den blodige opløsning af det tidligere Jugoslavien. Artikelsamlingen søger at besvare spørgsmålene: Er forsoningen imellem regionens etniske grupper kommet så langt, at den fremmer bestræbelser for at opbygge demokratiske samfund? Eller er der stadig så langt igen med forsoningen over grænserne i regionen, at det hæmmer deres økonomiske og politiske udvikling og dermed muligheder for EU-medlemskab.

Mariager, Rasmus (red.): **Danskere i krig 1936-48**. *Gyldendal, København 2009, 229 s.*

I første halvdel af det 20. århundrede meldte omkring 25.000 danskere sig frivilligt til udenlandsk krigstjeneste. Ikke alle blev accepteret, men godt 12.000 fik deres ønske opfyldt, og flere end 2.000 be-

talte den højeste pris. Et antal forskere har udvalgt en enkelt frivillig fra henholdsvis den spanske borgerkrig, den finske vinterkrig og Anden Verdenskrig (på såvel allieret som tysk side) samt frivillige i den britiske hær efter Anden Verdenskrig. Deres skæbner skildres med baggrund i de pågældende kriges forløb. Dertil kommer et tværgående kapitel, der analyserer den officielle danske holdning til de frivillige samt de frivilliges motiver, forudsætninger og rolle. Det tankevækkende er, at ca. halvdelen af de danskere, der frivilligt gik i udenlandsk krigstjeneste, gjorde det i Waffen SS.

Nedergaard, Peter: **Lissabontraktaten – en politologisk analyse**. *Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, København 2010, 190 s.*

I fem kapitler analyseres opløbet til Lissabontraktaten; EU's opbygning og virkemåde; de politiske samarbejdsområder; Charteret om Grundlæggende rettigheder og Danmark og Lissabontraktaten. Bogen er en politologisk og ikke en juridisk analyse, idet den lægger vægt på at trække magtforhold, interesser og ideer frem, som har dannet grundlag for Lissabontraktaten. En lettere revideret udgave af bogens kapitel om opløbet til Lissabontraktaten blev bragt i *Udenrigs* nr. 4 · 2009.

Politkovskaya, Anna: **Nothing but the Truth. Selected Dispatches**.

Harville Secker, London 2010, 468 s.
Den enestående og fantastisk modige russiske journalist, Anna Politkovskaja, blev myrdet af fortsat ukendte gerningsmænd i oktober 2006. Trods utallige trusler var hun vedblevet med at skrive om krigene i Tjetjenien samt korruption og magtmisbrug i Putins Rusland. Denne bog er en samling udvalgte artikler fra *Novaja Gazeta*, hvor hun arbejdede. Temaerne er de samme som i hendes bøger, men hovedparten af artiklerne oversat til engelsk for første gang. Der er også interviews med vestlige og russiske politikere såvel som med tjetjenske eksilpolitikere. Af særlig interesse er hendes artikler om gidseldramaet i Dubrovka-teatret i 2002, hvor hun forsøgte at mægle, og gidseltagningen på en skole i Beslan i 2004, hvor hun blev forgiftet i flyet på vej dertil i et forsøg på at bidrage til en løsning. Bogen slutter med et større antal mindeord om Politkovskaja.

Schmidt, Helmut und Fritz Stern:
Bilanz eines Jahrhunderts. *C.H. Beck Verlag, München 2010, 387 s.*

Den tidligere tyske forbundskansler Helmut Schmidt og den tysk-amerikanske historiker Fritz Stern i samtale i en bog, som straks kom på bestsellerlister efter udgivelse i begyndelsen af marts. "Begynd De bare, Fritz", lyder det fra Helmut Schmidt i bogens første sætning. De taler om læren af historien i det århundrede, som de sammen har levet i. Deres

samtale spænder fra Bismarck til Israel, fra Anden Verdenskrig til Kinas opstigning, fra tilbageblik til Bush æraen til de hysterisk høje aflønninger af bankledere trods krise. Anekdoter er de to kloge gamle mænd også meget leveringsdygtige i. De overordnede temaer er menneske og magt, politik og moral samt historie og nutid

Synnott, Hilary: **Transforming Pakistan. Ways out of Instability.** *International Institute for Strategic Studies, London 2009, 200 s.*

Ofte stilles spørgsmålet om Pakistan har udviklet sig til en fejlslagen stat, der ikke kan styres, eller om der er en vej ud af den herskende voldelige ustabilitet. Hilary Synnott argumenterer for at enhver strategi for at løse Pakistans problemer skal bygge på en nuanceret forståelse af landets turbulente historie, skiftende regeringers skavanker og de svage nøgleinstitutioner. Han kaster lys på efterretningstjenesterne og militæret og ser på hvordan sidstnævnte har brugt religion og konflikten i Kashmir til at bibeholde egen indflydelse. Der findes ingen nemme løsninger, når det drejer sig om Pakistan, men omverdenen kan bidrage ved at opbygge varige relationer til landet.

Sørensen, Catharina, Mette Buskjær Christensen, Thomas Christensen:
Berettet for eftertiden. Centrale aktørers erindringer om Danmark i

LITTERATUIR

EU. Europa-Kommissionen. Repræsentation i Danmark, København 2009, 201 s.

2007 var 50-året for Romtraktatens underskrivelse. I den anledning tog Europa-Kommissionens Repræsentation, Europa-Parlamentets Informationskontor og Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS) initiativ til seminarrækken 'Berettet for eftertiden', hvor otte centralt placerede aktører – politikere og embedsmænd – gav deres personlige beretninger om udviklingen af Danmarks forhold til EF/EU fra 1960'erne til slutningen af 1990'erne. Beretningerne, kommenteret og diskuteret af en historiker og en politolog, blev sendt på DK4 og er nu udkommet som publikation.

Taylor, John B.: **Getting Off Track: How Government Actions and Interventions Caused, Prolonged, and Worsened the Financial Crisis**, *Hoo-ver Institution Press, Stanford 2009, 92 s.* og

Brunnermeier, Markus, Andrew Crockett, Charles Goodhart, Avinash D. Persaud, and Hyun Shin: **The Fundamental Principles of Financial Regulation**. *International Center for Monetary and Banking Studies, Geneve 2010, 76 s.*

Den amerikanske økonomi er langsomt i bedring med en vækst på 2.2 procent i tredje kvartal i 2009 og 5.7 procent i fjerde kvartal, en tendens, som tyder på, at den værste recession siden Den Store Depression er

ved at være ovre. USA undgik et mere alvorligt økonomisk sammenbrud, fordi den amerikanske og andre regerings svar på krisen har været mere effektive end krisetiltagene i 1930'erne. Ikke desto mindre har USA mistet mere end otte millioner job, halvdelen af dem permanent. De to publikationer omhandler, at endnu værre ulykker hidtil er undgået bl.a. på grund af analytikere, der har studeret læren fra fortiden og understreget behovet for, at vi forstår, hvad der gik galt denne gang, herunder den manglende regulering af banksystemerne.

Wasserstein, Bernard: **Barbarism and Civilization: A History of Europe in Our Time**. *Oxford University Press, New York 2009, 928 s.*

Professor i historie ved Chicago Universitet beskriver de tætte bånd imellem barbari og civilisation i det 20. århundredes Europa. Han beskriver detaljere om, at historiens største landvindinger, øget demokrati og velstand gik hånd i hånd med usigelige vold: to verdenskrige, systempåtvunget hunger i Sovjetunionen, folkemord på Balkan og terror i islams navn. Wasserstein fokuserer på politik og økonomi og bevæger sig med stor indsigt i de enkelte landes historie fra Storbritannien til Tyskland, Rusland og Tyrkiet og tilbage igen. Wasserstein ser en øget opmærksomhed om mennesker i nød, men frygter fremtiden i en post-kristent Europa uden et moralsk kompas.

von Weizäcker, Richard: **Der Weg zur Einheit.** *C.H.Beck Verlag, München 2009, 223 s.*

Weizäcker, der var præsident fra 1984 til 1994, nåede at være det for både Vesttyskland og det genforenede Tyskland. Som så mange andre tyskere, ser han i disse erindringer murens fald som den største oplevelse i sit liv. Han ser tilbage på vejen til murens fald og forbindender personlige oplevelser med betragtninger over tysk historie, både de store forskelle og lighederne imellem øst- og vesttyskerne. Forholdet til Rusland før og efter murens fald beskrives løbende. Og Weizäcker skriver: "Den, som vil vide, hvem vi tyskere er, må kigge dybt i vores historie".

White, Tony: **Another Fool in the Balkans: In the Footsteps of Rebecca West.** *Canongate Books Ltd., Edinburgh 2004, 256 s.*

Denne lidt ældre udgivelse tages med pga. dette nummers tema: Vestbalkan. Den går ind i debatten, som den kroatisk forfatter Slavenka Drakulic rejser i dette nummer, at Balkan ofte beskrives som en barbarisk bro mellem Europa og Asien. White følger i fodsporene af den navnkundige Balkan-skribent Rebecca West og nyere skribenter om regionen og er gået på jagt efter humor og menneskelighed, samt den historiske baggrund for disse almindelige misforståelser om regionen, som ude af stand til at hjælpe sig selv, også efter tydelige tegn på overvindelse af arven efter krigen.

LANDE I LOMMEFORMAT

fra Det Udenrigspolitiske Selskab

Jorden rundt for godt 1000 kr. om året

Med et abonnement på LANDE I LOMMEFORMAT får man et geografisk leksikon, som dækker alle verdens ca. 190 lande. De fleste lande har deres eget hæfte, men nogle samles i grupper på to eller tre. Serien omfatter flere end 145 hæfter på gennemsnitlig 32 sider.

LANDE I LOMMEFORMAT giver hurtig, men grundig information. I lødig og overskuelig form præsenteres hvert lands geografi, befolkning, religion, sprog, kultur, historie, forfatning, økonomi, politik og meget mere.

LANDE I LOMMEFORMAT udgives i otte regionale pakker med én hvert halve år. Hver pakke opdateres således hvert fjerde år. Fjerde udgave af serien blev indledt i 2009 med Vest- og Sydeuropa. Øst- og Centraleuropa er lige udkommet. Den følges så af Nordamerika, Caribien og Oceanien samt Syd- og Mellemamerika her i 2010; Syd- og Østasien samt Vest- og Centralasien i 2011; og endelig Syd- og Østafrika samt Nord- og Vestafrika i 2012.

LANDE I LOMMEFORMAT sælges både i abonnement og i løssalg. Abonnementsprisen er kun 30 kr. pr. hæfte – eller godt 1000 kr. om året inklusive kassetter. Man betaler først for hæfterne, når man har fået dem, og abonnementet kan opsiges når de senest tilsendte er betalt.

I løssalg koster hæfterne 40 kr. plus porto.

Løssalgsprisen for medlemmer af Det Udenrigspolitiske Selskab og abonnenter på Udenrigs er 30 kr. plus porto.

☞ -----

Jeg er interesseret i LANDE I LOMMEFORMAT og ønsker

_____ **Abonnement** med 25 pct. rabat og gratis kassetter.
Den seneste regionspakke tilsendes straks.

Sæt x her _____ og få alle otte pakker for kun 2000 kr. inkl. forsendelse.

_____ **Brochure** og gratis **prøvenummer**

Navn:

Adresse:

Postnr/by:

Det Udenrigspolitiske Selskab · Amaliegade 40 A · DK 1256 København K
Fax 45 33148520 · E-mail lil@udenrigs.dk

Det Udenrigspolitiske Selskab

er en almennyttig, uafhængig forening, grundlagt i oktober 1946. Selskabets formål er at fremme kendskabet til og interessen for udenrigspolitiske spørgsmål. Selskabet tager ikke stilling til noget politisk problem. Kun redaktion og forfattere hæfter for de i Selskabets publikationer offentliggjorte meninger.

Som medlem kan optages enhver dansk statsborger, hvis medlemskab skønnes gavnligt for Selskabets formål.

Udlændinge med særlig tilknytning til Danmark kan optages som associerede medlemmer uden stemmeret. Institutioner og virksomheder kan optages som kollektive medlemmer.

Selskabets protektor

Hans Kongelige Højhed
Kronprins Frederik

Selskabets æresmedlemmer

Henrik Henriques

Selskabets bestyrelse

Merete Ahnfeldt-Møllerup,
arkitekt, p.hd.
Bodil Nyboe Andersen,
præsident for Dansk Røde Kors
Suzanne Brøgger, *forfatter*
Michael Ehrenreich, *redaktør*
Uffe Ellemann-Jensen,
tidl. minister, Selskabets formand
Lykke Friis, *prorektor*
Troels Frøling, *generalsekretær*

Kjeld Hillingsø, *generalløjtnant*

Erik Hoffmeyer, *dr.polit.*

Anne E. Jensen, *cand.polit.*

Anders Jerichow, *journalist*

Anne Knudsen, *chefredaktør, dr.phil.*

Suzanne Lassen

Steen Langebæk, *landsretssagfører*

Anna Libak, *journalist*

Mogens Lykketoft, MF,

tidligere minister

Finn Lynge, *seniorrådgiver*

Siegfried Matlok, *chefredaktør*

Ida Nicolaisen, *seniorforsker*

Herbert Pundik, *journalist*

Tøger Seidenfaden, *chefredaktør*

Vibeke Sperling, *journalist*

Niels Thygesen, *professor, dr.polit.*

Selskabets bibliotek

er et offentligt tilgængeligt specialbibliotek inden for udenrigs- og international politik i bred bestand. Bibliotekets samlinger omfatter

- Danske og udenlandske tidsskrifter
- Diverse håndbøger og bibliografier.
- Elektroniske opslagsværker.

Biblioteket har ca. 100 danske og udenlandske tidsskrifter i fast abonnement.

Biblioteket er åbent man.-fre. kl. 12-16, eller efter aftale. Henvendelse kan desuden ske på tlf. 3314 8886 i samme tidsrum.

udenrigs

65. årgang

Grundlagt af Erik Seidenfaden og Steen Gudme

Udkommer marts, juni, september og december

Redaktionen af dette nummer sluttet 20.03.2010

Abonnementspris 250 kr., institutioner 400 kr.

Udgiver

Det Udenrigspolitiske Selskab

Amaliegade 40 A, DK-1256 København K

Telefon 3314 8886, fax 3314 8520

E-mail udenrigs@udenrigs.dk

www.udenrigs.dk

Redaktion

Vibeke Sperling (ansvarshavende)

Brita Vibeke Andersen

Redaktionskomité

Michael Ehrenreich

Ib Faurby

Nanna Hvidt

Anne Knudsen

Anna Libak

Tøger Seidenfaden

Anna von Sperling

Frede Vestergaard

Uffe Østergård

Direktion

Klaus Carsten Pedersen

Sekretariat

Brita Vibeke Andersen

Produktion

Skagen Bogtrykkeri og Rounborgs grafiske hus

Omslagsill.: Per Marquard Otzen

ISSN 1395-3818